

На сина ми Атанас

**БЪЛГАРСКАТА ПРАВОСЛАВНА
ЦЪРКВА И РИМОКАТОЛИЧЕСКИТЕ
МИСИИ В БЪЛГАРИЯ
(1860 – 30-ТЕ ГОДИНИ НА XX ВЕК)**

Църковно-историческо изследване

Отговорен редактор: *архимандрит доц. д-р Павел Стефанов*

Рецензенти: *Проф. д-р Николай Маджуров*

Доц. д-р Иван Христов

Коректор: *Стоянка Душева*

Резюме на английски и руски език: *архимандрит доц. д-р Павел Стефанов*

(Второ издание)

© Румен Ваташки – автор, 2006

© Университетско издателство “Епископ Константин Преславски”, 2006

ISBN-10: 954-577-390-1

ISBN-13: 978-954-577-390-7

Шумен

Книгата излиза благодарение на спомоществателството на
Варненската и Великопреславска Света Митрополия

и

маг. Константин Емануилов Рачев

Съдържание

Предговор	7
Увод.....	21
Глава I. Начало и развой на униатското движение сред българите	35
1. Цариградската уния от 1860 г.....	35
2. Град Одрин – стратегическият център на българската уния за експанзия в България. Лазаристката мисия сред българите	40
3. Развитие на униатското движение в Тракия и Македония след Берлинския договор	46
4. Униатството в България в края на XIX и началото на XX век. Личността на епископ Кирил Куртев.....	50
5. Опити на униатите да се установят в Неврокопска епархия	58
6. Мерки на Св. Синод на Българската православна църква (БПЦ) за ограничаване на римокатолическата пропаганда в страната	61
Глава II. Униатската пропаганда в Сливенската епархия.....	69
1. Сливенската епархийска църква и нейното административно устройство. Епархийските архиереи	69
2. Разрастване на униатската пропаганда в Сливенска епархия. Борба за чистотата на православието.....	80
3. Дейността на униатите в град Сливен. Построяване на униатски хра- мове в Гаджилово (Гранитово), Атолово и Каваклии (Тополовград)...	86
4. Борбите между униати и православни в селата Топузларе (Зорница) и Довруклий (Правдино)	94
5. Униатските мисии в Малко Търново и Ямбол.....	103
Глава III. Старозагорската епархийска църква в защита на православието.....	114
1. Църковните борби през XIX век и участието на старозагорци в тях...	114
2. Основаване на Старозагорската епархийска църква и админи- стративното ѝ устройство. Старозагорските митрополити.....	117
3. Селища на католическа пропаганда в епархията	130
Епархийското седалище Стара Загора.....	130
Свиленград	137
Казанлък.....	141
Армутлук (Присадец)	146

Дервишка могила	147
Соуджак (Студена)	150
Мустраклий (Мустрак)	153
4. Връщане към православието	155
Глава IV. Римокатолическите мисии в Пловдивската епархия	158
1. Църковно-административното устройство на Пловдивската епархийска църква. Пловдивски архиереи	158
2. Организацията на католическата общност в Софийско-Пловдивската епархия. Капуцинската мисия в диоцеза	184
3. Пастирска и социална дейност на капуцините	208
4. Просветна дейност	249
5. Униатството в селата Покрован, Атерен (Кобилино) и Куклен	282
6. Установяване на апостолически делегати в България	291
Глава V. Римокатолическите мисии в Северна България	312
1. Състоянието на Никополската епархия през XVII и XVIII век	312
2. Управлението на пасионистите	319
3. Противодействие срещу католицизма в старите павликянски селища. Формиране на градски католически енории	339
4. Селищата на банатските българи	359
5. Проникване на католицизма в град Шумен и в село Ендже (Царев брод), Шуменско. Създаване на православната енория в селото	370
6. "Пробив" във Видинска епархия. "Ловешка уния"	377
Заклучение	381
Ползвани извори и литература	392
Списък на съкращенията	456
Резюме на английски език	457
Резюме на руски език	460
Географски показалец	464
Именен показалец	486

Предговор

Книгата ми "Българската православна църква и римокатолическите мисии в България (1860 – 30-те години на XX век)", Шумен, 2005, е моята докторска дисертация. Трудностите, през които преминах, реших да опиша подробно в сегашното издание, за да знаят младите учени, които поемат по този път, какво ги очаква, ако порочната система за даване на научни степени и звания продължи. Така ще могат да се убедят сами какъв феодализъм цари в така наречените академични среди. Моята главна цел е да изложа фактите, а за останалото оставям на вас да преценете. Настоящото издание е допълнено и преработено и е плод на 22-годишен труд.

На 3 април 2004 г. се проведе обсъждане на научния ми труд на тема: "Българската православна църква и римокатолическите мисии в България (1860-30-те години на XX век)" за придобиване на научна степен "Доктор на теологическите науки". Ръководителят на катедрата доц. д-р Ангел Кръстев веднага предложи проф. Тотю Тотев да председателства заседанието. При обсъждането проф. Тотев даде тон на неакадемична дискусия. Бяха извършени и процедурни нарушения. Не ми позволиха да представя резюмето на дисертацията си, а веднага започнаха обсъждания. След като не успях да представя сериозни научни аргументи срещу дисертацията ми, професорът застъпи становище, че съм много млад. По време на отговорите ми Т. Тотев се отказа от рецензията си и напусна заседанието. (Вж. препис-извлечение от Протокол № 12.)

За около година преработих работата си и отново я депозирах. За 17 декември 2004 г. се насрочи друго заседание, което е провалено поради липса на кворум. Още тогава изразих мнение, че липсата на кворум може да се тълкува като предварително нагласена ситуация. (Вж. препис-извлечение от Протокол № 5).

С решение на катедра "Теология" от 26.04.2005 г. (Протокол № 7) беше насрочено обсъждане на докторската ми дисертация за 26.05.2005 г. в 14 ч. Поради липса на кворум заседанието отново не се състоя. Интересното е, че един час по-късно в централната сграда на ШУ срещнах доц. Сава Сивриев и ст. ас. Яна Драгомирова, които отсъстваха от заседанието. Считам, че поведението на някои колеги не е етично, още повече че са членове на катедра "Теология".

С писмо от 9.06.2005 г. ръководството на катедра „Теология“ ме информира, че за 23.06.2005 г. се насрочва ново обсъждане на докторската ми дисертация, като се настоява да депозирам екземпляр от защитената в Италия дисертация с легализацията ѝ, да депозирам списък с отпечатани публикации по темата и да се подчертаят и изнесат отделно приносите по темата.

С доклад от 10.06.2005 г. уведомих деканското ръководство, че едно такова обсъждане е неуместно, тъй като е взето еднолично, без да има заседание

на катедра „Теология“, на посочената в писмото дата някои от членовете на катедрата са в годишен отпуск, а останалите изисквания в докладната записка са неприемливи за мен, защото не са необходими условия за провеждане на процедура за присъждане на научната степен „Доктор на теологическите науки“.

Всички тези искания се разминават с Правилника за прилагане на закона за Научните степени и научните звания. Това е още едно доказателство, че определени колеги се поставят в услуга на лични интереси, които нямат нищо общо с академизма и етиката.

През последните години катедра „Теология“ на ШУ „Еп. Константин Преславски“ се превърна в катедра „Тотелогия“. Защиават се не интересите на катедрата и на ШУ, а личните интереси на проф. Тотев, който е в напреднала възраст и отдавна няма чувство за реалност.

С писмо от 12.06.2005 г. в писмена форма попитах доц. Даскалова в качеството ѝ на председател на Контролния съвет на ШУ „Епископ Константин Преславски“ нормално ли е 75-годишен пенсиониран професор да има 1000 учебни часа лекции и да няма свой асистент? Знаем, че често има ангажименти в София и Варна. Възможно ли е толкова много часове да бъдат взети реално? Защо проф. Тотев няма наследник? Защо проф. Тотев участва във всички възможни комисии, където се полагат хонорари.

Това са все неудобни въпроси, които мнозина предпочитат да не задават. Поставих тези актуални питання не просто формално. Очаквах отговори и конкретни решения. Само така можем да покажем уважение към себе си и към институцията, в която работим. За съжаление отговор не получих.

Тъй като преобладаваше мнението, че научният ми труд е исторически, на 15 ноември 2005 г. депозирах докторската си дисертация в катедра История към ФХН на ШУ „Епископ Константин Преславски“ За моя най-голяма изненада изобщо не ми беше насрочена дата за обсъждане.

Според Протокол № 5 от 21.10.05 г. доц. Вера Бонева настоява да представя три мнения на специалисти по история на България. Това е в нарушение на закона, тъй като според Правилника за прилагане на Закона за научните степени и звания, утвърден с разпореждане №303 на Министерския съвет от 29 юли 1972 г., обн. ДВ, бр. 63 от 11 август 1972 г., изм. бр. 13 от 1984 г., бр. 85 от 1985 г., доп. бр. 13 от 1992 г. в раздел IV – Ред за даване и отнемане на научните степени и на научните звания „научното звено обсъжда дисертационния труд най-късно един месец след представянето му“.

Въпреки това аз представих 4 мнения на хабилитирани лица и отново депозирах работата си. Според Протокол № 7 от 6.11.05 г. на заседанието на катедра „История“ се предлага да бъдат изискани от мен допълнително 3 писмени мнения от професори в областта на българската църковна история.

От изложеното дотук е видно, че за мен не се прилага този ПРАВИЛНИК и за мен този ЗАКОН не важи. Действа се неколегиално, като ми се нарушават елементарни човешки права.

През цялото това време, когато бях в немилост, не ми публикуваха научните статии, които представях за различните сборници и периодични списания на Шуменския университет. Статиите ми се „губеха“, както и личната ми кореспонденция. Дори протоколите от разширените катедрени съвети бяха откраднати. Дори протоколите от провалените катедрени За да ме лишат от полагащите ми се годишни премии, ми измисляха наказания. Бях подложен на голям психически тормоз. Попаднах в един омагьосан кръг и имах усещането, че излизане няма.

Личната ми среща с председателя на Президиума на ВАК академик Кендеров в началото на юни 2006 г. промени коренно нещата. Тук изказвам своята дълбока благодарност към доц. д-р Иван Христов от Пловдивския университет „Св. Паисий Хилендарски“ и г-жа Искра Василева, научен секретар на СНС по философия и теология, които проявиха загриженост от правната страна на проблема и ме насочиха към съответната институция. Академик Кендеров ми даде ценни практически съвети относно започването на процедурата.

На 16.06.2006 г. депозирах жалба до ректора на Шуменския университет проф. Д. Добрев против бездействието на ръководителя на научното звено при катедра „Теология“ във връзка с обсъждането на дисертацията ми. С ректорска заповед № 2044 от 16.06.2006 г. е създадена комисия за проверка на данните, изнесени в жалбата ми. При проверката се установи, че липсват документи от личното ми досие. Проф. Малчо Малчев, който беше представител на ректорското ръководство в комисията, ме информира, че липсва дипломата ми от Италия, както и легализацията ѝ от ВАК. Същите документи бяха задължително необходими при назначаването ми на работа в ШУ и са използвани при явяването ми на конкурс за доцент през 1999 г. Това показва, че умишлено са откраднати от професионалното ми досие, за да ми се пречи за новата процедура. Убеден съм, че зад всичко това стои дългата ръка на професор Тотев, който се държи като истински феодал в Шуменския университет. Трябва да призная, че преди да депозирам дисертацията си, имах добри колегиални отношения с г-н Тотев, дори през 2003 г. му посветих книгата си „Старозагорската епархия в защита на православието“. В желанието му да ми пречи освен професионална завист не изключвам и политически мотиви, тъй като той е регионален координатор на ДСБ в Шумен.

Още по времето на комунистическото управление г-н Тотев успява да си намери работа и прави завидна кариера за онова време. Знаем, че подобна кариера извън системата на Църквата на човек, завършил Духовната академия, е немислима, без да е сътрудничил на комунистическата ДС.

През всичките тези дълги години на тормоз нито един от колегите ми, работещи в катедра „Теология“ на ШУ, не показва и най-малко съчувствие към мен. Единствените богослови, които ме подкрепиха, са професорите Николай Маджуров и Димитър Киров от СУ „Св. Климент Охридски“.

Цитираната по-горе ректорска заповед изискваше до 16.07.2006 г. да бъде насрочено заседание на разширен катедрен съвет за обсъждане на докторската ми дисертация, но процедурата стартира едва на 20.10. 2006 г.

С решение от 4 декември 2006 г. на СНС по „Теология“ за рецензенти са избрани архимандрит доц. д-р Павел Стефанов, проф. д.и.н. Николай Кочев и ст.н.с. I ст. д.и.н. Елена Стателова.

Публичната защита на дисертацията ми е насрочена за 18.06.07 г. Това означава, че отново е нарушен Законът за научните степени и звания. В частта си „Ред за даване и отнемане на научните степени и на научните звания“, чл. 23, ал. 1 е записано, че „рецензентите са длъжни да представят рецензиите си не по-късно от три месеца след получаването на материалите“, а според чл. 28, ал. 1. „Научният съвет насрочва защита не по-късно от 30 дни след представянето на рецензиите“.

След като се запознах с рецензиите им, процедурата изискваше да се защитя. Тук предлагам по-разширения вариант на моето изказване пред членовете на научния съвет.

Уважаеми г-н Председател, уважаеми членове на СНС по „Теология“. Чувствам се задължен да отговоря на конкретни бележки на рецензентите, и то на всеки един поотделно.

Относно бележката на архимандрит доц. д-р Павел Стефанов, че в заключението си противореча, тъй като пиша, че „през XVII в. Католическата църква не развива открит прозелитизъм“ (с. 315).

В случая става въпрос конкретно за България. Не си противореча, тъй като мисията на францисканите у нас е съсредоточена изключително сред павликяните и сред католическото население в Чипровец и някои села. През този период те не развиват пропаганда сред православните.

Трябва да призная, че архимандрит доц. д-р П. Стефанов е най-информираният библиографски богослов в България. Не ползвам книгата на Рита Толмео, издадена през 2003 г., и съчинението на Реймунд Хаас от 2006 г. Книгите не са съществени за моето изследване. Благодаря на рецензента за тази полезна за мен информация.

В отговор на поставените ми въпроси и бележки от проф. Кочев у мен възникват сериозни съмнения за качествата на рецензента поради неугледния външен вид на рецензията – пропуснати думи, части от думи и несвързани изречения. Въпреки това тази рецензия е част от процедурата и аз съм длъжен да взема отношение, тъй като независимо от лошия си стилистичен и граматичен вид въпросите са насочени към мен.

Рецензентът правилно забелязва, че на заглавната страница първоначално е записано „Дисертация за присъждане на научната степен – „Доктор на историческите науки“. След това „историческите“ е задраскано и с химикал е написано „теологическите науки“.

В продължение на 2 години и половина решенията на катедра „ТЕОЛОГИЯ“ за свикване на разширен катедрен съвет за обсъждане на докторската ми дисертация бяха проваляни поради липса на кворум. Разполагам с пълната документация по случая и всеки член на комисията може да се запознае.

Тъй като имаше мнение, че научният ми труд е исторически, на 15 ноември 2005 г. депозирах докторската си дисертация в катедра „ИСТОРИЯ“ към ФХН на Шу „Епископ Константин Преславски“. За моя най-голяма изненада изобщо не ми беше насрочена дата за обсъждане. Това е в нарушение на закона, тъй като според Правилника за прилагане на Закона за научните степени и звания „научното звено обсъжда дисертационния труд най-късно един месец след представянето му“.

Процедурата ми стартира едва на 20 октомври 2006 г. след намесата на председателя на Президиума на ВАК академик Кендеров и на ректорското ръководство на Шу.

За да омаловажи трудовете по темата на дисертацията ми, проф. Кочев ги нарича „брошури“. Според него дисертацията ми „е изцяло стъкмена от посочените брошури, т.е. тя е изцяло плагиатство от самия себе си. А всяко плагиатство, когато се докаже, е наказуемо не с даване на научни степени и научни звания, а с отнемане“.

Какво всъщност е брошура? Тя е „неголяма книга (от 4 до 48 стр.) с актуално полемично или агитационно съдържание, по правило с меки подвързии“. (Буров, Стоян. Пехливанова, Пенка. Речник на чуждите думи в българския език. С., 1995, с. 80.). Големината на книгите ми е между 154 и 175 стр., формат А3, и имат по около 20 страници факсимилета на непубликувани досега документи. Уважаеми членове на СНС по теология – това брошури ли са?

Тук ще ви дам и класическото определение за плагиатство. Това е „заимстване на част от научен труд, без да е посочен източникът. Плагиатствам – представям като своя част от научен труд, творба на изкуството, идея или цялостно чуждо произведение като свое собствено“ (Речник на българския език. Т. 12, С., 2004, с. 476).

Ясно е, че не мога да „крада от самия себе си“, защото аз съм авторът и е по темата на дисертацията ми. Оттук нататък аз не мога да наричам рецензента „професор“, тъй като е паднал на много ниско академично ниво.

Монографията е научен труд, разработващ един проблем в дадена област. В този смисъл трудовете ми могат да бъдат определени като монографии, още повече че монографиите са самостоятелни изследвания.

Според него „Един кандидат за голям д-р трябва да има редица изследвания по проблема. Оказва се, че такива липсват“.

Това е лъжа, тъй като имам четири книги по темата на дисертацията си, както и отделни научни публикации по нея. Такава е и практиката – публикуват се статии, студии и книги по основната тема, по която се работи.

Става въпрос за публикуваните през 2002, 2003 и 2004 г. четири монографии – „Католическата пропаганда в Сливенска епархия“, „Старозагорската епархия в защита на православието“, „Българската православна църква и римокатолическите мисии в Северна България и Пиринска Македония“ и „Пло-

вдливската епархийска църква и римокатолическите мисии в епархията (средата на XIX до 30-те години на XX век)”.
Така постъпват и други учени, включително и С. Елдъров, на когото г-н Кочев е бил също рецензент. Но за разлика от мен С. Елдъров няма нито една книга по темата на дисертацията си, а само отделни статии.

В автореферата на дисертацията си „Католиците в България 1878-1989” той прилага публикации, които са включени като отделни заглавия и параграфи в самата дисертация. Такива са статиите “Униатското движение в България през 1913 г.” – Българска историческа библиотека, 2000, № 1, с. 45-63, „Македонската католическа лига в България 1922-1946 г.” – Българска историческа библиотека, 2000, № 3 с. 39-60, „Никополската католическа епархия – неосъществената общност” – В: Локални общности. Т. 1. С., 2000, 35-44. Това вече се казва двоен стандарт.

Вярно е, че обединявам Предговора с Уводната част, в която правя преглед на научната литература, тъй като има такава практика. В книгата си “Християнството през IV – началото на XI век”. С., 1995 Н. Кочев прави същото – има само Предговор. Така постъпва и С. Елдъров в споменатата книга.

Рецензентът се интересува от разликата в съдържанието на монографията ми “La sede episcopale cattolica di Sofia e Filippopoli tra la fine del 1847 e la prima metà del secolo XX”. С., 1998, и книгата ми, разглеждаща Пловдивската епархия.

Тази монография е по темата на докторската ми дисертация от Италия и по съдържание отговаря на книгата ми “Софийско-Пловдивският викариат под управлението на капуцините (1841-1941)”. Шумен, 2006. (Показвам я.)

Г-н Кочев ме упреква, че “оценявам сам себе си”. Мисля, че след като 22 г. се занимавам с тази проблематика, имам право да изкажа становище.

Според него “В компютърния текст на Увода са изключени някои лица, които в издадения текст фигурират в негативен план”.

Не съм изключвал такива лица. Става въпрос за следното:

“В обзора на публикациите по темата в монографията си “Католиците в България 1878-1989” С. Елдъров възхвалява статии, съчинения и автори, които нямат стойностни публикации по темата, но иначе са добри учени в областта, в която работят. Такъв е случаят със статията на професор Н. Кочев за архиепископ Ронкали в България, в която не се казва нищо ново. Но това не бива да ни учудва, тъй като професор Кочев е негов рецензент” (с. 11).

Това показва, че рецензентът не е чел работата ми. Той ни убеждава, че “Такива негативни оценки не е срещал при нито един преглед на научна литература, особено при дисертант”. Това също не отговаря на истината.

Тенденциозни и неприятни са критиките на С. Елдъров към автори, които имат принос в изясняването на тази проблематика. Но нека да цитирам някои от словоизлиянията му, за да се убедите сами:

“...С католическата проблематика тогава се занимават и двама по-млади колеги по атеистично призвание на Йордан Николов. Единият е Бончо Асенов,

оперативен работник в отделението на БПЦ в Трети отдел на Шесто управление на ДС, а от началото на 80-те години – преподавател във висшата милиционерска школа “Г. Димитров” в Симеоново”... (с. 13).

“...Напоследък три книги по темата публикува Румен Ваташки, бивш православен богослов...” (с. 20).

“... Наскоро се появи една прелюбопитна книга за историята на Католическата църква от източен обред от 1860 г. до средата на XX в. Неин автор е Иван Еленков от СУ “Св. Климент Охридски”, бивш преподавател по история на БКП, настоящ културолог...” (с. 21).

“... Единственото, с което книгата може да впечатли представителите на “традиционната” историческа наука, е комичното смесение между църковната стилистика на източниците и културоложката терминология на автора. Образно казано, тя едновременно ухае и на тамян, и на парфюм – всеки един поотделно с приятен аромат, но смесени заедно, издават доста неприятна миризма...” (с. 22-23).

Интересно е защо г-н Кочев определя книгите ми като “краеведски”, след като Сливенската епархия включва три области – Сливенска, Бургаска и Ямболска, а Пловдивска епархия е най-голямата българска епархия и включва Пловдивска, Хасковска, Смолянска, Пазарджишка и Кърджалийска област. Обхващам абсолютно всички селища на национално ниво, където действа католическа пропаганда. Не е логично в една монография да изследваш цяла Северна България и Пиринска Македония и такова изследване да бъде определяно като “краеведско”.

Дали изследването ми е “историческо” или “църковно-историческо”, давам отговор на с. 17. В процеса на работата си задавах и този въпрос. Стигнах до заключението, че това не е просто история, а църковна история. Ако бях външен историк, бих могъл да го представя и като историческо, но аз се занимавам с църковна история и съм богослов.

“Структурата на изследването, методологическият подход и информационната основа го определят като църковно-историческо, тъй като в него се разглежда специфична църковна проблематика все в рамките на българската църковна история” (стр. 17).

За да се убедите, че г-н Кочев е много далече от проблематиката, която разглеждам, ще ви обърна внимание на следния пасаж от рецензията му:

“Дисертантът пише, че “Проповядването на прозелитизъм между верните от друго християнско вероизповедание е осъдително от Свещеното Писание и само по себе си е носител на зло. Показателни в този случай са думите на свети апостол Павел в посланието му до Римляните 15:20-21: “При това считах за чест да проповядвам Евангелието не там, дето името Христово беше вече известно, за да не зидам върху чужда основа, а, както е писано:” ония, на които не беше известно за Него, ще видят, и ония, които не бяха чули, ще узнаят”.

Няма да се спирам на използваното понятие “друго християнско вероизповедание”. То е допустимо за един журналист, но да се използва от богослов, който иска научна степен “Доктор на теологическите науки?!”

В изследването си аз защитавам православието, а този цитат от св. ап. Павел е богословският ми аргумент срещу прозелитизма на Римокатолическата църква. Темата ми е ясно зададена в заглавието и ересите не ме интересуват. Те са предмет на изследванията на г-н Кочев.

Рецензентът признава, че “в приложения текст е налице познаване на не малко от изворите, налице е и излагане на фактите, но липсва анализ”.

Искам да цитирам и проф. Т. Тотев, който за мнозина е научен авторитет. В предговора към книгата ми “Католическата пропаганда в Сливенска епархия (20-те и 30-те години на XX век)”. Шумен, 2002, с. 7, той пише следното:

”Втората и третата глава са изцяло посветени на основната тема на книгата – католическата пропаганда в Сливенска епархия. За мястото и ролята на отделните митрополити от началото на пропагандата до днес са включени и исторически анализирани важни архивни документи. Несъмнено в научно обръщение влиза важен исторически труд, с който ще се запълнят не едно и две бели полета от огромната тема за католическата пропаганда в България.

На г-н Кочев прави впечатление, че “в Дисертацията е отбелязано, че Кирил Куртев умира на 9 март 1971 г. в Пловдив (с. 45), а в брошурата за Сливенска епархия (с. 24) е казано, че той умира на 9 март 1971 г. в с. Куклен”. Това показва, че съм направил нужната корекция.

“Машинописна грешка ли е твърдението на стр. 165-166, че на 3 март 1861 г. по време на св. Литургия митрополитът не споменава името на Цариградския патриарх и преминава към “новооснованата българска църква”.

Разбира се, Българската църква е основана през 870 г., но тогава има архиепископ чужденец. Свързвам събитията с 3 април 1860 г. Отразявам ги на стр. 166. Не казвам, че БПЦ се основава на тази дата, а “новооснована”.

Рецензентът не може да си обясни “защо римокатолическите мисии в България са разгледани до 30-те години на XX век”? Означава ли, че след тези години такива мисии липсват?”

Обяснявам го на стр. 17. Цитирам:

“Хронологичните рамки на този труд започват от 1860 г., тъй като през тази година се поставя началото на независима Българска църква и възниква униатско движение сред българите. За горна граница определих 30-те години на XX в. Това е десетилетието преди Втората световна война, когато Католическата църква у нас бележи значим напредък”.

Според проф. Стателова съм “публикувал труда си в четири малки книжки, които после са обединени в една монография, но без никакви допълнения и преработки”.

Това твърдение не отговаря на истината и може да се види от всеки непредубеден с невъоръжено око. Едва ли книжни тела между 160 и 175 стр. могат да бъдат определяни като “малки”. Имам допълнения, преработки, размествания на текстове и съкращения.

Ако сравним гл. II от докторската ми дисертация “Униатската пропаганда в Сливенската епархия” с книгата ми “Католическата пропаганда в Сливенска епархия”, ще видите, че в дисертацията ми съдържанието е променено и липсва цяла глава с четири параграфа. Съдържанието на другите отделни параграфи е изцяло преработено и променено. В книгите си прилагам и голям брой факсимилета на документи и снимки, докато в дисертацията не прилагам нито един.

В гл. III от дисертацията ми “Старозагорската епархийска църква в защита на православието” липсва цяла глава, която съществува в книгата ми за Старозагорската епархия, отделни глави и параграфи са променени, отсъства и предговор. Подобно е и положението в другите глави от дисертацията ми.

Според проф. Стателова “дейността на православната църква е доста добре проучена”. Това също не отговаря на истината.

Учените, които работят в областта на българската църковна история, знаят, че църковната ни история от края на XIX до 30-те години на XX век не е достатъчно позната. Затова мисля, че в историческата ни наука има съществена празнина, която следва да бъде запълнена с научен анализ на нови документални източници и други извори, с нова обективна интерпретация” (с.15). В стремежа си да запълня тази празнина издадох книгата си “Българската православна църква и римокатолическите мисии в България (1860–30-те години на XX век)”, Шумен, 2005, която е и докторската ми дисертация.

Проф. Стателова посочва, че не е задоволена от историографския преглед в увода ми. Упреква ме, че “вместо да анализирам положителните страни и слабостите в трудовете на С. Елдъров, аз пиша, че той е в сянката на своя чичо архимандрит проф. Г. Елдъров, не познава в дълбочина църковните проблеми и т. н.”

На стр. 10-11 правя подробен анализ на трудовете на С. Елдъров. Тъй като проф. Стателова съвсем умишлено изважда само отделни пасажки от текста, аз ще ви цитирам написаното.

“Светлозар Елдъров, който няма никакво църковно и богословско образование, е известен като военен историк и затова неговите превъплъщения в църковен историк, занимаващ се с католическа проблематика, не се вземат насериозно от учените, които работят в областта на българската църковна история. Поради това е смешно да го възхваляват като “признат църковен историк” и “най-уважаван днес църковен историк”, още повече че той е в сянката на своя чичо архимандрит, професор д-р Георги Елдъров, който е с богата житейска и научна биография, дългогодишен преподавател по История на балканските църкви в Източния папски институт в Рим, най-добрият познавач на католическата проблематика сред българските католици и живата архива на Католическата църква в България.

Съчинението на С. Елдъров фаворизира римокатолицизма като вероизповедание и католиците, като на моменти се стига до открит сепаратизъм, насочен срещу православно мнозинство. А работата му би могла да даде възможност за едно коректно проблематизиране на отношенията между кул-

турите на православието и католицизма в сферата на една национална култура – българската. Липсва задълбочено теоретично осмисляне на събрания материал. Антиправославието в книгата на моменти е отблъскващо. Съдържанието не е характерно за българските научни стандарти. Липсва приложение и факсимилета на използвани документи. Като външен човек С. Елдъров не познава в дълбочина църковните проблеми, а като потомствен униат интерпретира проблемите едностранчиво. Липсата на каквито и да било богословски познания и култура не му позволява да вникне дори повърхностно в проблемите, които разглежда, за да им даде съответните научни обяснения. Все пак, трудът на С. Елдъров е голям най-малкото като обем” (10-11).

По отношение на трудовете на С. Елдъров използвам същите методи и средства, които използва той по отношение на моите. Цитирам:

“... Румен Ваташки интерпретира проблемите едностранчиво, с голяма доза религиозен патос. Липсата на по-широки исторически познания не му е позволила да вникне в същността на много от описаните събития и да ги синхронизира с общия ход на българската история. (Елдъров, С. Католиците в България 1878-1989. С., 2002, с. 20).

Значи той може да пише всичко каквото си поиска, а аз – не? По отношение на мен прилагате двоен стандарт.

Според проф. Стателова “Проследено е началото на униатското движение, без да е обяснено кои стоят зад наименованието униати, а именно българи католици от източен, източнославянски или славяно-византийски обред”.

Това не отговаря на истината, тъй като на страница 14 много подробно и достъпно е описано, както и на страница 22. Цитирам:

“Според акта на унията от 18 декември 1860 г. българските униати запазват националната си самобитност и източния обред. Признават главенството на папата и приемат Филиоквето в Символа на вярата” (с. 22).

Разглеждайки гл. I от дисертацията ми, проф. Стателова твърди, че не давам нищо повече от това, което излага С. Елдъров в книгата си “Католиците в България 1878-1989”, като внушава, че работя по неговата изследвана тема, т. е. застъпва се становището, че темата на книгата му вече е запазена територия и проблематика и други не могат да се занимават с тази тема.

Във връзка с това искам да ѝ напомня, че неговата тема дублира темата на докторската ми дисертация, която защитих на 24 ноември 1997 г. в Папския институт за Изтока в Рим. Темата на дисертацията ми е върху капуцинската мисия в България (*La missione dei dei cappuccini in Bulgaria 1916–1941*). Първата ми научна монография е от края на 1997 г. Тогава публикувах част от докторската си дисертация на италиански език.

По същата проблематика са и следващите ми две книги, които предхождат монографията на С. Елдъров. Втората ми монография по темата е “Мисиите на пасионистите в Никополската епархия”, С., 1998. В края на 1998 г. издадох още една книга на италиански език – “*La sede episcopale cattolica di Sofia e*

Filippopoli tra la fine del 1847 e la prima metà del secolo XX”. Информацията е черпена преди всичко от архивен материал и от католическата литература. Това са все публикации по темата, които докторската дисертация на С. Елдъров дублира. Той умишлено е заблудил учените, които са присъствали на обсъждането на работата. През 2002 г. излезе и книгата ми “Католическата пропаганда в Сливенска епархия (20-те и 30-те години на XX век).”

Монографиите ми значително предхождат по години неговия труд. Занимавам се с католическа проблематика от 1984 г., когато тази тема беше забранена. Специфичните ми научни интереси обаче бяха оценени по достойнство от бившата Държавна сигурност (ДС), тъй като на 19 септември 1989 г. срещу мен бе образувано дело за оперативна проверка (ДОП) от VI отдел на Окръжно управление на МВР-София под псевдоним “Кардинал” с окраска “Противодържавна агитация и пропаганда”. Това установи комисия по Закона за достъп до документите на бившата Държавна сигурност, която ме уведоми с писмо, че срещу мен е събирана информация от служителите на ДС.

Този научен интерес в голяма степен осмисли живота ми в следващите двадесет години. Темата на дипломната ми работа в Духовната академия беше “Францисканци и капуцини и дейността им в България”. През периода 1989-1997 г. разширих обхвата на изследванията си, като включих нови ордени и конгрегации. От 1989 до 1991 г. специализирах “Теория и история на културата” в СУ със защита на дипломна работа върху “Дейността на западните католически мисии в България – францисканци, капуцини, пасионисти, баптистинци и редemptористи”. (Показвам дипломните си работи пред членовете на СНС.) Виждате, че не аз, а той е работил по тема, която изследвам още от студентските си години.

Познавайки дейността на католическите мисии по ордени и конгрегации, за мен не беше трудно да проследя реакцията на Св. Синод на БПЦ и на някои епархийски църкви срещу опитите на католицизма да се установи трайно в нашите земи.

Настоящото ми изследване е едно развитие на досегашните ми занимания, тъй като отразява отношението на Св. Синод на Българската православна църква към католическата пропаганда в България. Това е надграждане в науката.

Разглеждайки приносите ми, проф. Стателова отбелязва следното: “Преди всичко искам да посоча, че проблемът не е неизследван, както твърди доц. Ваташки. Той подробно и задълбочено е проучен от проф. Елдъров в неговите изследвания и от много специалисти по история на БПЦ”.

Изследването на С. Елдъров е “Католиците в България 1878-1989”. С., 2002. От съдържанието е видно, че той разглежда един много дълъг период от време – 111 г., а основният акцент е до 1920 г.

Моето изследване е “Българската православна църква и римокатолическите мисии в България (1860 – 30-те години на XX век)”. Отразявам реакци-

ята на БПЦ срещу римокатолическата пропаганда в България и акцентувам главно върху 20-те и 30-те години на XX век. От 250-те документа, които ползвам, около 220 се отнасят за 20-те и 30-те години на XX в.

С. Елдъров представя и анализира позицията на Римокатолическата църква, а аз представям и анализирам позицията на БПЦ. Той се противопоставя на православието, а аз го защитавам. Той премълчава неудобни за Римокатолическата църква истини, а аз ги споменавам.

Този период от историята на БПЦ, който разглеждам, изобщо не е изследван. Посочете ми кои са тези "много специалисти по история на БПЦ", които разглеждат този период. Няма нито едно изследване.

В рецензията си по отношение на останалите глави проф. Стателова е категорична, "че всичко това вече е описано от С. Елдъров в посочената негова книга". Тя ме обвинява, но никъде не посочва конкретни страници. Истината е, че ние застъпваме противоположни гледни точки, ползваме различен изворов материал.

Мога да дам нагледен пример от гл. IV, която е посветена на римокатолическите мисии в Пловдивска епархия. Проф. Стателова твърди, че дейността на Ронкали е изследвана много добре от С. Елдъров в книгата му „Католиците в България“.

Върху мисията на Ронкали в България Елдъров отделя един лист малък формат (с. 407-408). Аз имам цели 16 стр. Той ползва две книги, а аз ползвам 50 библиографски източника, от които 7 писма на Ронкали. В ДА Русе попаднах на кореспонденцията между Ронкали и Д. Теелен, Никополски епископ. В изследването си за първи път разкривам истинската роля на архиепископ Ронкали в България. Досега бяхме свикнали да го виждаме като „българския“ папа. По параграфа "Претенции на Франция за специален статут по време на богослуженията. Опити на епископ Викенти Пеев да изнудва Министерство на външните работи и на изповеданията" Елдъров не написва нито ред. Подобна е и ситуацията, когато разглеждам униатството в някои пловдивски села. Въз основа на богат документален материал застъпвам становища, обратни на тези, които излага Св. Елдъров. Останалите параграфи, отнасящи се до Софийско-Пловдивската епархия, от неговия труд аз разглеждам още в дипломните си работи от 1987 и 1991 г. и докторската си дисертация, която защитих в Ориенталския институт в Рим през 1997 г. – много далеч преди да излезе книгата на С. Елдъров. За Пловдивската православна епархия той не споменава изобщо.

Според проф. Стателова "същото важи и за римокатолическите мисии в Северна България". Тя твърди, че "те са проучени вече от проф. Елдъров и съм ангажирал усилията си с вече изследвани проблеми".

Изследванията на С. Елдъров засягат преди всичко историята на Никополската епархия, административното ѝ устройство и вътрешните проблеми

между самите католици. Той засяга проблемите в Никополската епархия главно до 1919 г. Параграфите, които разглеждат проникването на католицизма в град Шумен и в село Ендже (Царев Брод), Шуменско, Създаване на православната енория в селото, положението във Видинска епархия. "Ловешка уния" – Елдъров не е написал нито ред.

Истината е, че още от 1998 г. имам изследване върху мисията на пасионистите в Никополската епархия. Подобно изследване има и доц. Благовест Нягулов от Института за история при БАН, което също предхожда написаното от Елдъров.

Изследването на Благовест Нягулов върху банатските българи разглежда различни църковно-административни въпроси, които се отнасят и до взаимоотношенията между католическото население и енорийските им свещеници, които в по-голямата си част са чужденци. Поради тази причина аз не разглеждам този проблем. Този изследван вече проблем от Нягулов прозърта навсякъде в работата на Елдъров.

До миналата година имаше забрана да се работи с документи след 1922 г. в Секретния архив на Ватикана. Разбира се, темата не е изчерпана и мисля, че в бъдеще други изследователи ще продължат да изучават католическите мисии в България.

Двамата рецензенти не са съгласни с моите оценки за католическата дейност в България и в този смисъл се чувстват засегнати, още повече че те са били рецензенти на С. Елдъров. При мен е застъпена в по-голяма степен православната позиция, докато при Елдъров – католическата позиция.

Негативизмът срещу Българската православна църква, трупан през годините, националният нихилизъм и апатията сред българския народ са сред причините родолюбивата кауза на БПЦ да се устоява все по-трудно и в научните среди. Сегашните рецензии го потвърждават.

В изследването си акцентирам най-вече върху реакцията на БПЦ срещу католическата пропаганда. Използвам архиви и фондове, които С. Елдъров не ползва. Например ДА-Шумен, ДА-Враца, ДА-Велико Търново, ДА-Стара Загора, ДА-Сливен, Генералния архив на пасионистите в Рим, Историческия архив на конгрегацията за пропаганда на вярата в Рим и др.

Вярно е, че на стр. 68 давам сведения за сегашния Сливенски митрополит Йоаникий. Но тази информация не е в основния текст, а под черта. По този начин показвам уважение към владиката. Работата ми има съществен принос и за проучването на историята на православните епархии.

Рецензиите на проф. Стателова и Н. Кочев са необективни. Те сами рушат собственото си достойнство и научен авторитет. Дори не заслужават хонорарите си, тъй като не са си направили труда да прочетат текста на дисертацията ми.

От всичко това става ясно, че е налице стремеж да бъде омаловажен моят труд. Г-н Кочев е много далеч от проблематиката, която изследвам. Той се занимава с ранна средновековна история IV-XI в., докато настоящото ми изследване се отнася главно за 20-те – 30-те години на XX в. Същото важи и

за проф. Стателова. Логично е да имам двама рецензенти богослови, тъй като самият аз съм богослов. Мисля, че ние, богословите, не проявяваме нужното уважение към нас самите, а с лека ръка позволяваме външни хора да ни предлагат рецензентите. Да вземем случая със С. Елдъров при избирането му на рецензенти. Най-подходящият за рецензент съм аз, тъй като винаги съм се занимавал с тази проблематика. Но историците не допускат да бъде избран човек извън тяхната гилдия.

Някои пенсионирани професори са по-скоро склонни да ми видят некролога на 44 г. в траурния кът на ШУ, отколкото на същата възраст „Д-р на теологическите науки“. Защото това наистина е голям психически тормоз. Още повече че съм инвестирал много средства в написването и издаването на книгите си. Оставям настрана огромния труд, който положих, но вие знаете, че той най-малко се цени.

Уважаеми колеги, това, което днес се случва с мен, утре може да се случи на всеки един от вас. За мястото ми в българската историческа наука съм спокоен, тъй като написах нови страници в българската църковна история.

Благодаря ви!

Защитата на дисертацията ми за придобиване на научната степен „Доктор на теологическите науки“ е първата по рода си в България. Единственият, на когото е присъдена такава научна степен, е проф. Димитър Киров, но той я защитава в Полша през 90-те години на миналия век. Този факт допълнително засилва интригата, тъй като пенсионирани професори богослови, както и действащите не са доктори на науките. По-голямата част от тях стават професори с решение на правителството след 10 ноември 1989 г. Поради тази причина те никога не биха ме подкрепили. Показаха го и плахите изказвания на някои от тях по време на обсъжданията. Проф. Ив. Желев ме попита например защо не ползвам изследването на проф. Христо Стоянов за Протестантските мисии в България. Сметох за необходимо да не му отговарям, тъй като се занимавам с реакцията на БПЦ срещу католическата пропаганда в България. В този дух бяха и другите въпроси, отправяни към мен – в по-голямата си част от лично естество и нямащи нищо общо с темата на научния проблем, който разглеждам. Проф. Кочев отправи множество лични нападки, като включи и политически нюанси. По този начин създаде предпоставки и за едно политическо гласуване. Адекватната намеса на председателя на СНС по теология проф. Попов охладих ентусиазма му, но мисля, че успя да повлияе на някои от членовете на научния съвет. Никой от присъстващите не застъпи какъвто и да е научен аргумент срещу изследването ми, но от 16-те присъстващи членове на СНС по теология петима гласуваха с ДА, осем с НЕ и трима с БЕЛИ бюлетини.

Изводите можете да си направите сами.

Увод

Християнската църква е основана от Богочовека Иисус Христос и има за основа живата вяра в Бога. Спасителят призовава всички отрудени и обременени в света. Неговият призив не се ограничава само в границите на една държава или народ. Християнската църква е универсална и спасителна за всички, тя прокламира и признава духовно-нравствената свобода на човешката личност.

Християнската вяра е особено скъпа за нас, българите. Проследявайки историческото развитие на народа ни, виждаме, че най-ценностното за него е християнството. То си остава вековната крепост на народностното ни битие.

Народосъхранителната сила на единство чрез църквата винаги е била в основата на решимостта ни да се противопоставим на всичко чуждо, като народ да устоим на превратностите на времето и да запазим националната си самобитност.

Още като студент по богословие (1982-1987) проявявах интерес към българската църковна история, като особено предпочитание имах към западните католически мисии у нас.

Намерението ми да започна изследване върху мисионерската дейност на капуцините в България не е случайно. Още като ученик в Радомирската гимназия проявявах интерес към българската църковна история и по-специално към епохата, предшестваща Чипровското въстание от 1688 г. Към този интерес бях подтикнат от учителя ми по история г-н Огнян Аспров.

Бях впечатлен от факта, че българските католици успяват да съхранят българското си национално съзнание през XVII век, когато народът ни се намира под османско владичество. Главната заслуга е на францисканците обсерванти, които имат своя мисия в България.

В края на 1984 г. като студент по богословие в частен разговор с отец Франциск (Франц) Нонов, католически свещеник от латински обред при енорията „Свети Йосиф“ в София, разбрах, че в България има и капуцинска мисия, а самият той е капуцин. По това време дейността на ордена у нас е забранена и членовете му носят облекло на мирски свещеници.

Изхождайки от това, че капуцините са разклонение на францисканците и че двата ордена разполагат със свои мисии в България, аз предприех едно самостоятелно изследване по този въпрос. Неслучайно темата на дипломната ми работа в Духовната академия беше „Францисканци и капуцини и дейност-

та им в България". Макар че работят изключително сред български католици, капуцините имат място в националната ни история и култура.

Този научен интерес в голяма степен осмисли живота ми в следващите двадесет години. През всичките тези години творческото търсене, което беше завладяло сърцето ми, не ме напусна нито за миг.

Проява на такъв специфичен научен интерес в православно учебно заведение в онези години беше революционен акт и в началото не бях разбран дори от католиците, а още по-малко от моите колеги. Единственият човек, който ми гласува доверие и ми оказва помощ, беше научният ми ръководител проф. Христо Стоянов.

По време на двегодишната си специализация (1989–1991) по "История и теория на културата" в СУ "Св. Климент Охридски" задълбочих изследванията си върху католическите мисии в България, плод на които е дипломната ми работа на тема "Дейността на западните католически мисии в България – францискани, пасионисти, редемптористи, баптистинци и капуцини". Научните ми интереси като цяло са преди всичко в областта на историческото богословие.

Не е тайна, че темата за католическите мисии в България от Освобождението до края на Втората световна война беше табу за българската историческа наука. Осмелих се да се занимавам с католическа проблематика във време, когато тази тема беше забранена. Специфичните ми научни интереси обаче бяха оценени по достойнство от бившата Държавна сигурност (ДС), тъй като на 19 септември 1989 г. срещу мен е образувано дело за оперативна проверка (ДОП) от VI отдел на Окръжно управление на МВР – София, под псевдоним "Кардинал" с окраска "Противодържавна агитация и пропаганда". Това установи комисия по Закона за достъп до документите на бившата Държавна сигурност, която ме уведоми с писмо, че срещу мен е събирана информация от служителите на ДС.

Мисията на францисканите в България заема централно място в историята на католицизма у нас. Те са не само пионерите на католическата проповед в нашите земи, но и основателите на Католическата църква в България.

Още през средните векове българската държава има контакти с Католическата църква – и то благодарение на францисканите. Тъй като българските владетели преследват преди всичко политически цели, католицизмът не е могъл да има някакво влияние върху живота на българите, но францисканската мисия е исторически факт и има своето място в църковната ни история.

За присъствието на различните католически мисии в българските земи в епохата на късното средновековие е писано немалко. Фактографската страна и чистата хронология на нещата също са едно донякъде завършено дело¹. Не е

¹ Върху францисканската мисия в България могат да се консултират следните научни трудове: Клайнер, Б. История на България. С., 1977; Клайнер, Б. Хроника на Българското

епархия. С., 1914; Дуйчев, И. Софийската католическа архиепископия през XVII век. С., 1939; Дуйчев, И. Прояви на народното самосъзнание у нас през XVII век. – Македонски преглед, 1942, кн. XIII; Бакалски, Ф. Апостолатът на католическите мисионери в България през XVII век. Белозем, 1990. (Машинопис); Станимиров, С. Политическата дейност на българските католици. С., 1988; Димитров, Б. Петър Богдан Бакшев – български политик и историк от XVII век. С., 1985; Dujcev, I. Il cattolicesimo in Bulgaria nel sec. XVII, *Orientalia Christiana Analecta*, n. 111, Roma, 1937, pp. 9-74; Dujcev, I. Il francescanesimo in Bulgaria nei sec. XIII e XIV, Roma, 1935, *Estratto della "Miscellanea francescana"*, volume XXXIV, fasc. IV, 1934, pp. 1-18; Милетич, Л. Из историята на българската католическа пропаганда през XVII век. (Отпечатък из "Български преглед"), С., Т. 10-12, 1894.

Първата ми научна монография е от края на 1997 г. Тогава публикувах част от докторската си дисертация на италиански език – "La missione dei cappuccini in Bulgaria 1916-1941 (Excerpta ex Dissertatione ad Doctoratum), Pontificium Institutum Orientale, Facultas Scientiarum Ecclesiasticarum Orientalium, Roma, 1997. Tipografica "Liberit", 120 pp.

Дисертацията, която защитих на 24 ноември 1997 г. в Папския институт за Изтока в Рим, е в обем 315 страници, а библиографията включва 424 литературни източника, от които 66 непубликувани документа. Дисертационният ми труд беше обсъден и насочен за публична защита от Факултета по източни църковни науки към Папския институт за Изтока в Рим.

Без съмнение Никополската епархия има своето място в българската църковна история. Въпреки че териториално е обособена като самостоятелна църковна единица, не можем да я разглеждаме изолирано, т. е. извън обсега на францисканската мисия в България. Историята ѝ е неразривно свързана с пастирската и културно-просветната дейност на францисканите-обсерванти, българи и чужденци. Усърдието, с което работят на Господната нива, е оценено по достойнство и от българската историческа наука. Семето, което посяват францисканите в душите и сърцата на бившите павликяни, въпреки многото суеверия, наследени от старата им вяра и превратностите на историята, покълва на добра почва. Всеотдайното, ревностно служение на мисионерите от различни ордени и конгрегации впоследствие спомага българските павликяни да станат добри християни.

Мисията на пасионистите в България е сравнително малко позната. Най-значимите изследвания по темата принадлежат на професор Любомир Милетич, който в началото XX век публикува две фундаментални съчинения². Той има съществен принос и при изследването на католическата книжнина в България³.

францисканство. С., 1999. Милев, Н. Католишката пропаганда в България през XVII век. С., 1914; Дуйчев, И. Софийската католическа архиепископия през XVII век. С., 1939; Дуйчев, И. Прояви на народното самосъзнание у нас през XVII век. – Македонски преглед, 1942, кн. XIII; Бакалски, Ф. Апостолатът на католическите мисионери в България през XVII век. Белозем, 1990. (Машинопис); Станимиров, С. Политическата дейност на българските католици. С., 1988; Димитров, Б. Петър Богдан Бакшев – български политик и историк от XVII век. С., 1985; Dujcev, I. Il cattolicesimo in Bulgaria nel sec. XVII, *Orientalia Christiana Analecta*, n. 111, Roma, 1937, pp. 9-74; Dujcev, I. Il francescanesimo in Bulgaria nei sec. XIII e XIV, Roma, 1935, *Estratto della "Miscellanea francescana"*, volume XXXIV, fasc. IV, 1934, pp. 1-18; Милетич, Л. Из историята на българската католическа пропаганда през XVII век. (Отпечатък из "Български преглед"), С., Т. 10-12, 1894.

² Милетич, Л. Нашите павликяни. СБНУНК, Т. XIX, С., 1903, с. 1-369; Милетич, Л. Нови документи по миналото на нашите павликяни. СБНУНК, Т. XXI, С., 1905, с. 1-155.

³ Милетич, Л. Италианци свещеници в България и българският език. – Итало-

Не по-малко интересна е и студията на професор Александър Теодоров-Балан "Българите католици в Свищовско и тяхната черковна борба". Фактите, изложени от него, се основават на документи и на лични наблюдения на автора. От изследването му е видно, че в края на XIX век възниква напрежение между част от католическото население и пасионистите, които в по-голямата си част са чужденци. Става ясно, че по това време местните католици имат желание да създадат свое национално духовенство. Тези събития намират място и в българския периодичен печат. Дописки от Никополския диоцез са публикувани във вестниците "Русенец", "Дунавски известия", "Нова България", "Черно море", "Български търговски вестник", "Знаме" и други⁴. За Никополската мисия се съдържа интересна информация и в няколко монографии на д-р Иван Софранов, пасионист, който е имал възможност да работи в Генералния архив на пасионистите в Рим⁵. Публикации по темата се срещат и в българския католически печат, където се откроява името на свещеник А. Марков.

На мисията на пасионистите в Северна България известният австрийски журналист Феликс Ф. Каниц посвещава цяла глава – "Durch den Passionisten – Sprengel von Nikopoli", от своето съчинение *Donau – Bulgarien und der Balkan*. 1882, Bd. II⁶.

От по-новото поколение български пасионисти се откроява личността на д-р Иван Софранов⁷, който е автор на множество научни публикации, на-

българско списание, 1936, кн. 3, с. 101-112. Същото и в *Rivista italo-bulgara*, 1936, t. VI, n. 3, pp. 101-112.

⁴ Теодоров-Балан, А. Българите католици в Свищовско и тяхната черковна борба. – *Летопис на българското книжовно дружество в София*. кн. 2, 1900-1901, С., 1902, с. 99-207.

⁵ Sofranov, I. *La Bulgaria negli scritti dei missionari passionisti fino al 1841*. Roma, 1985; Sofranov, I. *La missione passionista di Bulgaria tra il 1789 e 1825*. Roma, 1982.

⁶ Феликс Каниц е автор на статии и съчинения върху историята, културата и бита на българския народ, които имат за цел да запознаят западноевропейската общественост с положението на българите под османско владичество. Работил е за известното лайпцигско списание *Illustrierte Zeitung*. Срв. Фехер, Г. Феликс Ф. Каниц, живот, пътувания и научно дело. С., 1936, с. XIII.

⁷ Той е роден на 6 юли 1923 г. в село Бърдарски геран. Родителите му – Карол Матев Софранов и Гуна Драгомирова Софранова, са банатски българи и възпитават сина си в дух на родолюбие и църковност. На единадесетгодишна възраст Иван Софранов постъпва във висшата духовна семинария на пасионистите в Русе. През 1939 г. заминава за Холандия, където продължава образованието си. Богословие завършва в град Мок. Като студент започва да публикува на холандски език по български теми. В края на Втората световна война е арестуван от германците и изпратен в лагер, откъдето успява да избяга, след което известно време живее в нелегалност. На 27 април 1952 г. е ръкоположен за свещеник и изпратен на специализация в Папския институт за Изтока в Рим. На 19 юни 1957 г. отец Софранов успешно защитава докторска дисертация на тема "Движението на българите за обединение с Рим през XIX век". Участва в подготовката на Втория Вати-

кански събор като консултант. През периода 1964-1967 г. издава българското църковно списание "Вяра и наука". От 1967 до 1987 г. Иван Софранов е заместник главен редактор на българската секция на Радио Ватикана. След смъртта на отец Андрей Търновалийски (1988) Софранов поема грижата за българските емигранти от немската езикова зона. През август 1992 г. се завръща в България. Умира на 26 декември 1997 г. в Холандия. Сfr. AGP, Fondo Bulgaria; Ваташки, Р. Българи в Папския институт. – *Нов ден*, 1993, бр. 16, с. 8; Георгиев, Г. Пастир достоен за Христос. – *Истина Veritas*, 1998, бр. 3, с. 8.

Иван Софранов издава и няколко книги от поредицата "Българска католическа библиотека". В Източния папски институт в Рим попаднах на четири книги от тази поредица. Началото е поставено през 1965 г. Под редакцията на Иван Софранов в Рим се издава и списание "Християнски глас", тримесечен бюлетин за религиозна просвета на българската католическа общност в Рим. Вероятно брой първи е издаден през 1978-1979 г.⁸

В последните десетилетия почти липсваха изследвания по темата. Скромен принос в изследването на католическите мисии у нас има монографията ми "Мисията на пасионистите в Никополската епархия", София, Издателство "Лик", 1998.

В книгата обнародвах имената на всичките мисионери пасионисти, работили в Никополската католическа епархия, кратки биографични данни за всеки един от тях, снимките на епископите пасионисти и гербовете им. Публикувах и някои неизвестни досега документи. Голяма част от изворовия материал събрах през 1994 г., когато работих в Archivio Generale della Congregazione della Passione (AGP) в Рим. През 1998 г. излезе и книгата на Giorgini, F. "I Passionisti nella Chiesa di Bulgaria e di Valachia (Romania)". Roma, 1998.

В края на 1998 г. издадох още една книга на италиански език – "La sede episcopale cattolica di Sofia e Filippopoli tra la fine del 1847 e la prima metà del secolo XX". Информацията е черпена преди всичко от архивен материал и от католическата литература. В посочения период най-ярко се откроява личността на епархийския архиепископ Викенти Пеев. С неговото епископско управление се свързват подемот и разцветът на цялостната католическа дейност в Софийско-Пловдивската католическа епархия. Множество документи свидетелстват за сложните и понякога обтегнати взаимоотношения между епископ Викенти Пеев и мирските свещеници.

Началото на научния интерес към различни аспекти на римокатолическото присъствие в България от XVI век до днес се поставя със съчинението

кански събор като консултант. През периода 1964-1967 г. издава българското църковно списание "Вяра и наука". От 1967 до 1987 г. Иван Софранов е заместник главен редактор на българската секция на Радио Ватикана. След смъртта на отец Андрей Търновалийски (1988) Софранов поема грижата за българските емигранти от немската езикова зона. През август 1992 г. се завръща в България. Умира на 26 декември 1997 г. в Холандия. Сfr. AGP, Fondo Bulgaria; Ваташки, Р. Българи в Папския институт. – *Нов ден*, 1993, бр. 16, с. 8; Георгиев, Г. Пастир достоен за Христос. – *Истина Veritas*, 1998, бр. 3, с. 8.

⁸ "Християнски глас", Рим, 1985, бр. 1, с. 1.

на Константин Иречек "История на българите" от 1886 г. То е първото от цяла поредица научни трудове⁹.

Една голяма част от сведенията за католиците в България за периода XVI-XVIII век, обнародвани от различни учени, са взети от писмата и докладите на католическите духовници до Конгрегацията за разпространяване на вярата в Рим. Голяма заслуга за популяризирането на тази проблематика има францисканинът Евсевий Ферменджин, който, подпомогнат от Загребската Академия на науките, през 1887 г. издава в хърватската столица съчинението си "Acta Bulgariae Ecclesiasticae – 1566-1799" в сборника "Monumenta Slavorum Meridionalium"¹⁰.

Изследвания върху дейността на католическите мисионери в страната има от Л. Милетич, Никола Милев, Иван Дуйчев, Красимир Станчев, Божидар Димитров и др., но те се отнасят преди всичко до XVII век.

Брошурата на Йордан Николов "Католическата пропаганда в България" не може да се счита за сериозно научно изследване. То е преди всичко идеологическо и задоволява определени политически интереси¹¹. Все в този дух се разглежда християнската проблематика и от Бончо Асенов¹². По-трезви са неговите оценки в книгата му "Религиите и сектите в България"¹³.

Принос в българската църковна наука представлява монографията на Франческа Делла Салда за дейността на архиепископ Ронкали в качеството му на апостолически визитатор и делегат в България (1925-1934). Тази книга имам удоволствието да прочета по време на специализацията ми в Италия¹⁴.

През последните няколко години се публикуваха научни изследвания, които засягат римокатолическата тема в България. Сред авторите се открояват имената на Благовест Нягулов, Иван Еленков и Светлозар Елдъров.

Изследването на Благовест Нягулов от Института за история при БАН върху банатските българи е много интересно, тъй като разглежда различни църковно-административни въпроси, отнасящи се и до взаимоотношенията между католическото население и енорийските им свещеници, които в по-голямата си част са чужденци¹⁵.

⁹ Иречек, К. История на българите. С., 1978, с. 494-512.

¹⁰ Българокатолически книжовници. – Истина, 1924, бр. 15, с. 3; Милев, Н. Цит. съч., с. 4; Марков, А. Евсевий Ферменджин. – В: Календар "Св. св. Кирил и Методий". С., 1929, с. 56-57.

¹¹ Николов, Й. Католическата пропаганда в България. С., 1964.

¹² Асенов, Б. Под булото на религията. С., 1984, и Религията в България. I свитък. С., 1987.

¹³ Асенов, Б. Религиите и сектите в България. С., 1988.

¹⁴ Della Salda, F. Obbedienza e pace. Il vescovo A. G. Roncalli rta Sofia e Roma 1925-1934. Genova, 1989.

¹⁵ Нягулов, Б. Банатските българи. Историята на една малцинствена общност във времето на националните държави. С., 1999.

Книгата на Иван Еленков за историята на униатството в България дава представа за историческото предание и история на Католическата църква от източен обред в България, пазена ревностно в различни ръкописи, писани от хора, участници в тези събития. Това е един труд, от който Католическата църква у нас имаше нужда и чакаше много време¹⁶.

През 1994 г. С. Елдъров издаде книгата "Униатството в съдбата на България" под формата на очерци за личности и институции. Одиозният дух на книгата е несъпоставим със скромните възможности на Католическата църква от източен обред в България и личностите, които я представляват през годините. Няма бележки под черта, а изворите и литературата са дадени в края на книгата. Липсва и сериозен научен анализ. Поради това изследването прилича повече на съставителство¹⁷.

Светлозар Елдъров, който няма никакво църковно и богословско образование е известен като военен историк и затова неговите превъплъщения в църковен историк, занимаващ се с католическа проблематика, не се вземат на сериозно от учените, които работят в областта на българската църковна история. Поради това е смешно да го възхваляват като "признат църковен историк"¹⁸ и "най-уважаван днес църковен историк"¹⁹, още повече че той е в списъка на своя чичо архимандрит професор д-р Георги Елдъров, който е с богата житейска и научна биография²⁰, дългогодишен преподавател по История

¹⁶ Еленков, И. Католическата църква от източен обред в България от времето на нейното учредяване с присъединението на част от българския народ към Рим през 1860 г. до средата на XX век. С., 2000.

¹⁷ Елдъров, С. Униатството в съдбата на България. Очерци из историята на Българската католическа църква от източен обред. С., 1994.

¹⁸ Книги с посвещение. – Абагар 1, 2004, бр. 4, с. 8.

¹⁹ XXXI международен колоквиум Абагар (София 15 април 2004). – Абагар 1, 2004, бр. 5, с. 1.

²⁰ Той е роден на 27 февруари 1926 г. в село Зорница, Ямболско. През 1938 г. постъпва в класическия лицей в Асизи, а през 1943 г. започва новициат в ордена на отците францискани-конвентуалци. По време на следването си в Богословския факултет "Серафикум" в Рим (1951) е ръкоположен за свещеник. В средата на 50-те години на XX век Г. Елдъров се отдава на преподавателска дейност като професор в различни католически университети в Европа и Америка. Доктор е на богословските науки с повече от 500 научни публикации. От 1955 г. е преподавател в Папския богословски факултет "Серафикум". На 19 юни 1966 г. е въведен в архимандритско достойнство. Бил е професор в Грегорианския университет в Рим, в папските институти "Марианум" и "Антонианум", в лиците "Невер" и "Кенеди". В Източния папски институт е професор от 1982 до 1996 г. От 1968 до 1971 г. преподава в Католическия университет във Вашингтон. През 1981 г. създава Български католически архив "Абагар" в Рим. Основател е и на първия български католически вестник след 1949 г. Тези интересни биографични данни за професор Елдъров узнах през 1993 г., когато за първи път посетих Българския католически архив "Абагар" в Рим. Cfr. Vatazhki, R. I bulgari al Pontificio Istituto Orientale.

на балканските църкви в Източния папски институт в Рим, най-добрият познавач на католическата проблематика сред българските католици и живата архива на Католическата църква в България.

В обзора на публикациите по темата в монографията си "Католиците в България 1878-1989"²¹ С. Елдъров възхвалява статии, съчинения и автори, които нямат стойностни публикации по темата, но иначе са добри учени в областта, в която работят. Такъв е случаят със статията на професор Н. Кочев за архиепископ Ронкали в България, в която не се казва нищо ново²². Но това не бива да ни учудва, тъй като професор Кочев е негов рецензент.

Съчинението на С. Елдъров фаворизира римокатолицизма като вероизповедание и католиците, като на моменти се стига до открит сепаратизъм, насочен срещу православно мнозинство. А работата му би могла да даде възможност за едно коректно проблематизиране на отношенията между културите на православието и католицизма в сферата на една национална култура – българската. Липсва задълбочено теоретично осмисляне на събрания материал. Антиправославието в книгата на моменти е отблъскващо. Съдържанието не е характерно за българските научни стандарти. Липсва приложение и факсимилета на използвани документи. Като външен човек С. Елдъров не познава в дълбочина църковните проблеми, а като потомствен униат интерпретира проблемите едностранчиво. Липсата на каквито и да било богословски познания и култура не му позволява да вникне дори повърхностно в проблемите, които разглежда, за да им даде съответните научни обяснения. Все пак трудът на С. Елдъров е голям най-малкото като обем.

Българският народ е пословичен със своята толерантност. Толерантни сме към католици, протестанти, сектанти. Но толерантни ли са те към нас? Ние, които сме мнозинство, все по-неуверено пишем за историята си, за културата си, за духовността си. Реално погледнато, като насърчаваме другостта, ние се обезличаваме. Ние, които от 1300 г. имаме държавност и сме дали толкова много на Европа, сега сме в глуха защита.

Познавайки дейността на католическите мисии по ордени и конгрегации, за мен не беше трудно да проследя реакцията на Св. Синод на Българската православна църква и на някои епархийски църкви срещу опитите на католицизма да се установи трайно в нашите земи. Така през 2002, 2003 и 2004 г.

– Трудове на катедрите по история и богословие на ШУ "Епископ Константин Преславски" Шумен, 2001, кн. 4, с. 261-262.

²¹ Елдъров, С. Католиците в България 1878-1989. С., 2002.

²² Кочев, Н. Анжело Ронкали и пребиваването му в България. – Във: Втори международен конгрес по българистика. София, 23 май – 3 юни 1986 г. Доклади Т. 8. България след Освобождението (1878). С., 1988.

на публикациите четири монографии – "Католическата пропаганда в Сливенска епархия", "Старозагорската епархия в защита на православието", "Българската православна църква и римокатолическите мисии в Северна България и Пиринска Македония" и "Пловдивската епархийска църква и римокатолическите мисии в епархията (средата на XIX до 30-те години на XX век)".

Разбирането на Църквата е, че християнската истина трябва да бъде проповядвана без оглед на народност, раса, пол, социално положение и т. н., "... няма ни елин, ни иудейин, ни обрязван, ни необрязване, ни варварин, ни скит, ни роб, ни свободник, а всичко и във всичко е Христос" (Кол. 3:11).

Терминът "пропаганда" произлиза от латинската дума *proago* (разпространявам), тоест разпространяване и разясняване на идеи, учения, знания сред обществото с цел да се привлекат последователи, симпатизанти²³. В християнски смисъл означава разпространяване на вярата в Христос и приемане на новата проповед от всички народи. Изпращането на мисионери да благовестуват сред народи, които не познават Христа, е дълг на Църквата, тъй като такава е повелята Христова за всеобщата проповед на християнското учение. "И рече им: идете по цял свят и проповядвайте Евангелието на всички твари. Който повярва и се кръсти, ще бъде спасен, а който не повярва, ще бъде осъден" (Марк. 16: 15-16).

Проповядването на прозелитизъм между верните от друго християнско вероизповедание е осъдително от Свещеното Писание и само по себе си е носител на зло. Показателни в този случай са думите на свети апостол Павел в посланието му до римляните 15:20-21: "При това считах за чест да проповядвам Евангелието не там, дето името Христово беше вече известно, за да не зидам върху чужда основа, а, както е писано: "ония, на които не беше известно за Него, ще видят, и ония, които не бяха чули, ще узнаят".

В това отношение много уязвима е Римокатолическата църква, която заедно с евангелското благовестие сред различните народи се е стремяла да привлече и православни християни.

Една от основните добродетели на християнството е любовта. Плод на любовта е толерантността. Любовта прощава. Ще можем ли да простим ние, знаейки историческата истина? Длъжни сме да опитаме, давайки си сметка за сегашните реалности, които не сме в състояние да променим с нищо. Историята учи и ако не можем да се поучим от нея, за какво ли би ни послужила тя изобщо?²⁴

Според доклад от 28 януари 1942 г. на Министерството на външните работи и на изповеданията българският народ е един от най-податливите на

²³ Тълковен речник на българския език. С., 1997, с. 1031; Речник на чуждите думи в българския език. С., 1964, с. 520.

²⁴ Милаш, Н. Римокатолическата пропаганда, нейното начало и сегашното й устройство. С., 1901, с. IV-VI.

чужди влияния²⁵ „не само в ново време, но и в далечно историческо минало“. Той определя нашата история като приливи и отливи на чужди влияния – едни от Изток, а други от Запад. Приливите показват слабостта на държавата ни, а отливите са барометърът за нейното заздравяване.

Според автора на документа, когато държавата е силна, народностната идея и националното чувство са тласкани на преден план и обратно – когато тези елементи на народна здравина отслабват, чуждите влияния засилват дейността си. Така например при българските владетели княз Борис, цар Симеон I, цар Калоян, цар Иван Асен II външните влияния са далеч по-недостъпни за държавата ни, а когато тя отслабва (при цар Петър например), страната ни става по-уязвима.

Това се повтаря и в по-ново време. След злополучните за България войни през 1913 и 1918 г. инославните пропаганди намират благоприятна почва. Тогава страната ни не е в състояние да се съпротивлява, а неприятелски настроени към България държави съдействат на чужди религиозни мисии да проникнат „по-дълбоко в изнемошялата снага“ на Родината ни. След 1918 г. френската легация оказва активна подкрепа на католиците, а английската и американската – на различни евангелски общности. Със съдействието на западните дипломатически представителства в България се откриват много чуждестранни училища и църкви, които „под булото на милостиня и състрадание притъпяват усета към родното и убиват привързаността към родния бит“²⁶.

Известно е, че униатското движение сред българите от 1860 г. не е истинско религиозно движение. Чрез него се преследват най-вече политически цели на верска основа, т. е. религията се използва за политически цели. През годините униатството в България се поддържа от Ватикана и от различни ордени и конгрегации с цената на много усилия²⁷.

²⁵ ЦДА, Ф. 166 к, оп. 5, а. е. 24, л. 31-36.

²⁶ Пак там, л. 31.

²⁷ Интересни мисли по отношение на униатите изказва митрополит Теодосий в книгата си „Православната църква и католическата пропаганда“, издадена в София през 1913 г., с. 36-37. Там ясно проличава голямата му ревност по отношение на православието.

„Няколко бедни, прости и отчаяни семейства тук-там в Западна Тракия и в средата на Македония или няколко прелъстени младежи на гладни и подкупени родители, които не знаят що е уния и католицизъм, дори и що е вяра и християнство, за да ги възпитават и после да служат на католиците за оръдия между сънародниците си... Една е съборната и апостолска православна вяра, основана върху Свещеното и от Бога предадено Писание. Православната християнска църква е приела тази вяра от Спасителя Христа чрез богоносните апостоли и техните приемници, и я пази цяла и чиста до днес, като не е прибавила нищо в нея, нито е извадила или изменила. Само Православната църква може да докаже тази истина, а другите инославни църкви, ако и да претендират, че тази истина е и за тях, прибавките, измененията и нововъведенията, които са направили те, най-ясно ги изобличават, че не са прави.

В своето историческо развитие Католическата църква от източен обред в България се е стремяла всячески да устоява интересите си на религиозна общност и не е подбирала средствата за това. За постигане на целите си униатите използват не само заплахи и системен прозелитизъм, но и ловки прийоми, отнасящи се до църковната практика и традиции. Доколко това отговаря на истината, може да се види в различни документи от фондовете на Дирекцията по изповеданията и Министерството на външните работи и изповеданията (МВРИ), които се съхраняват в Централния държавен архив в София (ЦДА). В документите се дават интересни сведения за създаването на униатските енории в страната²⁸. На подобни документи попаднах и когато преглеждах фондовете на Св. Синод на Българската православна църква (БПЦ) (протоколите от заседанията на Св. Синод) и на някои митрополитски средища, най-вече документалните фондове на Сливенската света митрополия (Държавен архив – Сливен), на Пловдивската света митрополия (Държавен архив – Пловдив) и на Старозагорската света митрополия (Държавен архив – Стара Загора), както и в различни документи, съхраняващи се в богатите документални фондове на Archivio Storico di Propaganda Fide (ASPF) в Рим и на Archivio Generale Cappuccino (AGC) в Рим.

Българската православна църква, която има голям принос за създаването на българската народност и е носител на българския национален дух през вековете, заради историческите си заслуги има основание да участва активно в обществения и културния живот на България след Освобождението²⁹.

Неблагоприятното положение на Православната ни църква след схизмата, наложена ѝ от Константинополската патриаршия с решението на

Унията е отричане от православието, тя е изкусна примамка, за да примамим и заблудим всяка проста душа. Простите, като виждат униатския свещеник облечен като православния свещеник и служащ в църквата като него, мислят, че вярата му е чиста и непорочна. Оттук заключават, че унията няма никаква вреда. Но вярата не зависи нито от брадата, нито от килимавката, нито от расото на свещеника и нито от епитрахила и фелона му; вярата са догмите, които са ни предадени от Св. Писание и апостолите и се съдържат в Символа на вярата. И който наруши една от тези догми, той се отказва от православието и веднага се отцепва от съборната Христова църква и остава пуст от божествената благодат, ако и да държи всички обреди и устави на църквата, защото „Който опази целия закон, а съгреша в едно, той бива виновен във всичко“, Иак. 2:10.

²⁸ В Министерството на външните работи и изповеданията се съхраняват множество ноти на Френската легация в София в подкрепа на униатството в България. Страната ни е заплашвана и с намеса на Обединените нации (писмо № 3 от 13 януари 1928 г. на епископ Кирил Куртев).

²⁹ Въргов, Х. Конституцията на Българската православна църква (история и развой на Екзархийския устав) 1871-1921. С., 1921; Видински, Неофит. Исторически дела на родната църква. – Духовна култура, кн. 2, 1948, с. 1-8; Събев, Т. Самостояна народностна църква в средновековна България, Велико Търново, 2003.

поместния събор от 16 септември 1872 г.³⁰, както и неразбирането, което проявява към нея българският политически елит са причина тя да бъде поставена в унижително положение в българското общество. Възползвайки се от тежкото състояние на Българската православна църква, католичеството, подкрепяно от чужди държави, предприема широкомащабен прозелитизъм в България.

За съжаление политиките у нас често използват авторитета на църквата за политически цели, а самата църковна управа не е в състояние да се противопостави на властимащите³¹.

Негативизмът срещу Българската православна църква, трупан през годините, националният нигилизъм и апатията сред българския народ са сред причините родолюбивата кауза на БПЦ да се устоява все по-трудно в научните среди.

Научните трудове, в които се разглежда църковната проблематика след Освобождението, не са много. Изследванията върху историята на Българската православна църква обхващат преди всичко епохата на Средновековието и Възраждането, а църковната ни история от края на XIX до 30-те години на XX век не е достатъчно позната. Затова мисля, че в историческата ни наука има съществена празнина, която следва да бъде запълнена с научен анализ на нови документални източници и други извори, с нова обективна интерпретация.

Изследването на протопрезвитер Стефан Цанков върху историята на Българската православна църква от Освобождението до 30-те години на XX век е едно сериозно църковно изследване, но интересът към тази проблематика и недостатъчната продукция по темата налага млади учени да насочат изследователския си интерес към проблемите на църковната ни история³².

През последните години има засилен интерес към по-нов период от историята на Църквата, който не съвпада с хронологическите рамки на настоящата ми работа³³.

³⁰ Динков, К. История на Българската църква (четива). Враца, 1954, с. 95.

³¹ Калканджиева, Д. Българската православна църква и "народната демокрация" (1944-1953). Силистра, 2002.

³² Цанков, С. Българската православна църква от Освобождението до настояще време. – Годишник на Софийския университет, Богословски факултет (ГСУБФ), Т. XVI, 6, 1938/1939 г., С., 1939.

³³ Огнянов, Л. Свещеническият съюз в България (1944-1955 г.), – В: Религия и църква в България. С., 1999; Калканджиева, Цит. съч.; Цвятков, Ж. Разпятието. Съдебната разправа с дейци на Католическата църква в България през 1952 г. С., 1994.

В края на 2004 г. излезе новата книга на С. Елдъров "Православието на война. Българската православна църква и войните на България 1877-1945". Смятам, че първата част от заглавието и някои от параграфите са неуместни. В монографията е налице стремеж за омаловажаване ролята и значението на БПЦ във войните на България. Въпреки че не

Лично за мен е едно предизвикателство да проследя някои периоди от историята на Сливенската, Старозагорската и Пловдивската епархия, както и развитието на католическата пропаганда в трите диоцеа, тъй като там е съсредоточена най-компактната маса католическо население от източен и западен обред в страната.

Не по-малко интересна е историята на католическото проникване във Великотърновската, Варненско-Преславската, Врачанската, Доростоло-Червенската, Софийската, Неврокопската, Видинската и Ловчанската епархия.

Сегашната ми работа е оригинална, тъй като изследвах една малко позната тема. Имах възможност да работя с много документи, които открих в различни архиви в Италия и в България, между които Историческия архив на Конгрегацията за пропаганда на вярата, Генералния архив на капуцините в Рим, Генералния архив на пасионистите в Рим, Провинциалния архив на капуцините в Бресаноне, Българския католически архив "Абагар" в Рим, Централния държавен архив в София, Държавния архив в Пловдив (ДА-Пловдив), Държавния архив в Русе (ДА-Русе), Държавния архив в Плевен (ДА-Плевен), Държавния архив във Велико Търново (ДА-Велико Търново), Държавния архив във Враца (ДА-Враца), Държавния архив във Варна (ДА-Варна), Държавния архив в Шумен (ДА-Шумен), Държавния архив в Благоевград (ДА-Благоевград), Църковноисторическия и архивен институт при Българската патриаршия в София (ЦИАИ), както и в други архиви и културни институти.

За съжаление поради забрана да се работи с документи след 1922 г. в Секретния архив на Ватикана, период, който се отнася за сегашното ми изследване, не можах да работя с достатъчно документи на италиански език.

Откритите документи осветляват причините, които налагат противодействието на Св. Синод на БПЦ и на епархийските църкви в желанието им да запазят целостта на паството си.

Не изваждам наяве само информация за становището на БПЦ по въпроса, но и мнението по различни въпроси на Католическата църква (писма на епископите Викенти Пеев, Дамян Теелен, Кирил Куртев, архиепископ Ронкали, отец Дамян Гюлов, Св. Престол, различни католически конгрегации и отделни католически духовници), Министерството на външните работи и изповеданията, Министерството на вътрешните работи и народното здраве, директори на училища, областни полицейски инспектори, Министерството на войната, заявления от групи граждани, изложение на учители, кметове на общини, министри, околийски управители, жители на селища, Полската легация в София, обществени организации, частни лица – православни и католици, официални статистики, колективни молби на католици и др.

Споделям много от постановките на автора, изследването е принос в българската военна и църковна история.

В работата ми е налице критичен подход. Давам много примери с Галини, Ронкали, Мирон, Пеев, Куртев и други католически духовници. Съпоставям ги критично с противоположната страна. Това е видно в цялостната ми работа.

Настоящото ми изследване е едно развитие на досегашните ми занимания, тъй като отразява отношението на Св. Синод на Българската православна църква към католическата пропаганда в България. Това е надграждане в науката. Хронологичните рамки на този труд започват от 1860 г., тъй като през тази година се поставя началото на независима Българска църква и възниква униатско движение сред българите. За горна граница определих 30-те години на XX век. Това е десетилетието преди Втората световна война, когато Католическата църква у нас бележи значим напредък. Използвам неизвестни досега документи, които издирих самостоятелно, систематизирах и обобщих.

Структурата на изследването, методологическият подход и информационната основа го определят като църковно-историческо, тъй като в него се разглежда специфична църковна проблематика все в рамките на българската църковна история.

В резултат е налице този научен труд, върху който работя от двадесет години. С това научно изследване се надявам да събудя интерес към една малко позната страница от църковната ни история.

Благодаря на Бога, който ме подкрепяше и в най-трудните ми моменти. Винаги чувствах в душата си Неговата топлина, която ми даваше нови сили.

Монографията ми има за задача да представи историческата истина такава, каквато е, а не такава, каквато някои богослови и историци биха искали да видят. Направих всичко възможно да изложя разгледаните от мен събития според историческите факти, като същевременно се постарах да запазя богословско-историческата си безпристрастност.

Книгата ми "Българската православна църква и римокатолическите мисии в България (1860–30-те години на XX век)" определям като Катехизис по История на Българската православна църква. Останалото е от Лукавия.

Глава I

Начало и развой на униатското движение сред българите

1. Цариградската уния от 1860 г.

В средата на XVIII век римските папи започват да отправят послания към източните християни за единение с Римокатолическата църква. В същото време се наблюдава по-голяма търпимост на католическите мисионери към обредите на Православната църква. В такъв дух е и булата на папа Бенедикт XIV от 1755 г., с която се обръща към източноправославните християни.

Същата година източните патриарси свикват събор в Цариград, на който обсъждат нововъведенията на Римокатолическата църква и постановяват латинците да се приемат в Православната църква чрез прекръщаване³⁴.

По време на своя понтификат папа Пий IX изявява желание да обедини източните и западните християни под върховенството на Римската църква. Във връзка с това през 1847 г. под ръководството на кардинал Франзони в Рим е учредено Ориенталското общество за обединение на източноправославните християни. На следващата година папата обнародва енциклика за обединяване на всички християнски църкви, като се обявява за запазване на източното богослужение и йерархия³⁵. В отговор на 6 май 1848 г. източните патриарси излизат със свое послание до православните християни³⁶.

В началото на 40-те години на XIX век се създават благоприятни условия за римокатолическо проникване на Балканите. След Лондонските протоколи от 1841 г. Турция е поставена под колективния протекторат на европейските сили, а френската дипломация започва да насърчава религиозните си мисии и да оспорва руското влияние в Ориента. Хатишерифът от 1839 г. и реформите на Танзимата дават на Франция основания за намеса във вътрешните работи на Турция³⁷.

³⁴ Малицки, П. История на християнската църква. Т. III, С., 1994, с. 424-425.

³⁵ Генчев, Н. Франция, католицизмът в Ориента и в България през 40-те – 50-те години на XIX век. – В: България и европейските страни през XIX-XX век. С., 1975, с. 57.

³⁶ Милаш, Никодим. Цит. съч., с. 137-138.

³⁷ Генчев, Н. Цит. съч., с. 51; Александров, Н. Защитата на християнските народи под османско иго, отразени в разни международни договори във връзка с Източния въпрос. – Духовна култура, 1971, кн. 8-9, с. 45-51.

Още през XVIII век Франция покровителства християните в Османската империя въз основа на капитулациите, т. е. на конвенциите, сключени между Франция и Османската империя през 1535 и 1740 г. Капитулациите признават на поданиците на двете страни свободата на влизане и излизане, на пътуване, на мореплаване, на търговия и други. В договора са включени клаузи в полза на светите места и на католическите духовници независимо от народността им. Така на Франция се предоставя възможността да защитава не само западните християни, но и местните³⁸.

През XIX век Католическата църква има силно присъствие в Далмация, Албания и Босна. Босненските францискани се радват на доверие сред населението и имат подкрепата на Ватикана³⁹. Сред православните на Изток работят преди всичко мисионери възкресенци, които проявяват голяма ревност. Те са подпомагани от францисканци, капуцини, лазаристи, пасионисти и от членове на други католически ордени и конгрегации⁴⁰.

Френското политическо и религиозно проникване в България започва непосредствено след Кримската война, когато авторитетът на Франция нараства значително и тя засилва икономическите си позиции на Изток. През 1856 г. Високата порта обявява Хатихумаюна, който гарантира религиозните и политическите права на турските поданици. Това дава възможност на католическата пропаганда в Османската империя да засили дейността си⁴¹.

През 1850 г. абат Черлески, полски мисионер, създава в Париж Католически славянски институт за подготовка на мисионери. За подпомагане на начинанието е създаден комитет под председателството на Парижкия архиепископ. По-късно комитетът е преобразуван в "Източно общество за съединение на всички християни"⁴².

За тази цел папата създава специална комисия, съставена от кардинали, която да вземе необходимите мерки за по-успешна дейност на Изток. Същата комисия предлага да се учреди конгрегация, която да се грижи за обредите, църковната дисциплина и богослужебните книги на източните християни. Дотогава мисионерската дейност на Римокатолическата църква е ръководена от Конгрегацията за пропаганда на вярата⁴³.

С була от 6 януари 1862 г. папа Пий IX създава особена Конгрегация за пропаганда сред православните народи (*Congregatio pro negotiis ritus orientalis*), подчинена на Конгрегацията за пропаганда на вярата⁴⁴.

В цитираната була той споменава, че откак е стъпил на папския престол, е обърнал погледа си на Изток с надеждата да бъдат върнати в Римокатолическата църква източните християни. Политическото положение на Изток папата преценява като благоприятно за католическата пропаганда: "Ние сме живо трогнати от сегашното положение на католиците на Изток и виждаме при това, че в някои страни са изчезнали пречките за свободно общение на вярващите с Рим: ето защо ние разбираме, че нашето апостолско призвание ни възлага задължението да посветим отеческата си грижа и удвоените си усилия за духовното благо на Изтока⁴⁵."

С окръжно послание от 8 април 1862 г. Пий IX известява на униатските епископи за създаването на новата конгрегация и ги приканва да дават по-често информация за поверените им провинции⁴⁶.

Поставянето на началото на независима българска църква и йерархия на 3 април 1860 г. и последвалите контрамерки на Цариградската патриаршия и на Русия принуждават някои от църковните водачи да търсят помощ от западните държави и Римокатолическата църква. Открит изразител на тези идеи става Драган Цанков, който през 1859 г. открива печатница в католическия манастир "Сан Бенедетто" в Цариград и започва да издава вестник "България" и пропагандира идеята за уния с Римокатолическата църква.

Самото турско правителство не реагира негативно на събитието от 3 април, защото този акт отговаря и на неговите интереси. Поради тази причина Високата порта поощрява католическата пропаганда сред българите. И при двата случая руското влияние намалява, тъй като Русия не подкрепя българските национални интереси, изразени в църковната борба.

В новата ситуация Българската църква има нужда от признание, а такъв признание е могла да получи от Цариградската патриаршия и от турската държавна власт. В тази сложна ситуация умело се намесват Римокатолическата църква и нейните покровители на Изток – Франция и Австро-Унгария. Тези страни и Русия оказват влияние върху развитието на българското църковно движение⁴⁷.

В известен смисъл развръзката настъпва на 18 декември 1860 г., когато една българска делегация, състояща се от 100-150 души, посещава дома на апостолическия викарий в Цариград архиепископ Павел Брунони. Начело

³⁸ Кирил, Патриарх Български, Католическата пропаганда сред българите през втората половина на XIX в. (1859-1865). С., 1962, с. 77.

³⁹ Пак там, с. 83.

⁴⁰ Милаш, Н. Цит. съч., с. 152-153.

⁴¹ Генчев, Н. Франция в българското духовно възрождение. С., 1979, с. 100.

⁴² Кирил, Патриарх Български. Цит. съч., с. 86.

⁴³ Пак там, с. 7-8.

⁴⁴ Милаш, Н. Цит. съч., с. 139.

⁴⁵ Кирил, Патриарх Български, Цит. съч., с. 7.

⁴⁶ Милаш, Н. Цит. съч., с. 141.

⁴⁷ Ников, П. Възраждане на българския народ. Църковно-национални борби и постижения. С., 1971, с. 156-162.

на тази външна делегация са Драган Цанков, д-р Миркович от Сливен, Манол Иванов от Стара Загора, Стефан Джейков от Копривщица, Димитър Бракалов от Калофер и архимандритите Макарий Савов и Йосиф Соколски. По предложение на Брунони е съставен протокол, подписан от всички присъстващи българи. Актът за уния с Римокатолическата църква е представен на другия ден пред турското правителство, което го признава веднага⁴⁸.

Началото на униатското движение сред българите се поставя в Македония и е продиктувано от нежеланието на Солунския гръцки митрополит да назначи български епископ в град Кукуш. Това принуждава част от видните кукушки граждани с молба от 12 юли 1859 г. да поискат уния с Католическата църква. Своевременната намеса на Цариградската патриаршия и на Българското църковно настоятелство в Цариград спомага за разрешаването на проблема. С ръкоположението на архимандрит Партений Зографски (Павел Василков), роден в село Лазарополе, Дебърско, за Полянски епископ униатските настроения в града затихват⁴⁹.

Все пак опитът за уния в Кукуш не може да се разглежда като изолирано явление. Той до голяма степен дава реална представа за антигръцките настроения сред голяма част от родолюбивото българско население в Македония. Проводник на униатски настроения е и вестник "България", списван от Драган Цанков.

Според акта на унията от 18 декември 1860 г. българските униати запазват националната си самобитност и източния обред. Признават главенството на папата и приемат Филиоквето в Символа на вярата⁵⁰. Чрез унията Драган Цанков се надява да привлече вниманието на великите сили върху тежкото социално положение на българския народ⁵¹.

На 14 април 1861 г. папа Пий IX ръкополага в Рим архимандрит Йосиф Соколски, бивш игумен на Соколския манастир край Габрово, за архиепископ и апостолически викарий на българите униати. Този факт показва голямото значение на българската уния за Ватикана⁵².

Задълбочаването на българския църковен въпрос първоначално създава впечатление, че почвата за уния е благоприятна, но с отвлечането през месец

⁴⁸ Жечев, Т. Българският великден или страстите български. С., 2000, с. 135-144. За обществено-политическата дейност на Драган Цанков през този период вж. по-подробно Ковачева, М. Драган Цанков – общественик, политик, дипломат до 1878. С., 1982.

⁴⁹ Кирил, Патриарх Български. Цит. съч., с. 120-127; Маджуров, Н. Кукуш и българският църковен въпрос. – В: 100 години от учредяването на българската екзархия. С., 1971, с. 230-250.

⁵⁰ Тодев, И. Франция, Ватиканът и Българското Възраждане. – Във: Викторен Галабер. Двадесет и пет години сред българите. Дневник, Т. 1 (1862-1866). С., 1998, с. XXXVIII.

⁵¹ Кирил, Патриарх Български, Цит. съч., с. 171-172.

⁵² Пак там, с. 253-255.

юни 1861 г. на архиепископ Йосиф Соколски в Русия заедно със султанския берат и папската грамота започва отдръпване от унията⁵³.

Явно е, че политическите мотиви в този случай надделяват. На мястото на архиепископ Йосиф Соколски е назначен отец Петър Арабаджийски, католически свещеник от Пловдив. Назначаването му предизвиква недоволство сред част от българските униати, тъй като отец Арабаджийски е мирски свещеник, служещ според латинския обред⁵⁴. В крайна сметка той не успява да се изяви като духовен лидер на българските униати и подава оставката си. Тогава за апостолически администратор на обединените българи в Турция е избран отец Рафаил Попов. За тази цел през 1865 г. той получава епископска хиротония⁵⁵. С неговото избиране унията е поставена на здрави основи⁵⁶.

Успех за унията е привличането на отец Пантелеймон, светогорски монах, роден в село Соуджак (Студена), Свиленградско⁵⁷, българин по народност, който приема унията, за да избегне заточение в Света гора. Отец Пантелеймон се изявява с мистичните си проповеди, в които изобличава гръцкото духовенство. Той е преследван от официалната църковна власт и неколкратно е заточаван в Света гора. Основоположник е на монашески общества на остров Псара в Егейско море и на остров Тасос. Според неговото учение християните трябва да се причастяват всеки ден, без да имат специална подготовка за това. В родното си село развива активна пастирска дейност, но се проявява най-вече в областта на манастирското строителство.

Пасионистката мисия в Северна България оказва дейна подкрепа на униатското движение сред българите. Особено се проявява отец Евгений Валента⁵⁸, който възнамерява да спечели за унията населението на Търновския

⁵³ Кирил, Патриарх Български, Цит. съч., с. 258-261.

⁵⁴ Тодев, И. Цит. съч., с. XXXVIII.

⁵⁵ Друл, А. История на лазаристката мисия в Македония. – В: Църковно-исторически архив. Т. II, С., 1986, с. 194.

⁵⁶ Рафаил (Райко) Добрев Попов е роден през 1831 г. в село Стрелча, Панагюрско. Произхожда от семейство на свещеник. На 24 август 1854 г. приема монашество в Карлуковския манастир "Св. Богородица", Плевенско. През 1859 г. е въведен в дяконски чин. Като дякон на епископ Авксентий Велешки се включва активно в борбата за самостоятелна българска църква. След като се запознава с идеите на Драган Цанков, става радетел за уния с Римската църква. В 1861 г. получава свещеническо ръкоположение и е назначен за енорийски свещеник в Одрин. На 16 март 1864 г. Рафаил Попов е назначен за апостолически администратор на българите католици от източен обред в Османската империя, а на следващата година, въведен в епископски сан. Умира през 1876 г. Вж. Влѣдѣров, С. Униатството..., с. 23-28; Кирил Патриарх Български, Принос към българския църковен въпрос. Документи от австрийското консулство. С., 1961, с. 37.

⁵⁷ В някои документи селото е записано като Тополовградско.

⁵⁸ Свещеник Eugenio (Nicola) Valente е роден на 12 януари 1820 г. в Италия. На 14 юни 1843 г. постъпва в конгрегацията на отците пасионисти в Paliano, Италия. На 15 юни

край. Пасионистите участват активно при опитите за уния в град Свищов и са ревностни разпространители на вестник "България"⁵⁹.

С акта на унията с Римокатолическата църква от 1860 г. практически се възстановява българската църковна йерархия, която получава признание от турското правителство.

Политическата и църковната дейност на полската политическа емиграция в Цариград, ръководена от Михаил Чайковски, се изразява и в оказване на активна помощ на българските дейци за църковна независимост⁶⁰. Мнението на полските емигранти е, че сред българите не бива да работят отци йезуити, които по това време са покровителствани от Австрия. За мисионерска дейност сред славянските народи в Турция се препоръчват полски свещеници. С реализирането на тази задача се ангажира пряко абат Терлецки, ръководител на Католическия славянски комитет. Целта на полските мисионери е да съхранят българската уния от 1860 г. Поради това през 1862 г. на полската конгрегация на възкресенците е поверена важна мисия сред българите. Според документ от 5 август 1862 г., издаден в Париж, българската уния оказва въздействие за съживяване на Униатската църква в Галиция и Хелм. Мнението на Ватикана е, че френското и италианското духовенство са по-неподходящи за униатска пропаганда сред славяните. Това е причината католическата религиозна пропаганда сред българите да бъде поверена и на отците възкресенци, които приемат славянския обред. Задачата на възкресенците е да основат в Одрин семинария и училище за свещеници като начин да се съживи унията сред българите⁶¹.

2. Град Одрин – стратегическият център на българската уния за експанзия в България. Лазаристката мисия сред българите

Постепенно като център на българската уния се оформя град Одрин, а униатската общност там се показва като най-компактна и устойчива⁶².

Католическата колония в Одрин води началото си от края на XVI век. Пробуждането на българите в Одринско се изразява в желанието им за въвеждане на славянско богослужение и създаване на българско училище – ис-

кания, които не са удовлетворени от Цариградската патриаршия. От недо-
волството на българското население умело се възползва католическата про-
паганда.

След подписването на унията на 18 декември 1860 г. в Одрин е създадена българоуниатска община. Към унията се присъединяват и жителите на няколко близки села начело със свещеници⁶³. Поради близостта си до Цариград Одрин става второто по важност униатско средище. Там униатите развиват активно храмостроителство. В града са създадени три униатски училища, а към унията се присъединяват около 150 къщи⁶⁴.

Одринската католическа мисия има стратегическо значение за католическата експанзия в България. Там се намира и главното седалище на българските униати. В града работят активно отците възкресенци и отците асомпсионисти (успенци).

Мисията на асомпсионистите се установява в Одрин през 1863 г. Неин ръководител е д-р Галабер. Голяма е личната му заслуга за развитието на мисията в Одрин.

Първоначално асомпсионистите построяват малка болница, а през 1869 г. откриват девическо училище. През 70-те години на XIX век отците асомпсионисти ръководят в Одрин три училища с около 80 ученици. Въпреки тези успехи тяхната мисия не успява да пусне дълбоки корени сред българското население в града.

Мисионерската дейност на отците успенци в България започва през 1863 г. В началото те работят сред католиците от латински обред, цели двадесет години⁶⁵.

Конгрегацията на асомпсионистите е основана в 1845 г. от отец Д'Алзон. Нейна люлка става колежа "Асомпсион" в град Ним, Франция, а за свой патрон младите ентусиасти вземат св. Августин. От рожденото място на конгрегацията и от монашеските правила, които възприема, идва и нейното име – Августини от Асомпсион⁶⁶.

Първото асомпсионистко учебно заведение в България отваря врати на 3 януари 1864 г. в Пловдив. Училището е основно и се нарича "Св. Андрей". През 1884 г. отец Галабер основава в Пловдив колежа "Свети Августин". Същата конгрегация открива училища в София, Ямбол, Варна и Сливен⁶⁷.

⁶³ Кирил, Патриарх Български, Католическата ..., с. 238-240.

⁶⁴ Пак там, с. 300.

⁶⁵ Монш, Ш. Викторен Галабер – един асомпсионист в България. Неговата конгрегация, дело, ръкописи. – Във: Викторен Галабер. Двадесет и пет години сред българите. Дневник, Т. I (1862-1866). С., 1998, с. XLVIII.

⁶⁶ Пак там, с. LII.

⁶⁷ Пак там, с. LVI.

1844 г. дава първите си монашески обети, а на 1 януари 1846 г. е ръкоположен за свещеник. Отец Евгений Валенте умира на 30 декември 1889 г. в село Трънчевица, Свищовско. Вж. Ваташки, Р. Мисията на пасионистите в Никополската епархия. С., 1998, с. 91.

⁵⁹ Кирил, Патриарх Български. Католическата ..., с. 318-321.

⁶⁰ Попов, Х. Полски документи за унията. – В: Църковно-исторически архив. Т. I, С., 1981, с. 45.

⁶¹ Пак там, с. 47.

⁶² Кирил, Патриарх Български. Католическата ..., с. 362.

Отец Викторин Галабер е роден на 6 ноември 1830 г. в Монбазен. Завършва медицина в Монпелие с докторат върху едрата шарка. На 8 декември 1854 г. постъпва в Конгрегацията на асомпсионистите. В Рим следва богословие и впоследствие защитава успешно докторат по канонично право. Ръкоположен е за свещеник на 7 юли 1857 г. От 1858 до 1862 г. е преподавател в колежа в Рим. През 1862 г. отец Галабер е изпратен в Цариград. През 1865 г. е назначен за съветник на епископ Рафаил Попов. Отец Галабер умира в Рим на 7 февруари 1885 г.

Първите българи постъпват в Конгрегацията на асомпсионистите през 1867 г. Това са Франческо Шишков и Луиджи Димитров. Постепенно успенците започват да служат според византийския обред. Първият, който получава свещенство според източния обред е Жак Шилие. Това става през 1883 г.⁶⁸

По-големи успехи в Одрин имат отците от конгрегацията “Възкресение Христово” (възкресенци)⁶⁹. Това религиозно общество възниква в средите на полската емиграция в Западна Европа. На 19 декември 1834 г. в Париж се основава дружеството “Съединени братя”. Идеята за дружеството принадлежи на Адам Мицкевич. На 2 април 1842 г. на Великден седем членове на споменатото братство основават в Рим обществото “Възкресение на нашия Господ Иисус Христос”. За главен настоятел е избран П. Семененко.

През 1863 г. отците възкресенци са изпратени да подпомогнат българската уния в Одрин. За настоятел на одринската мисия на възкресенците е избран Игнатий Качановски⁷⁰. През същата година той открива в Одрин българско училище⁷¹.

Мисионерите бързо усвояват българския език и така печелят обичта на българското население. На първия публичен изпит през 1865 г. в българското училище в Одрин учениците показват много добри резултати. Окуражени от това, възкресенците основават българска семинария, която има за цел да подготвя учители и униатски свещеници. През 1868 г. под ръководството на отец Томас Бръзеска мисионерите построяват нова сграда на училището в центъра на града, към която е изграден и пансион. В Одрин те обслужват още един манастир, църква и малък параклис.

През 1871 г. с щедра австро-унгарска помощ духовниците преустройват училището, наречено “Българо-френско католическо училище.” Актуализира-

⁶⁸ Монш, Ш. Цит. съч., с. LVIII-LXII.

⁶⁹ Тодев, И. Цит. съч., с. 117-119; Ангелов, Д. Създаването на унията и борбите около нея. – В: Календар “Св. св. Кирил и Методий”, С., 1922, с. 46-49.

⁷⁰ Елдърров, С. Униатството..., с. 109-111.

⁷¹ 75-годишен юбилей на о.о. Възкресенци в България. – В: Календар “Св. св. Кирил и Методий”. С., 1938, с. 115-116.

ната училищна програма е съобразена с образователните програми на колегите. През 1874 г. броят на учениците достига 150 души⁷².

През учебната 1874-1875 г. учебното заведение прераства в гимназия, а от 1883 до 1912 г. 65 български младежи завършват средното си образование в нея. През 1928 г. Одринската българокатолическа гимназия е закрыта⁷³.

Мисиите на отците възкресенци и на отците успенци в подкрепа на българската уния с Рим могат да се определят като навременни, защото с активната си религиозно-просветна и социална дейност мисионерите затвърдяват авторитета на Католическата църква сред българското население. На практика те поддържат живота и духа на българската уния от 1860 г.

В Одринско отците възкресенци обслужват 15 униатски села, които приемат унията още през 1860 г., както и два униатски манастира – в село Мустракли (Мустрак) и в село Соуджак (Студена). След Освобождението на България от османско владичество първият манастир остава в Турция, а вторият – в Източна Румелия.

Новата политическа обстановка на Балканския полуостров след Берлинския конгрес се преценява от Рим като благоприятна за католическа пропаганда на Изток. За положението на католицизма в балканските страни в началото на 1879 г. Конгрегацията за пропаганда на вярата предлага за разглеждане един специален доклад (Ponenza)⁷⁴.

С папски едикт от 1782 г. Ориентът е поверен на Конгрегацията на лаваристите, които установяват главното си седалище в Цариград със задача да развият мисионерска дейност и сред българите⁷⁵.

През 1822 г. във Франция е основан Център за разпространение на вярата със седалища в Париж и Лион. Основната му цел е да ръководи френските католически мисии в световен мащаб. Дейността му е координирана с Конгрегацията за раз-

⁷² Тодев, И. Цит. съч., с. 120-123.

⁷³ 75-годишен юбилей ... – В: Календар “Св. св. Кирил и Методий”. С., 1938, с. 115-116.

За мисионерската дейност на възкресенците в Одрин вж. по-подробно: Иванов, М. Паметници на миналото. Одринската източно-католическа митрополия – Енорийските църкви “Св. Илия” в Киришханата и “Св. Димитър” в Каика. – В: Календар “Св. св. Кирил и Методий”. С., 1932, с. 83-91; Иванов, М. Паметници на миналото. Българо-католическата гимназия на о. о. възкресенци в Одрин. – В: Календар “Св. св. Кирил и Методий”. С., 1933, с. 93-101. За Одринската католическа гимназия вж. по-подробно: Гюлов, Д. Католическите училища в България. – В: Календар “Св. св. Кирил и Методий”. С., 1921, с. 18-20; Иванов, М. Паметници на миналото. Отците успенци в Одрин. – В: Календар “Св. св. Кирил и Методий”. С., 1930, с. 82-88; Аксунов, М. Одрин. – В: Календар “Св. св. Кирил и Методий”. С., 1942, с. 128-161; Кертев, Г. Делото на отците възкресенци в Одрин 1863-1918. Поляци и българи. С., 1936.

⁷⁴ Димевски, С. Римокатолическата пропаганда сред българите след Берлинския конгрес – 1878-1880. – Духовна култура, 1964, кн. 10-11, с. 30-31.

⁷⁵ Генчев, Н. Франция в българското..., с. 102.

пространение на вярата в Рим. Мисиите на лазаристите в Ориента се ръководят от Евгений Боре.

През 1851 г. на лазаристите е поверена Солунската мисия⁷⁶. В същото време Солун става важен мисионерски център в Османската империя⁷⁷. В града са открити две католически училища – мъжко и девическо. През 1861 г. в Солун е открита и българо-гръцка католическа семинария, чиято цел е да подготвя кадри за Униатската църква в България.

В началото на 60-те години на XIX век под ръководството на сестра Морел активна милосърдна и религиозно-просветна дейност развива женската лазаристка мисия в Солун. През 1863 г. девическото училище в града, което монахините ръководят, е преименувано на “Българско девическо училище”. Създаването на мъжкото училище “Сен Венсен” в Солун също има отношение към униатското движение сред българите⁷⁸.

Далечното начало на лазаристите е сложено през 1617 г., когато френският духовник Винсен дьо Пол обучава синовете на граф М. дьо Гонди в Пикардия и остава поразен от религиозното невежество на местните селяни. С няколко свои съмишленици Дьо Пол основава през 1625 г. Конгрегация на мисиата, в която влизат мирски свещеници, дали обети. Папа Урбан VIII я узаконява с булата “*Salvatoris Nostri*” на 12 януари 1638 година. Конгрегацията има голяма заслуга за укрепването и разпространението на римокатоличеството в Западна Европа. Членовете се наричат “лазаристи” по дома “Св. Лазар”, където се намира тяхното седалище.

Още през XVII век лазаристите развиват мисионерска дейност в Западна и Средна Европа, Северна и Западна Африка, Индия, Китай, Америка. След закриването на йезуитския орден неговите центрове се поемат от лазаристите. Мисиата в Цариград се възобновява от отец Пиер Вигюер (1782 г.). През 1790 г. той издава учебник по турски. Главните усилия на лазаристите в Турция са насочени към изграждане на учебни заведения, които да създадат прокатолически настроена интелигенция. Те са в квартал Бебек на Цариград, в Смирна, Солун, Кавала, Битоля и Зейтенлика⁷⁹.

Важното географско положение на Солун е оценено първо от отците йезуити, които се установяват в града още през 1693 г. На 8 декември 1713 г. йезуитът Франсоа Браконие открива в Солун католически храм. Преди това през 1706 г. йезуитите обслужват и храма на френското консулство в града, който през 1740 г. е вече енорийска църква⁸⁰.

⁷⁶ Пак там, с. 105-106.

⁷⁷ Кирил, Патриарх Български. Католическата..., с. 93.

⁷⁸ Генчев, Н. Франция в българското..., с. 106-109.

⁷⁹ The Catholic Encyclopedia. Volume X, New York, 1911, 1-3.

⁸⁰ Друл, А. Цит. съч., с. 182-183.

Мисиата на лазаристите в Солун е с открита прозелитична насоченост. В града те поддържат и католическа болница. След несполучливата за Русия Кримска война (1853-1856) мисиата се насочва към вътрешността на Македония. Франция, която е съюзник на Турция, улеснява всячески католическото проникване в империята⁸¹.

Битолската лазаристка мисия води началото си от 1850 г., но официалното ѝ откриване става през 1856 г. със съдействието на Франция. Ръководител на мисиата в Битоля е отец Лепавек, който ръководи и Солунската мисия. В онази епоха в Битоля живеят стотина католици от латински обред⁸².

През 1856 г. за нуждите на мисиата е закупена една къща и е отворен католически храм. Богослужението се извършва на славянски език. В града мисионерите откриват и безплатно българско училище.

Още през 1857 г. Конгрегацията за пропаганда на вярата има намерение да открие в Никополската епархия мисия сред българите, където свещениците да служат на църковнославянски език. Такава мисия е открита в Тулча от Анжело Парси, Никополски епископ⁸³. Неговите свещеници обаче не приемат да служат според източния обред⁸⁴.

През 1859 г. за ръководител на Солунската мисия на отците лазаристи е изпратен отец Август Бонети, италианец, който е един от архитектите на католическото проникване в Македония. В качеството си на енорийски свещеник в Солун той подпомага развитието на униатското движение сред българите, като основава семинария и училища в Зейтенлик⁸⁵.

Българската униатска гимназия “Зейтинлика” край Солун е открита през 1886 г. Тя е известна още като Българска католическа семинария⁸⁶. Строежът на сградата е започнат през 1883 г. и завършен две години по-късно. Училището съществува от 1886 до 1914 г., като към него има пълен пансион, а питомците му носят формено облекло. През годините числото на учащите варира между 50 и 75 ученици⁸⁷.

⁸¹ Кирил, Патриарх Български. Принос към униатството в Македония след Освободителната война (1879-1895). Доклади на френските консули в Солун, С. 1968, с. 197-199.

⁸² Генчев, Н. Франция в българското..., с. 111-113.

⁸³ Епископ Angelo (Paolo) Parsi е роден на 16 май 1800 г. в Civitavecchia, Италия. На 21 декември 1817 г. постъпва в обществото на отците пасионисти в Paliano. На 15 март 1823 г. е ръкоположен за свещеник, а на 1 януари 1847 г. е ръкоположен за епископ. Умира на 24 февруари 1863 г. в Италия. Вж. Ваташки, Р. Цит. съч., с. 87.

⁸⁴ Кирил, Патриарх Български. Католическата..., с. 93.

⁸⁵ Друл, А. Цит. съч., с. 195.

⁸⁶ Стамов, Й. Зейтинликът при Солун. – В: Сборник Солун. С., 1934, с. 318.

⁸⁷ Пак там, с. 321.

3. Развитие на униатското движение в Тракия и Македония след Берлинския договор

Социалното и икономическото положение в Македония след Берлинския договор позволява на Римокатолическата църква да развие там активна мисионерска дейност. Мисиите се подпомагат от френската и австроунгарската дипломация⁸⁸.

По време на Освободителната война (1877-1878) българо-униатското движение в Тракия и Македония е в застой. След войната, когато тези територии остават под султанска власт, ситуацията се променя коренно.

През септември 1876 г. епископ Нил Изворов е назначен за апостолически администратор на българо-униатите в Македония. Той се присъединява към унията през 1874 г. в качеството си на Смоленски епископ. Нил Изворов съзнава нуждата от добре подготвени мисионери, но предпочита да са българи по народност. Устоявайки тези виждания, той се противопоставя на намерението на Конгрегацията за разпространение на вярата в помощ на униатското движение в Македония да бъдат изпратени мисионери чужденци⁸⁹. По време на посещението си в Рим през 1881 г. епископ Изворов настоява в Македония да се основе семинария⁹⁰.

Доказателство, че Конгрегацията проявява интерес към състоянието на унията в Македония е изпращането през 1879 г. на отците йезуити Паоло Пиерлинг и Джовани Батиста Вотка, които проучват състоянието и перспективите на униатското движение в Македония.

В официални документи Конгрегацията за разпространение на вярата признава, че българската уния от 1860 г. представлява политическо движение на българите, което цели освобождаване от зависимостта на Цариградската гръцка патриаршия.

Няма съмнение, че най-големият удар срещу унията е издаването на султанския ферман от 1870 г. за създаване на независима Българска екзархия. Самата екзархия противодейства на унията заедно с Цариградската патриаршия. Априлското въстание от 1876 г., Руско-турската война от 1877-1878 г. и новата гео-политическа обстановка на Балканите променят ситуацията в полза на униатската пропаганда⁹¹.

На 19 юли 1879 г. апостолическият викарий в Цариград архиепископ Граселли уведомява Конгрегацията за разпространение на вярата, че по дипломатически път е получена информация от австрийския посланик за широко движение за уния с Католическата църква сред българите в Тракия. В Рим обаче

си дават сметка, че мотивите, които карат населението да приеме унията са от политико-икономическо естество⁹².

В действителност през 1879 г. се наблюдава ново съживяване на унията в Тракия, където българоуниатските села достигат цифрата 15, а в Македония – около 36.

Паоло Пиерлинг посещава Цариград, Кукуш, Одрин, Пловдив, София и Русе. За посещенията си изготвя подробен доклад⁹³, в който дава сведения за състоянието на униатското движение в Турция. Според доклада през 1879 г. униатската църква "Св. Троица" в Галата, Цариград, има само представителен характер и не е център на униатската пропаганда, тъй като в града живеят малко български униати.

Пак според същия доклад центърът на католическата пропаганда в Македония е град Кукуш, в който има две българоуниатски църкви с петима свещеници, а униатите възлизат на повече от 1000 семейства. В града се намира и седалището на епископ Нил Изворов.

През 1879 г. Пиерлинг посещава княжество България и Източна Румелия, за които установява, че няма униати, а само католици от латински обред. По-голямата част от католиците са местни (в Пловдивско и Свищовско), но отбелязва наличието и на чужденци, главно чехи, които пристигат в страната след войната. Броят на католическото население в Пловдив и околността възлиза на около 7000 души⁹⁴.

За развитието на униатското движение от съществено значение е материалната помощ от католическите страни. С намаляването на помощта упадъкът на това движение се задълбочава. Заключението е според доклада на Джовани Вотка до Конгрегацията от месец декември 1879 г. Липсата на добре подготвени свещеници също се определя като причина за упадък на унията сред българите⁹⁵.

През този период Конгрегацията за пропаганда на вярата следи с голям интерес развитието на униатското движение в Македония и Тракия. През 1876 г. епископ Нил Изворов е назначен за апостолически администратор на българоуниатите в Турция. Първоначалното му седалище е Одрин, но след активизирането на униатското движение в Македония през 1880 г. той премества резиденцията си в Кукуш.

В Македония унията разполага с 1 епископ, 37 свещеници, 1 дякон, 27 църкви, 1 параклис и 25 училища. Общият брой на униатите в Кукуш и околните села достига 12 210 души.

⁸⁸ Кирил, Патриарх Български. Принос към униатството..., с. 8.

⁸⁹ Пак там, с. 19-23.

⁹⁰ Друл, А. Цит. съч., с. 203.

⁹¹ Кирил, Патриарх Български. Принос към униатството..., с. 25-26.

⁹² Димевски, С. Цит. съч., с. 35.

⁹³ Кирил, Патриарх Български. Принос към униатството..., с. 27-29.

⁹⁴ Пак там, с. 35-39.

⁹⁵ Пак там, с. 48.

В състава на апостолическата префектура в Одрин влизат 15 села с 4000 души, 10 свещеници, 20 мисионери, 8 църкви, 2 параклиса, 1 колеж с малка семинария, 3 училища и 2 манастира в Соуджак и Мустракли с 44 монаси и 30 монахини⁹⁶.

Епископ Нил Изворов е роден през август 1823 г. в град Русе. На 21 ноември 1842 г. постъпва в манастира Кокош, Тулчанско, където прекарва до 1852 г. В свещенически сан е въведен от Силистренския митрополит Дионисий. След като е отличен с архимандритско достойнство, получава назначение за протосингел на Русенския митрополит Синесий. В качеството си на председател на българската община в Русе взема активно участие в църковно-народното движение против Цариградската патриаршия. На 8 юли 1873 г. Българската екзархия ръкополага архимандрит Нил Изворов за Смоленски епископ и в началото на следващата година го изпраща в Македония. Тъй като за мисията си в Македония епископ Нил не получава одобрението на Високата порта, Екзархията е принудена да го отзове. Епископ Изворов обаче не се подчинява на разпореждането и остава в Македония.

В същото време в Македония плъзва слух, че Екзархията е склонна на компромиси с Патриаршията, дори да се откаже от ведомството си в Македония. Общините Солун, Дойран, Воден, Кукуш, Струмица и Малешево се обявяват категорично срещу такава спогодба и чрез английския посланик в Цариград настояват да бъдат приети в религиозно общение с Англиканската църква. След отказа на Английското посолство представители на тези общини се обръщат към униатския епископ Рафаил Попов в Одрин, който предлага на Нил Изворов да оглави униатското движение в Македония. Последният приема предложението по родолюбиви подбуди.

В качеството си на архипастир на униатите в Македония епископ Нил обновява една църква в Кукуш и открива училище, в което се учат 300 ученици, а в село Богданци започва строителството на църква⁹⁷.

През 1870 г. папа Пий IX свиква първия Ватикански събор, който провъзгласява догмата за непогрешимостта на папата. Една от целите на събора е да се активизират католическите мисии сред православните народи на Изток. В същото време униатската пропаганда сред българите работи много активно⁹⁸.

След неочакваната смърт на епископ Рафаил Попов на 6 март 1876 г. в Одрин за негов наследник е определен епископ Нил Изворов, който изпълнява длъжността апостолически администратор на униатите до 1883 г.⁹⁹

⁹⁶ Кирил, Патриарх Български. Принос към униатството..., с. 119-120.

⁹⁷ Пак там, с. 166-169.

⁹⁸ Зноско-Боровски, Митрофан. Православие, римокатолицизъм, протестанство и сектанство. Варна, 1994, с. 44-64.

⁹⁹ Друл, А. Цит. съч., с. 201.

През същата година папа Лъв XIII прави поредната реорганизация на българоуниатите в Европейска Турция, според която Нил Изворов е назначен за епископ на униатите в Константинопол. Епископ Михаил Петков получава назначение за епископ на българите в Тракия със седалище Одрин, а Лазар Младенов – за епископ на българите в Македония¹⁰⁰.

Пребиваването на епископ Изворов в Македония не е желано от лазаристите, които имат собствени мисии там. С това назначение на практика той е отстранен от ръководството на униатското дело в Македония. Целта на новото църковно-административно устройство на българоуниатите в Турция е засилването на униатското движение¹⁰¹.

През 1895 г. епископ Нил Изворов се разкайва за своята униатска дейност и подава молба до Св. Синод на БПЦ да бъде приет отново в светото православие. Св. Синод го приема и му връща старата епископска титла Смоленски епископ¹⁰².

Назначението на Лазар Младенов в Македония не е случайно, като се има предвид, че той е лазарист. Роден е на 6 юли 1853 г. в град Банско в семейство на православен свещеник. През 1864 г. Лазар е даден от баща си да учи в католическото училище (семинария) в град Зейтенлик до Солун¹⁰³. По-късно завършва и колежа "Сан Бенедетто" в Цариград. Висшето си богословско образование получава в Париж. През 1883 г. е ръкоположен за епископ в Цариград, след което е изпратен в Солун¹⁰⁴. Епископ Младенов е лазарист и поради това се ползва с подкрепата на своите събратя¹⁰⁵. Поради причини от дисциплинарен характер обаче през 1894 г. Конгрегацията на лазаристите оттегля подкрепата си за него. Лазар Младенов е обвинен и във финансови злоупотреби. Съдействието, което оказва на една българска униатка, отвлечена от турчин, настройва срещу него и турската държавна власт в лицето на валията. След като Римската курия му отнема пълномощията на апостолически викарий в Македония, Лазар Младенов напуска Солун.

По време на срещата на епископ Младенов с екзарх Йосиф I в Цариград през 1894 г. католическият епископ изявява желание да се върне в православието¹⁰⁶. През същата година Лазар Младенов отправя послание от Цариград до българоуниатите в Македония, в което публично обявява отказването си от католицизма и ги призовава да се върнат в праотеческата си православна вяра. Св. Синод откликва положително на молбата му да бъде приет в клира

¹⁰⁰ Друл, А. Цит. съч., с. 204.

¹⁰¹ Кирил, Патриарх Български. Принос към униатството..., с. 292-194.

¹⁰² Пак там, с. 168.

¹⁰³ Друл, А. Цит. съч., с. 198.

¹⁰⁴ Кирил, Патриарх Български. Принос към униатството..., с. 296.

¹⁰⁵ Пак там, с. 302.

¹⁰⁶ Пак там, с. 355-357.

от унията отпадането от нея става масово явление. Епископ Младенов обаче не успява да издържи на натиска на лазаристите, които успяват да го върнат в унията през месец май 1895 г.

След издаването на берати за Велешки и Неврокопски екзархийски митрополити униатското движение в Македония и Одринско постепенно запада¹⁰⁷.

4. Униатството в България в края на XIX и началото на XX век. Личността на епископ Кирил Куртев

По времето на цар Фердинанд (1887-1918) българската държава дава на католическите мисии пълна религиозна свобода, без да регламентира дейността им със закон, както предвиждал чл. 42 от Конституцията на страната¹⁰⁸.

Вярно е, че Фердинанд е католик, и този факт не може да бъде пренебрегван, но все пак той си дава сметка за мястото и ролята на Българската православна църква (БПЦ) в общественopolитическия и културния живот на страната.

Няма съмнение, че цар Фердинанд се отнася добронамерено към Католическата църква в България. Католическите мисии в страната намират морална подкрепа в царското семейство, а архиепископ Роберт Менини е близък приятел на Фердинанд¹⁰⁹.

Архиепископ Роберт Менини е роден на 18 октомври 1837 г. в град Сплит, Далмация. Първоначално следва право в университета в Грац, Швейцария, а по-късно продължава образованието си във Виена, където се дипломира. На 23-годишна възраст постъпва в Капуцинския орден на провинция Тренто. През 1863 г. е ръкоположен за свещеник¹¹⁰. През 1880 г. е въведен в епископски сан и изпратен в Софийско-Пловдивската католическа епархия като помощник на епископ Франческо Рейнаути¹¹¹. На 19 май 1885 г. Роберт Менини става титулярен архи-

епископ на Ангара и апостолически викарий за католиците от латински обред в Софийско-Пловдивската католическа епархия¹¹². Архиепископ Менини умира на 14 октомври 1916 г.¹¹³

Още в края на XIX век в средите на католиците в България съществуват планове за активизиране на дейността на Католическата църква у нас. Прави се предложение в София да бъде изпратен един униатски епископ, един архимандрит, един протосингел и един дякон; да се основе семинария за българските свещеници от източен обред, а Св. Седалище в Рим или Пропагандата на вярата в Лион да отпусне 15 000 – 20 000 франка за закупуване на печатница и средства за основаване на католически вестник и списание в София. Препоръчва се за епископ да бъде избран отец Михаил Д. Миров от село Топузларе, известен със своята ревност. Настоява се да бъдат поискани мисионери от Конгрегацията на възкресенците в Одрин и отци василиянци от Галиция, като по този начин бъдат неутрализирани действията на Екзархията и се подготви почвата за една по-мощна уния с Рим¹¹⁴.

След балканските войни от 1912 и 1913 г. положението на апостолическите викариати в Тракия и Македония се променя. Източна Тракия е почти обезбългарена, тъй като към старите предели на България се насочват не само униати, но и православни българи, докато в същото време изселванията на българи от Македония са все още частични. Одринският католически викарий епископ Михаил Петков също се установява в България.

Опасенията на Рим, че бежанците униати, пръснати по различни краища на България, ще се откажат от католицизма и ще се върнат в праотеческата си православна вяра са напълно основателни. Поради тази причина униатското духовенство прави всичко възможно, за да предотврати този процес.

Новата ситуация, в която изпада Католическата църква от източен обред в България, изисква от църковното ѝ ръководство да вземе бързи и енергични мерки, които да възстановят църковния живот. Поради това е нужно да се изясни статутът на Източнокатолическата църква в България от юридическа гледна точка.

По това време духовен глава на българските униати е архиепископ Михаил Миров, който пребивава в Цариград. Епископ Елифаний Шанов се намира в Македония. Под юрисдикцията на епископ Михаил Петков са униатите бежанци от Одринската източнокатолическа епархия и няколко хиляди униатски бежанци от Солунската източнокатолическа епархия¹¹⁵.

¹¹² Annuario Pontificio per l'anno 1916, p. 301.

¹¹³ Гиев, Г. Цит. съч., с. 114.

¹¹⁴ Препоръките се съдържат в писмо на Петър С. Тончев от 20 юни 1897 г., адресирано до архиепископ Менини. Дюлгеров, Д. Един документ за римокатолическата пропаганда в България. – Духовна култура, 1934, кн. 54-55, с. 115-117.

¹¹⁵ Еленков, И. Цит. съч., с. 211-217.

¹⁰⁷ Кирил, Патриарх Български. Принос към униатството..., с. 360-363.

¹⁰⁸ За положението на БПЦ по време на управлението на княз Фердинанд вж. по-подробно Снегаров, И. Цар Фердинанд (1887-1918) и Българската църква. – Духовна култура, 1946, кн. 8, с. 2-3.

¹⁰⁹ Пак там, с. 10-11.

¹¹⁰ Гиев, Г. Кратки биографии на мисионерите капуцини чужденци, свещенодействия и работили в Софийско-Пловдивската епархия. – В: Календар "Св. св. Кирил и Методий". С., 1940, с. 114.

¹¹¹ Criscuolo, V. Menini Robert, Baumer, R. – Scheffczyk L. Marienlexikon, vol. 4, St. Ottilien, 1991, coll. 414-415. За биографията на монсеньор Менини може да се види по-подробно Borak, H. Splicanin fra Robert Menini, apostol bugarske. Zbornik Kacic god. XIV, Split 1982, pp. 247-256.

След Букурещкия договор от 1913 г. в България се правят опити за създаване на униатско движение. Тогава България е победена страна в Междоусюзническата война. Същото се повтаря и след Ньойския договор от 1919 г.¹¹⁶

През 1913 г. сред част от българската интелигенция се оформя становище, че за да се запази националната и културната самобитност на българите от Македония и Тракия, трябва да се приеме унията с Римокатолическата църква, като по този начин се противодейства на асимилаторските стремежи на Сърбия и Гърция, които са православни страни. Ревностен пропагандатор на тази идея става организацията „Национален съюз“, създадена през 1913 г. от български общественици, интелектуалци и духовници. Гаранции за защитата на националната самобитност на българите в Македония и Тракия те намират единствено в унията. Вижданията си организацията пропагандира на публични сбирки, провеждани в читалище „Славянска беседа“ в София¹¹⁷.

Във връзка с тази публична дискусия през 1913 г. сред обществеността набухва името на архиепископ Мирон като глава на българо-униатската общност. Въпросът за уния с Римокатолическата църква е подложен на много сериозна дискусия и в българското общество. В тази връзка се водят разговори между екзарх Йосиф и архиепископ Мирон. Двамата обаче не стигат до единомислие¹¹⁸.

Въпросът за уния с Рим намира място и в българския периодичен печат от онова време, но като цяло идеята не става популярна и не получава нужната подкрепа сред българската общественост. Разбира се, подобни призови не са случайни. Вероятно идеята за уния с Рим е имала подкрепа на най-високо политическо равнище. На тези внушения се противопоставя решително екзарх Йосиф. В специално синодално послание от 19 декември 1913 г. той увещава българския народ да стои твърдо в православието. На практика това послание е завет към българския народ. По този начин намеренията на определени политически среди в България да създадат движение за уния с Рим са осуетени¹¹⁹.

Интерес представлява фактът, че епископ Михаил Петков не оказва нужната материална и морална подкрепа на това движение. Вероятно е съзнавал,

¹¹⁶ Снегаров, И. Кратка история на съвременните православни църкви. Т. I, С., 1944, с. 87.

¹¹⁷ Еленков, И, Цит. съч. с. 220-221.

¹¹⁸ Елдъров, С. Униатството..., с. 32-34.

¹¹⁹ Снегаров, И. Кратка история..., с. 16-17.

В предговора към книгата си „Православната църква и католическата пропаганда“, София, 1913, с. IV, митрополит Теодосий отбелязва следното: „Понеже въпросът за съединението на БПЦ с Римската днес изниква в отечеството ни по-силно и се проповядва от някои лица от народа ни по-често, а тези лица са заинтересовани в земни блага, за да омаловажат и компрометират народа си пред просветния свет в непостоянство, колебания и лековерие в религията си.“

че то преследва политически цели. В крайна сметка се оказва прав, тъй като не след дълго движението преустановява дейността си.

Епископ Михаил Петков умира на 27 май 1921 г. в град Одрин. Поради войните и политическата обстановка на Балканите епископ Петков няма възможност да направи много за пасомите си приживе. След войните (1912-1918 г.) цялата мисионерска дейност на Католическата църква сред българите от източен обред на територията на Турция замира. Поради тази причина надеждите за възобновяване дейността на католическите мисионери сред българските униати се свързват преди всичко с устройването им на територията на България. Но затова е нужно ново църковно-административно устройство.

По това време архиепископ Михаил Мирон все още се намира в Цариград в качеството си на духовен глава на българските униати. Епископ Епифаний Шанов, който пребивава в Егейска Македония, е заловен от гръцките власти и интерниран – първоначално на остров Никос и след това на остров Трикери. През 1919 г. епископ Шанов е освободен и се установява в Казанлък.

Постепенно като седалище на българските униати се налага град София. За нуждите на униатската общност в града епископ Епифаний Шанов наема къща, в която се настанява викарият му отец Иван Николов. С увеличаването на бежанците униати в столицата значението на енорията нараства.

Следвоенното устройване на католиците от източен обред в България е затруднено допълнително от вътрешните противоречия между бежанците униати от Тракия, от една страна, и бежанците униати от Македония, от друга страна. Авторитетът на униатските йерарси Епифаний Шанов, Михаил Петков и Михаил Мирон не се оказва достатъчен, за да разсее враждите между тях. Поради тази причина се налага намесата на висш ватикански сановник. За да изгладя противоречията сред българските униати, през 1921 г. Конгрегацията за източните църкви изпраща в България монсеньор Исая Пападопуло – секретар на конгрегацията.

След кончината на епископ Михаил Петков на 27 май 1921 г. за апостолически администратор на Тракийската източна епархия е назначен отец Христофор Кондов, който междувременно е въздигнат в архимандритско достойнство. Същата година напуска поста си и епископ Епифаний Шанов, вероятно за да тушира напрежението между тракийските и македонските българи. Така архимандрит Кондов закрепя властта си над всички католици от източен обред в България.

Със смъртта на архиепископ Михаил Мирон в Цариград на 17 август 1923 г. униатската общност в България остава без свой духовен глава.

През 1923 г. след поредното изостряне на противоречията между униатите в България македонските българи вземат връх. След интрига, в която са замесени енорийският свещеник в София Недялко Стойчев и отец Иван Николов, конгрегацията счита за нужно да изпрати и двамата в Рим. На следващата

година подава оставката си и архимандрит Кондов, който предава Богу дух на 11 април 1924 г. Междувременно за негов приемник е определен отец Йосафат Козаров, който управлява епархията кратко време, тъй като умира през 1925 г. След кончината му за негов наследник е определен отец Стефан Куртев.

Построяването на храма “Успение Богородично” на улица “Лавеле” в София през 1924 г. поставя началото на важно епархийско униатско средище¹²⁰. Неговото значение като епархийско седалище нараства по време на епископското управление на Стефан (Кирил) Куртев. С назначаването му за духовен глава на католиците от източен обред в България завършва един кризисен период в историята на българското униатство и същевременно се поставя начало на духовен подъем в епархията¹²¹.

С действията си за униатска експанзия в България епископ Кирил (Стефан) Куртев се явява опорен стълб на католицизма. Несъмнено периодът на неговото управление е един много труден период в живота на Източната католическа епархия в България. Затова бих искал да се спра по-подробно на неговата личност.

Епископ Кирил Куртев (во мире Кольо) е роден на 18 юли 1891 г. в село Дрипчево, Свиленградско, в православно семейство. Възпитаник е на основното училище при Мустракийския манастир, което се ръководи от отците успенци. Манастирът разполага с пансион и поради тази причина родителите му го изпращат там. През 1908 г. завършва успешно семинарията “Св. Петър и Павел” в Одрин, след което завършва Висшата духовна семинария “Св. Лъв” в Цариград. Свещеническо ръкоположение получава на 1 юни 1914 г. в Одрин. От 1914 г. до 1917 г. работи в Сливен. От 1919 до 1924 г. е енорийски свещеник в село Довруклий, където възстановява старото католическо училище. През 1924 г. Стефан Куртев е назначен за помощник на отец Йосафат Козаров, проадминистратор на католиците от източен обред в България. В същото време пред униатите стоят важни въпроси във връзка с църковното им устройство в България, тъй като в голямата си част те са бежанци от Македония и Тракия¹²².

Според свидетелството на униатския свещеник Йосиф П. Ношков, когато Стефан Куртев е семинарист в Караагач, родителите му изявяват желание да си го вземат обратно, тъй като не дават съгласието си синът им да приеме духовен сан в Католическата църква. Явно личното желание на Стефан Куртев е решаващо в случая.

¹²⁰ Еленков, И. Цит. съч., с. 222-238.

¹²¹ Пак там, с. 247.

¹²² Елдъров, С. Униатството..., с. 46-47; Негово Високо Преосвещенство Стефан Куртев. – Истина, 1926, бр. 18, с. 4; Униат. Духовният глава на българските католици от източен обред. – Истина, 1926, бр. 20, с. 1

Епископ Куртев е уважаван в родното си село, а с местния православен свещеник поддържат добри отношения, още повече че синът на православния свещеник е женен за неговата сестра¹²³.

В началото на 20-те години на XX век в средите на униатите се наблюдава голяма криза на личности. През 1923 г. умират епископ Михаил Петков и архиепископ Михаил Мирон, а през 1925 г. апостолическият проадминистратор Йосафат Козаров. Именно тогава изпъкват ярко администраторските качества на отец Стефан Куртев, който най-добре успява да прецени новата ситуация, в която е поставена униатската общност в България, и в крайна сметка да реагира правилно, съобразно нейните интереси. Издигането си в католическата йерархия отец Куртев в голяма степен дължи и на архиепископ Анжело Ронкали, апостолически делегат в България от 1925 до 1934 г. На 23 септември 1925 г. Стефан Куртев е назначен за изпълняващ длъжността апостолически администратор на българските униати. Епископската си хиротония получава на 5 декември 1926 г. в базиликата “Сан Клементе” в Рим. Избирането на мястото никак не е случайно. За големите надежди, които са му възлагани, показва и фактът, че на епископското му ръкоположение са представени висши ватикански сановници, представители на обществата на отците възкресенци, успенци, йезуити, капуцини, бенедиктинци, доминиканци и др., а новоръкоположеният епископ приема името Кирил¹²⁴.

На 31 март 1927 г. апостолическият администратор на българските униати Кирил Куртев предприема първата си пастирска обиколка от град Пловдив. На 2 юни отслужва света литургия в църквата “Възнесение Господне” в града, а на 4 юни заминава за град Ямбол¹²⁵.

На 28 август 1929 г. на храмовия празник “Успение на Пресвета Богородица” в католическата енория от славянски обред в София епископ Куртев извършва първото си свещеническо ръкоположение. Той въвежда в презвитерски сан Йордан Карамитров, йезуит, македонски българин, принадлежащ към Лионската йезуитска провинция. Отец Карамитров е първият йезуит от славянски обред. Висшето си богословско образование завършва във Франция¹²⁶.

¹²³ Писмото носи дата 12 април 1927 г. и е подписано от отец Йосиф П. Ношков. Адресирано е до негов събрат, духовно лице.

ДА – Пловдив, Ф. 186 к, оп. 1, а. е. 338, л. 7-8.

¹²⁴ Елдъров, С. Униатството..., с. 48-49; Чекай, И. Ръкоположението на Негово Високопреосвещенство Кирил (Стефан Куртев) в Рим. – Истина, 1926, бр. 33, с. 1-2; К. Ф. В чест на Н. В. Преосвещенство Кирил Куртев. – Истина, 1927, бр. 41, с. 1-2.

Оксалв. Половин час разговор с Н. В. Преосвещенство Кирил Куртев. – Истина, 1927, бр. 41, с. 2-3; Ч. В. Първа архиерейска служба на Н. В. Пр. Кирил Куртев в София. – Истина, 1927, бр. 41, с. 2

¹²⁵ Поклонник, Рубрика “Учение и живот на Католическата църква”. – Поклонник, 1927, бр. 113, с. 33-35.

¹²⁶ Ш. С. Ръкополагане в свещенически сан. – Поклонник, 1929, бр. 140, с. 86-87.

В администраторската си дейност в България епископ Куртев е подпомаган от архиепископ Ронкали и от Викенти Пеев, Софийско-Пловдивски католически епископ.

Според сведения на епископ Кирил Куртев през 1934 г. униатите в България наброяват около 9000 души¹²⁷, а според статистика от 1939 г.¹²⁸ Католическата източна митрополия разполага с 49 духовни лица, като 8 от тях се намират на специализация в чужбина, а останалите 41 работят в България. От тях 20 са енорийски свещеници, а 4 са помощници на енорийските свещеници. Католическите духовници служат в София, Пловдив, Стара Загора, Варна, Казанлък, Ямбол, Сливен, Бургас, Малко Търново, Тополовград, село Правдино, Ямболско, село Гранитово, Елховско, село Студена, Свиленградско, село Филипово, Свиленградско, село Присадец, Свиленградско, село Дервишка Могила, Свиленградско, село Покрован, Ивайловградско, село Кобирино, Ивайловградско, село Куклен, Асеновградско, село Делчево, Светиврачко. Епархията разполага с двама епископи и един протосингел. Останалите свещеници са пенсионери. Двама духовници работят като учители – единият във френския колеж в Пловдив, ръководен от отците успенци, а другият дава частни уроци във френския колеж в София, ръководен от братята монаси на християнските училища.

Епархията разполага с 19 храма, а именно: в София – два, в Пловдив, Стара Загора, Варна, Малко Търново, Ямбол, Сливен, село Правдино, Ямболско, село Зорница, Ямболско, село Гранитово, Елховско, село Студена, Свиленградско, село Присадец, Свиленградско, село Филипово, Свиленградско, село Дервишка могила, Свиленградско, село Покрован, Ивайловградско, село Кобирино, Ивайловградско, село Делчево, Светиврачко, и село Атолово, Ямболско. В град София униатите имат и един параклис. В селищата Тополовград, Казанлък, Свиленград и в село Куклен, Пловдивско, униатите разполагат с молитвени домове, които се помещават в частни сгради. В градовете Шумен и Хасково и в селата Паша махале (Пашово), Свиленградско, Светлина, Тополовградско, Доброселци, Тополовградско, Дрипчево, Свиленградско, верните се обслужват в частни домове.

Според доклада на епископ Кирил Куртев под ведомството на Католическата източна митрополия в България няма ордени и конгрегации или техни клонове. В страната обаче работят духовни лица, принадлежащи към Ордена

на францисканите конвентуалци и конгрегациите на отците успенци и отците възкресенци, които са българи от източнославянски обред. Поради това им качество в църковно отношение те са подчинени на Католическата източна митрополия.

Под прякото ведомство на епархията има български монашески общества – евхаристинки и кармелитки, които не зависят от друго ръководство извън България.

В град Малко Търново униатите разполагат с една частна прогимназия. В град София сестрите евхаристинки ръководят сиропиталище с детска колония и трапезария за бедните. Същите сестри разполагат с детски колонии и трапезарии в селата Покрован, Ивайловградско, и Делчево, Светиврачко, и обслужват санаториума “Хаджи Димитър” при село Владая, Софийско.

В градовете София, Пловдив, Стара Загора и Ямбол католиците издържат четири семинарски пансиона за подготовка на свещенослужители, но не притежават училища.

Католическата източна епархия в България разполага с 20 самостоятелни енории. Някои от тях образуват съставни енории с отделни групи верни от близки селища. Униатските енории със съответното число верни са следните:

1. София с бежанците от Тракия и Македония	3000
2. Пловдив	650
3. Малко Търново	650
4. Бургас	19

Към Бургас са включени и следните селища:

Тръстиково	20
Лозово	30
Созопол	20
Ново Панчево	15

5. Тополовград	190
----------------	-----

Към Тополовград са включени следните селища:

Светлина	95
Доброселец	30
Синапово	10

6. Казанлък	75
7. Ямбол и Атолово	185
8. Сливен	20
9. Стара Загора	35
10. Варна, Шумен и Мътница	60
11. Правдино и Зорница, Ямболско	185
12. Гранитово, Елхово и Лесово	165
13. Студена, Свиленградско	230
14. Филипово, Свиленградско	180

¹²⁷ Писмото е от 2 юли 1934 г. и е адресирано до министъра на Външните работи и на изповеданията. То е в отговор на писмо на министерството от 9 юни 1934 г., в което се искат статистически сведения за униатите в България.

¹²⁸ Писмото носи дата 23 октомври 1939 г. и е в отговор на писмо № 2006-50-V на Министерството на външните работи и на изповеданията. Статистическите сведения са подписани лично от епископ Кирил Куртев.

ЦДА, Ф. 166 к, оп. 7, а. е. 83, л. 14.

15. Присадец, Свиленградско	225
16. Дервишка Могила, Пашево и Свиленград	220
17. Покрован, Ивайловградско	455
	6900
19. Кобилино, Ивайловград и Кара Тепе	130
20. Куклен, Асеновградско	100
Селата Горно и Долно Воден, Асеновградско, се заселват от бивши униати.	
Според статистиката те са	500
20. Делчево, Светиврачко	190
Пръснатите бежанци католици из Светиврачко, Петричко, Горноджумайско и Бургаско са около	500
Незавърналите се в Католическата църква бивши униати, бежанци от Тракия, пръснати в различни селища на Южна България, са	1200
Общият брой на униатите в България е	9520
Останалите в Сръбска Македония (Струмишко) и Цариград възлизат на	2500
Всичко	12020 души ¹²⁹

На 30 май 1941 г. Кирил Куртев подава оставка по здравословни причини. След смъртта на епископ Гаруфалов през 1951 г. епископ Куртев отново поема поста си. През 1963 г. Кирил Куртев участва във втората сесия на Втория ватикански събор, а през 1965 г. в четвъртата сесия на събора. Умира на 9 март 1971 г. в Пловдив¹³⁰.

5.Опити на униатите да се установят в Неврокопска епархия

Неврокопската епархия е създадена през 1894 г. с берат на турското правителство. На 24 април същата година за пръв Неврокопски митрополит е избран епископ Иларион, който ръководи епархията в продължение на 18 години. След неговата оставка управлението е възложено на свещеник Сава Попов, който тогава управлява Мелнишката епархия. Непосредствено след Балканската война Неврокопската катедра е поета от Дебърския митрополит Козма, а на 1 юни 1915 г. за управляващ епархията е назначен Струмишкият

¹²⁹ ЦДА, Ф. 166 к, оп. 7, а. е. 83, л. 14-15.

¹³⁰ Елдъров, С, Униатството..., с. 50-53.

митрополит Герасим. На 21 юни 1915 г. той провежда канонически избор за нов Неврокопски митрополит. За такъв е избран архимандрит Макарий. През 1921 г. седалището на епархията е преместено от Неврокоп в град Горна Джумая (Благоевград). Това продължава до 1928 г., когато седалището на катедрата отново е върнато в Неврокоп. След смъртта на митрополит Макарий, през 1935 г. за Неврокопски митрополит е избран Стобийският епископ Борис. В следващите години след неколkokратни премествания на седалището на епархията в градовете Горна Джумая и Неврокоп през 1951 г. с утвърждаването на новия Устав на БПЦ за седалище на епархията е определен град Горна Джумая (Благоевград)¹³¹.

По време на църковно-народните борби е правен опит за уния и в Неврокопска епархия. Интересното е, че този опит е свързан с името на сръбски учен Стефан Веркович. Според различни извори той дава наставления на българи от Неврокоп, с които поддържа лична кореспонденция. Според него унията с Римокатолическата църква е единствено средство за разрешаването на споровете с Цариградската патриаршия.

През октомври 1866 г. в църквата "Св. Богородица" в Неврокоп става сбиране между родолюбиви българи и гъркомани. Спорът е за църковното пение в храма, което се извършва на двата клироса на български и на гръцки език. След като българите не позволяват да се пее в храма на гръцки език, богослужението е прекратено и гъркоманите са изхвърлени извън храма. Тогава избрана делегация посещава местния каймаканин и му съобщава за желанието на българското население да се откаже от ведомството на гръцкия Драмски епископ Агатангел. В противен случай неврокопчани изказват готовност да приемат унията.

Това е първият случай в град Неврокоп, в който се изказват публично униатски настроения¹³². През ноември 1867 г. в Неврокоп се пуска подписка за желаещите да приемат унията, на която откликват около сто български фамилии. Във връзка с тази акция делегация от Неврокоп изпраща свои представители при валията в Солун. Неврокопчани посещават седалището на лазаристите в града и подават заявление за встъпване в уния с Римокатолическата църква. След намесата на руския консул заявлението е оттеглено. Постепенно униатските настроения в Неврокоп затихват¹³³.

След забраната на дейността на ВМРО през 1934 г. от правителството на Кимон Георгиев Неврокопската епархия е лишена от подкрепата на най-бъл-

¹³¹ ДА – Благоевград, Ф. 198 к, оп. 1, л. 1-2; Пътеводител на архивните фондове в Благоевград (1805-1944). С., 1978, с. 114.

¹³² Шумарев, В. Страници из църковно-народните борби в Неврокопско – несполучлив опит за уния. – Духовна култура, 1967, кн. 3, с. 8-9.

¹³³ Пак там, с. 10-11.

гарската политическа и военна организация, която е истински стълб на православия в Пиринска Македония. Това дава възможност за активизирането на чуждите пропаганди в епархията¹³⁴.

През 30-те години на XX век в село Делчево, Световрачко, живеят 231 униати. Католиците разполагат с храм и с църковна къща. Духовните им нужди се задоволяват от един свещеник и три монахини¹³⁵.

Според донесение на архиерейския наместник в град Петрич протойерей Г. Попов от 7 октомври 1922 г. до Неврокопския митрополит Макарий католическата пропаганда прави неуспешен опит да създаде своя мисия в града.

През септември в Петрич пристигат от София три католически монахини, родени в Гевгелийско, Македония. Първоначално те намират подслон в дома на Христо Митов, роден в село Долни Тодорак, Кукушко. Една седмица след тяхното установяване в града пристига и униатският свещеник Димитър, роден в село Лелйово, Кукушко, който извършва богослужение в една униатска къща. Според донесението по това време в града бившите униати наброяват около 110 къщи.

Още през 1914 г. католическата пропаганда изпраща в Петрич четирима униатски свещеници. С обявяването на Първата световна война духовниците напускат града и заминават за София. След войната градът е посещаван неколкостранно от униатски владици и свещеници с цел да организират в Петрич униатска църква и училище.

През септември 1922 г. споменатият отец Димитър посещава село Ключ, Петричко, което е населено изключително с бежанци, бивши униати, с намерение да организира униатска община. Подобна агитация той прави и сред някогашните униати в града. Сестрите се заемат с организирането на униатско училище. За да привлекат последователи, те подаряват дрехи, обувки, пари, кръстчета, икони и други предмети. Архиерейският наместник констатира, че действията на католическата пропаганда крият опасности не само за бившите униати, но и за православните в града¹³⁶.

След като не намират почва за работа в Петрич, католическият свещеник и сестрите монахини напускат града в средата на октомври 1922 г.¹³⁷

¹³⁴ Ангелов, В. Неврокопска епархия при управлението на митрополит Борис (1935-1948). – В: Религия и църква в България. С., 1999, с. 294-295.

¹³⁵ В писмо № 440 от 17 юни 1917 г. на архиерейския наместник на Световрачка духовна околия до Негово Високопреосвещенство Неврокопския митрополит Борис се дават подробни сведения за чуждите вероизповедания, сектите и инославните пропаганди в поверената му духовна околия.

ДА – Благоевград, Ф. 233 к, оп. 1, а. е. 26, л. 2.

¹³⁶ ДА – Благоевград, Ф. 198 к, оп. 1, а. е. 39, л. 5.

¹³⁷ Писмо № 822 от 17 октомври 1922 г., подписано от протойерей Г. Попов и адресирано до Неврокопския митрополит Макарий.

ДА – Благоевград, Ф. 198 к, оп. 1, а. е. 39, л. 6.

Дейността на отец Йероним Стамов не е свързана само със създаването на източнокатолическата енория в село Куклен, Асеновградско. Той е имал и специална мисия в Неврокопска епархия. Повод за констатацията ми дава едно писмо на Неврокопската света митрополия с вх. № 7817, адресирано до Св. Синод, с което се съобщава, че на 4 октомври 1937 г. въпросният униатски свещеник пристига в Петрич¹³⁸.

Няколко дни д-р Стамов обикаля града, като посещава видни семейства на бивши униати. Това не е първата му визита в Петрич от такъв характер. Още през 1915 г. отец Стамов се опитва да организира униатска общност в града. През 1937 г. католическата пропаганда повтаря този опит.

Св. Синод смята, че в този пограничен район е нужно да се запази здрав националният верски дух на населението. Поради това уведомява МВРИ за действията на униатите¹³⁹.

6. Мерки на Св. Синод на Българската православна църква (БПЦ) за ограничаване на римокатолическата пропаганда в страната

Има много ясни сигнали, че през 20-те и 30-те години на XX век Ватикана следи с постоянен интерес църковната ситуация в България, а синодалните архиереи сякаш действат малко наивно.

Българската православна църква не е чужда на хуманитарни прояви, които се отнасят за представители на други църкви. Така например на заседание на Св. Синод, проведено на 14 ноември 1921 г., протокол № 96, е разглеждана молба (вх. № 14156-а/1921 г.) на представители на италианската мисия за издирване на безследно изчезнали италиански войници през Първата световна война.

За да улесни тази хуманитарна задача, Св. Синод издава специално окръжно до епархийските началства, които да изискват от подведомствените си епархийски свещеници да установят живеят ли в енориите им италианци, пристигнали в България след войната, и дали разполагат с данни за починали италиански войници. Мисията се ръководи от желанието да помогне на италианските войници, като им гарантира, че няма да бъдат обезпокоявани, ако желаят да живеят в България.

¹³⁸ Отец Стамов се откроява и по време на изграждането на униатската църква на ул. "Люлин" в София, когато възниква напрежение между униати и енориашки от православната църква "Св. Георги", които свикват митинг с цел да попречат на изграждането на храма. Срв. Х. У., Македонската Католическа благотворителна лига. – Истина, 1942, бр. 925, с. 1-3. Същата статия продължава и в бр. 926, с. 2-3.

¹³⁹ Заседанието на Св. Синод е от 15 ноември 1937 г., протокол № 73.

ЦДА, Ф. 791 к, оп. 1, а. е. 57.

Според указанията на синодалните архиепископи събраните сведения трябва да се изпращат чрез митрополиците до Св. Синод, който от своя страна се задължава да ги предостави на свещеник Франческо Галони, установил се в католическата църква "Св. Йосиф" в София¹⁴⁰.

Оказва се, че задачата на отец Галони е съвсем друга, а официално представената версия, че издирва италиански войници, е само прикритие. Разбира се, това е една чисто хуманитарна акция и българските архиепископи подхождат към нея твърде отговорно, макар че Франческо Галони, обикаляйки българските села и градове, преследва цели, насочени срещу устоите на Православната ни църква.

Според един доклад на отец Франческо Галони от месец ноември 1922 г., озаглавен "Надеждите за Църквата на Балканите", предназначен за Негово Светейшество папата¹⁴¹, основните пунктове за мисионерска дейност в България са католическите села в Северна и Южна България. Според отец Галони именно от тези центрове би могло да се осъществи едно католическо религиозно и културно проникване сред православните българи.

Франческо Галони е роден на 18 февруари 1890 г. в Лодето ди Ровато (Бреша), Северна Италия. На 5 юли 1914 г. е ръкоположен за свещеник. По време на Първата световна война е военен капелан в италианската армия. През септември 1921 г. е изпратен с хуманитарна мисия в България. По-късно основава в София "Istituto Pro Oriente", девически пансион и библиотека¹⁴². След смъртта на монсеньор Мацоли през 1945 г. дон Франческо Галони е назначен за временно управляващ Апостолическата делегация в България¹⁴³, а през 1948 г. е назначен за титулярен апостолически делегат в България¹⁴⁴. Франческо Галони умира на 5 юни 1976 г.¹⁴⁵

В споменатия доклад Франческо Галони прави много интересни заключения, които засягат българския народ. Според него българите са жадни за

¹⁴⁰ ЦДА, Ф. 791 к, оп. 1, а. е. 33.

За дейността на дон Франческо Галони в България и Италия вж. по-подробно Монтанина дом на християнско братолюбие. – Истина, 1949, бр. 1189-1190, с. 3-5.

¹⁴¹ Франческо Галони съставя своя доклад, след като прекарва в България една година. През това време той има възможност да опознае добре страната, както и да се запознае с различни социални и религиозни общности.

Archivio Storico di Propaganda Fide, N. S., Rub. N. 109.

¹⁴² Драгов, Х. "Животът на светците". – Истина, 1943, бр. 950, с. 1-2.

¹⁴³ Временно обслужващи папската делегация в България. – Истина, 1945, бр. 1049, с. 1.

¹⁴⁴ Монсеньор Франческо Галони титулярен апостолически делегат. – Истина, 1948, бр. 1180, с. 1.

¹⁴⁵ Осветени портрети. – Абгар 1, 1996, бр. 6, с. 4-5.

Върху библиографията на Франческо Галони може да се консултира Eldarov, G. Monsignor Francesco Galloni (1890-1976) in Bulgaria (1921-1948). – Archivio cattolico bulgaro di Roma "Abagar". Roma, 1989, pp. 7-29.

образование и приемат със симпатия всеки опит и всеки възможен случай за контакт. Поради тази причина всяка една религиозна пропаганда сред тях би имала успех.

За духовността на православните Франческо Галони отбелязва, че "... нито клирът, нито народът (с редки изключения) познават, нито практикуват молитвата; всичко се свежда до традиционни символи, литургически често деформирани, почти винаги лишени от каквото и да е духовно вдъхновение текстове"¹⁴⁶.

Според документа политическите партии, появили се като следствие на социални борби (комунисти и земеделци), са безразлични към богословските проблеми. Някои от ръководителите и многобройните последователи на земеделската партия дори изпитват симпатия към католиците.

В средите на българското образование (средно и висше) не е застъпена антикатолическа теза в истинския смисъл на думата, поради това интелектуалната физиономия на българския народ е преди всичко скептична, непозната, отколкото насочена срещу Рим.

В заключението си дон Галони отбелязва, че православният клир се страхува от духовната и интелектуалната дисциплина на Рим, поради това едно колективно движение към обединение с Рим изглежда не само невъзможно, но и нелогично.

Информацията относно състоянието и необходимостта от мисионерска дейност в България са оценени като интересни от Секретариата на Ватикана и затова с писмо от 14 ноември 1922 г. е изпратен писмен доклад до кардинал Van Rossum, префект на Конгрегацията за пропаганда на вярата, както и до Източната конгрегация¹⁴⁷.

В писмо от 18 ноември 1930 г. на генералния секретар, отговарящ за капуцинските мисии, до Викенти Пеев, Софийско-Пловдивски католически епископ, се споменава, че е желателно капуцините да разширят своя апостолат и сред православните¹⁴⁸.

Налице са ясни сигнали, че капуцините в България проявяват интерес и към възможностите за обръщането в католичество на българи мюсюлмани.

Главният настоятел на капуцините в България Angelo da Spittal в писмо от 9 октомври 1927 г. прави това предложение пред генерала на капуцините в Рим. Същият генерал е удовлетворен от инициативата, но за подобна мисионерска дейност се изисква одобрението на Ватикана¹⁴⁹.

¹⁴⁶ Archivio Storico di Propaganda Fide, N. S. Rub. n. 109.

¹⁴⁷ Archivio Storico di Propaganda Fide, N. S. Rub. n. 109.

¹⁴⁸ Archivio Generale Cappuccino (AGC), H 95, III.

¹⁴⁹ Писмото носи дата 19 октомври 1927 г. и е написано от отец Ferdinando di Manerbio. AGC, H 95, III.

За дейността на капуцините в България вж. по-подробно Vataschki, R. La missione dei cappuccini in Bulgaria 1916-1941. Roma 1997 и от същия автор La sede episcopale cattolica di

Не липсват намеци за уния и от страна на Софийско-Пловдивския апостолически епископ Викенти Пеев. В речта си от 10 октомври 1926 г., произнесена в католическата катедрала "Св. Йосиф" в София по случай 700-годишния юбилей от смъртта на св. Франциск Асизки, след като прави кратък исторически преглед на францисканската и капуцинската мисия в България, отправя към Бога молитва с униатски характер¹⁵⁰.

В този контекст не остават незабелязани и действията на Източно-католическата епархия и някак странно звучат декларациите на епископ Кирил Куртев, че католиците от източен обред в България "не вършат и да биха искали, не са в състояние да вършат незаконен религиозен прозелитизъм..."

Все пак той признава, че "има и други отделни личности или цели групи православни, които поради втълпени им внушения за някакви мним материални облаги, давани от католиците, често искат да стават източно-католици. Такива лица не се приемат, доколкото може да се разкрие и схване навреме тяхната груба заинтересованост. Колкото пък за колективните заявления, които от време на време постъпват за преминаване на част от православните в Католическата църква, при сегашните условия възможностите ни не ни позволяват дори и да се занимаваме с техните настойчиви молби"¹⁵¹.

В сферата на "икуменизма" много интересен опит има отец Дамян Гюлов, капуцин. През лятото на 1925 г. той взема участие в международен икуменически конгрес във Велехрад, Чехия, където участват 350 делегати, от които 20 епископи. На конгреса са поканени и православни. От името на българския католически клир, от името на Софийския митрополит Стефан, както и от името на отец Тулешков, православен свещеник, поздравление до участниците прочита отец Дамян Гюлов¹⁵².

Той участва и на конгрес върху източното богословие, който се провежда от 12 до 15 юли 1925 г. в Любляна, Словения. Като гости вземат участие трима православни професори от Белградския университет. Докладът на отец Гюлов е на тема: "Съвременното състояние на Православната църква в България и разбирането ѝ за обединение"¹⁵³.

Активната дейност на католическите мисии в България през 20-те и 30-те години на XX век не остава незабелязана от Св. Синод на БПЦ, кой-

то следи с голямо безпокойство развитието на католическата пропаганда в страната.

Доказателство за това е заседанието на синодалните архиереи, проведено на 17 март 1920 г., протокол № 6, когато за чиновник в просветното отделение на Св. Синод е назначен Михаил Александрович Калнев. Той има задължението да следи чуждите мисии в България, грижливо да изучава тяхното учение и тенденции, да докладва писмено за дейността им, както и да дава мнения за по-ефикасна борба с тях¹⁵⁴.

В никакъв случай не бива да се мисли, че българският православен клир е подценявал възможностите на католическата пропаганда у нас. Въпреки че по време на управлението на Александър Стамболийски (1920-1923) Православната църква в България е подложена на силен политически и икономически натиск от управляващите¹⁵⁵, православният клир е съзнавал своята отговорност пред българския народ и е пазил ревностно вярата на предците ни.

На заседание на Св. Синод от 10 март 1922 г., протокол 22, са разглеждани писмата на Търновската, Сливенската и Видинската митрополия. В тях се донася за засилена сектантска и католическа пропаганда. Във връзка с това архиерейското събрание взема решение да засили издаването и разпространението на книги с полемическо съдържание, насочени срещу инославните пропаганди. На епархийските духовни власти се вменява в дълг да следят строго за дейността на инославните пропаганди в епархиите си и своевременно да докладват в Св. Синод¹⁵⁶.

През същата година православните български архиереи, събрани на събор в престолния град София, отправят отеческо послание до българския народ за опасността от инославните пропаганди и секти, в което бащински препоръчват на вярващите да постоянстват в православната вяра. Споменава се, че в миналото политиците са препоръчвали на Православната църква в България уния с Рим. Синодалните архиереи изказват недоволство от българските политици, като ги упрекват, че са работили многократно срещу интересите на БПЦ, опитвайки се да ограничат влиянието ѝ в цялостния социален и културен живот на страната. Посланието е публикувано в официоза "Църковен вестник" на 30 септември 1922 г.¹⁵⁷

¹⁵⁴ ЦДА, Ф. 791 к, оп. 1, а. е. 31.

¹⁵⁵ Цанков, С. Цит. съч., с. 111; 140-146; 166-172.

¹⁵⁶ ЦДА, Ф. 791 к, оп. 1, а. е. 34.

¹⁵⁷ Посланието носи дата 7 юли 1922 г. и е подписано от следните митрополити: Пловдивски Максим, председател на архиерейското събрание, наместник-председател на Св. Синод; Варненски и Преславски Симеон; бивш Скопски Теодосий; Старозагорски Методий; Доростолски и Червенски Василий; Скопски Неофит; Охридски Борис; Врачански Климент; Видински Неофит; Неврокопски Макарий; Търновски Филип; Софийски Стефан;

Sofia e Filippopoli tra la fine del 1847 e la prima meta del secolo XX, Sofia, 1998.

¹⁵⁰ Пеев, В. Дейността на отците францискани в България. – Истина, 1926, бр. 25-26, с. 3-4.

¹⁵¹ ЦДА, Ф. 166 к, оп. 1, а. е. 1175.

¹⁵² Велеградският конгрес. – В: Календар "Св. св. Кирил и Методий". С., 1925, с. 69-75.

¹⁵³ Люблянският конгрес. – В: Календар "Св. св. Кирил и Методий". С., 1926, с. 93-94.

Според доклад на секретаря на Св. Синод, разгледан на заседанието на Синода, проведено на 28 септември 1922 г., пастирското послание е отпечатано в 25 000 екземпляра и е изпратено до всички епархии и архиерейски наместничества в страната, за да бъде прочетено от енорийските свещеници пред верните в храма¹⁵⁸.

Естествено, БПЦ има основание да бъде обезпокоена, тъй като според някои извори след Освобождението католическата мисия в България се чувства толкова силна, че Софийско-Пловдивският католически архиепископ Роберт Менини предлага на Св. Синод на БПЦ да приеме унията, като обещава, че БПЦ ще бъде провъзгласена за патриаршия, а българският народ ще има покровителството на западните католически държави. Св. Синод обаче категорично отхвърля това предложение¹⁵⁹.

На религиозно-просветния фронт също изпитват нужда да се даде отпор на католическата пропаганда. Имайки предвид това, на заседанието си от 27 октомври 1922 г., протокол № 114, Св. Синод решава да възложи на помощник-секретаря си Иван С. Марковски да преведе брошурата на професор Ив. Малишевски "Правда об унии", като я приспособи и допълни според нуждите на Православната църква под духовното ръководство на Негово Високопреосвещенство Охридският митрополит Борис. Споменатата брошура е предназначена за разпространение сред народа¹⁶⁰.

За да се подобри издаването на религиозно-просветна литература, на заседание на Св. Синод, проведено на 23 юли 1924 г., е взето решение да се открие при Св. Синод нова служба – Дирекция на църковното книгоиздателство и разпространяване на духовна книжнина. За директор на отдела е назначен архимандрит Стефан Абаджиев, началник на културно-просветното отделение при Св. Синод. Създаването на този отдел е реакция на засилващата се чужда пропаганда в страната и като следствие на налагащата се констатация, че издателската дейност и разпространяването на печата не е на нужното равнище. По време на заседанието се налага становището, че много от синодалните издания престояват с години в книгохранилищата, а в същото време благочестивите християни изпитват нужда от духовна книжнина¹⁶¹.

Православният периодичен печат в България изразява голямо безпокойство от активността на католиците по това време, но признава, че католическите духовници имат добро образование и култура, добра организация и добри финансови възможности, които им позволяват да развиват активна мисионерска дейност в страната¹⁶².

Левкийски епископ Варлаам; Нишавски епископ Иларион; Велички епископ Иларион; Драговитийски епископ Павел. Срв. Послание от православните български архиереи, събрани на събор през 1922 год. – Църковен вестник, 1922, бр. 22-23, с. 1-6.

¹⁵⁸ ЦДА, Ф. 791 к, оп. 1, а. е. 34.

¹⁵⁹ Динков, К. Цит. съч., с. 135-136; Стоилов, К. Дневник, част II. С., 1996, с. 151.

¹⁶⁰ ЦДА, Ф. 791 к, оп. 1, а. е. 35.

¹⁶¹ ЦДА, Ф. 791 к, оп. 1, а. е. 39.

¹⁶² Гошев, И. Необходимост от законодателно ограничение дейността на инославните пропаганди. – Църковен вестник, 1924, бр. 12, с. 5.

“Моят апел и моят зов към младото поколение е да знае, че от православната вяра няма по-голямо утешение, няма по-голяма надежда. Защото православната вяра е единствената, която Бог ни остави. И затова, когато Православната църква издига своя глас, тя зове, без да принуждава. Тя кани, без да насилва. Ето къде е величието на нашата Църква и вяра”¹⁶³.

Сливенски митрополит Йоаникий

Глава II

Униатската пропаганда в Сливенската епархия

1. Сливенската епархийска църква и нейното административно устройство. Епархийските архиереи

Град Сливен, престолният град на сегашния Сливенски митрополит Йоаникий, е разположен в подножието на Сливенския балкан. Над града се издигат прочутите скалисти зъбери на Сините камъни. Според географското си положение град Сливен се намира в Югоизточна България. На север е обграден от Източна Стара планина (Сливенската планина), а на запад от Средна Стара планина. На юг и изток се отваря долината на р. Тунджа и Тракийската равнина¹⁶⁴.

От гледна точка на пътно-съобщителните връзки Сливен има много важно географско и стратегическо значение. В близост до града се намират пътищата, които водят към прохода Железни врати (Вратник). Това всъщност е мястото, където Централна Стара планина се разделя от Източна Стара планина¹⁶⁵. През Сливен минават важни пътища от Южна за Северна България. През него преминават пътните артерии от Цариград, Одрин, Търново, Шумен, Русе и Западна Европа.

Сливен се споменава за пръв път през 1153 г. под името Истилифунос от арабския учен Мохамед ал-Идриси в съчинението му “Развлечение за копненция да преброди страните”. В научните среди това произведение е популярно с наименованието “География”, тъй като са събрани впечатленията на видни личности – военни, търговци, дипломати и други групи хора, които имат възможност да пътуват и опознават различни народи и култури.

В ранновизантийската епоха Сливен е важен епископски център. Направените археологически проучвания потвърждават това¹⁶⁶.

В началото на VIII век хан Тервел сключва мирен договор с Византия, според който областта Загоре (днешните югоизточни български земи), населена със славяни, е присъединена към България. Вероятно още тогава градът носи славянското име Сливен от глагола “сливам”, тъй като тук се сливат реките Асеновска, Селишка и Новоселска.

¹⁶⁴ Хараламбов, Х. Вадите, тепавиците, барите и водениците в Сливен. Сливен, 1994, с. 6.

¹⁶⁵ Ковачев, Г., Русев И. Света гора Сливенска. Велико Търново, 2001, с. 49

¹⁶⁶ Пак там, с. 41-43.

¹⁶³ Йоаникий, Сливенски митрополит. Приветствия и слова при разни случаи. С., 2000, с. 71.

По време на Второто българско царство Сливен се превръща в духовен (монашески) и икономически център. В околностите на града има манастири, малки черкви, параклиси и аязми. Ползвайки се от покровителството на тогавашните български владетели, манастирите притежават обширни имоти¹⁶⁷.

Двадесет и четирите манастира, съградени от българските царе¹⁶⁸, образуват така наречената Света гора Сливенска (Сливенска планина). Манастирите остават в народната традиция като Малка Света гора и Малкия Атон и са важно средище на източното православие през периода на късното българско средновековие. За съжаление науката разполага с твърде оскъдни извори, в които се споменава за Света гора Сливенска.

Много ценна информация дава житието на св. Теодосий Търновски от Цариградския патриарх Калист I (1347-1355; 1357-1363 г.), писано около 1363 г. Този извор е познат в препис на Владислав Граматик от 1479 г. В житието се споменава изрично, че св. Теодосий отива в Сливенската планина, където постъпва в манастира "Св. Богородица", наречен още "Епикерниев"¹⁶⁹.

Все още няма достатъчно информация относно разрушаването на манастирите в Света гора Сливенска. Вероятно някои от тях са унищожени от турските завоеватели, а други престават да съществуват вследствие на тежкото социално-икономическо състояние на българите в първите векове на османското владичество. Липсата на заможни български покровители и институции, които да подпомагат тези духовни центрове, също е причина за разрушаването на това православно българско духовно огнище – Света гора Сливенска.

През 1388 г. Сливен е завладян от османските нашественици и е разрушен. Едва през XVIII и XIX век градът започва да се слави като занаятчийско-търговски център. Започват да се развиват различни занаяти: абаджийство, бакърджийство, златарство, терзийство и др. Оформят се лозови насаждения и овощни градини. Градът става център и на българския текстил. През 1834 г. Георги Желязков създава в Сливен първата текстилна фабрика в България, като в дефилето на река Селишка построява фабрика за сукно. По времето на Възраждането Сливен се прочува като "Град на стоте войводи" и е родно място на бележити възрожденци: д-р Иван Селимински, Сава Доброплодни, Панайот Хитов, Хаджи Димитър Николов, Добри Чинтулов и други¹⁷⁰. В средата на XIX век в град Сливен има три православни храма – "Св. София" в Ново Село, "Св. Димитър" в центъра на Сливен и "Св. Никола" в квартал Клуцохор. Освен тези три храма в града има и няколко параклиса.

Най-старият сливенски храм "Св. София" е построен на мястото на стара църква от протомайстор Петко Петров от Брацигово. Строителството за-

почва през 1834 г. Храмът е завършен през 1836 г. и тържествено е осветен от Одринския митрополит Григорий.

Църквата "Св. Никола" в квартал Клуцохор е построена през 1834 г. върху основите на друга църква, вероятно строена през XV век, когато започва строителството на Клуцохор. Инициативата за градежа на новата църква е на Хаджи Гендо и Еню Моралията и съвпада по време, когато някои от преселените се във Влашко и Русия сливналии започват да се завръщат в родния си град. Дватама са и най-големите дарители за издигането на храма, който е осветен през 1836 г. от Одринския митрополит Григорий.

Катедралният храм "Св. Димитър", който е вкопан под равнището на земята, се намира на площад "Хаджи Димитър" в центъра на град Сливен. За съжаление за него нямаме много информация. Според достоверни извори сградата на храма е горяла около 1815 г. Вероятно това съвпада по време с големия пожар в града, който изпепелява и цялата чаршия около храма¹⁷¹.

Още преди Освобождението на България град Сливен се откроява със своето родолюбиво и будно население. Сливналии се проявяват особено по време на църковно-народните борби, когато показват своето изключително родолюбие. Църковните борби в Сливен се разпалват още през 20-те години на XIX век. Доказателство за това е, че в 1827 г. Одринският митрополит затваря сливенските училища и аргосва няколко духовни лица и един местен учител. Но с това страстите се разпалват още повече. През 1830 г. сливналии прогонват от града Одринския митрополит Герасим. През следващите години се правят няколко опита богослужението в сливенските църкви да се извършва на църковнославянски език. Свещеник Х. Димитър е първият духовник, който дръзва да чете Евангелието на български език. През 1856 г. градът е посетен от епископ Иларион Макариополски, който раздава на свещениците богослужбени книги на църковнославянски език. През 1859 г. гръцките богослужбени книги са изхвърлени от употреба в сливенските църкви. През същата година гражданите на Сливен отказват да плащат на Одринския гръцки митрополит владичина, а самият митрополит е изгонен от Сливен по време на богослужение в храма "Св. Димитър"¹⁷².

Сливенската епархия е създадена на 28 февруари 1870 г. с фермана на султан Абдул Азис за основаването на Българската екзархия. Съгласно чл. 10 от този ферман Екзархията е разделена на 15 епархии, между които е и Сливенският санджак, без Поморие и Несебър, с главен град Сливен, седалище на епархията¹⁷³.

¹⁶⁷ Хараламбов, Х. Цит. съч., с. 13-14.

¹⁶⁸ Боева, Е., Радева М. Манастири, крепости, аязми, обичаи и легенди. Сливен, 2000, с. 11.

¹⁶⁹ Ковачев, Г., Русев И. Цит. съч., с. 100-107.

¹⁷⁰ Боева, Е., Радева М. Цит. съч., с. 11-12.

¹⁷¹ Табаков, С. История на град Сливен. Т. 2, С., 1924, с. 398-403.

¹⁷² Пак там, с. 440-446.

¹⁷³ Динков, К. Цит. съч., с. 86-88.

Диоцезът на епархията обхваща района от Сливен на юг до Тополовград оттам по южната ни граница до Малко Търново и село Резово, на изток по черноморската ни граница до Обзор и по източните склонове на Стара планина до село Тича, Котленска община, и завършва на запад до селата Бяла, Боров дол и Бинкос. В този район влизат 474 населени места¹⁷⁴.

Изборът на град Сливен за център на епархията не е случаен, а е продиктуван от факта, че Сливен е сред големите и будни български средища през Възраждането, чиито духовни традиции са съхранени през вековете. Обяснява се и до голяма степен с родолюбивия дух на сливналии и с тяхното активно участие в църковно-народните борби в средата на XIX век.

Преди създаването на Българската екзархия Сливен е в диоцеза на Одринската епархия, която е подведомствена на Цариградската патриаршия. След като Екзархийският устав е приет и утвърден от Църковно-народния събор в Цариград през 1871 г. за Сливенски митрополит е назначен Великият епископ Серафим¹⁷⁵.

В първите години след създаването си Българската Екзархия има кадрови проблеми и това е напълно обяснимо, тъй като тогава българските архиереи са малцина. Поради тази причина Сливенска епархия няма свой титуляр¹⁷⁶.

Избирането на сливенски митрополит е възпрепятствано допълнително и от Цариградската патриаршия, която не признава отделилата се от нея българска църква. Това не позволява да бъдат избрани веднага титулярни български митрополити. Така се стига до решението Сливенска епархия да бъде управлявана временно от Софийския митрополит Доротей. В това си качество митрополит Доротей пристига в Сливен на 20 август 1870 г. Неговото идване в града под Сините камъни без съмнение е голямо събитие за времето си, тъй като още през 1859 г. сливенските граждани изгонват от катедралния си храм Одринския владика Кирил, грък по народност, и по този начин скъсват връзките си с Цариградската патриаршия. Оттогава град Сливен не е посещаван от висш духовник с такъв ранг. На 21 август българският владика е приет от градския мютесарифин, който в същия ден му връща визитата. Още в началото на своя престой в Сливен Негово Високопреосвещенство Доротей се проявява като родолюбив пастир. На 23 август, неделя, владиката извършва света литургия в храма "Св. Димитър". На 29 август служи в храма "Св. София", а на 30 август, неделя – в църквата "Св. Никола". Той проявява интерес и към развитието на училищното дело, като посещава

¹⁷⁴ Тамахярова, И. Кога и как е създадена Сливенската епархия. – Сливенско дело, 1992, бр. 94, с. 1-2.

¹⁷⁵ Юбилейна книга на катедралния храм "Св. Димитър" в гр. Сливен, 1831-1931. С., 1931, с. 48.

¹⁷⁶ Парпулов, Д. Бележки за началото на Сливенската епархия и първия ѝ кириарх митрополит Серафим. – Църковен вестник, 1969, бр. 6, с. 5.

мъжкото и девическото училище в града. Интересува се и от развитието на читалищното дело¹⁷⁷.

Първата сграда, в която се помещава Сливенската света митрополия след създаването ѝ като църковно-административна единица е Хаджи Божиловата къща, която по онова време е една от най-представителните къщи в Сливен. Неслучайно изборът пада върху нея. Това решение е взето на събрание на сливенските първенци, проведено на 8 септември 1872 година.

До 1933 г. сградата на митрополията е местена в различни къщи. Това създава известно неудобство за епархийската администрация. През същата година Сливенският митрополит Иларион закупува парцел с възможност за строителство на митрополитска сграда, съобразена с нуждите на епархията. В началото на 1934 г. плановете на сградата са готови. За строителството на митрополитския дом Св. Синод отпуска заём от 500 000 лева, а от доброволни помощи са набрани още 431 221 лева. През 1935 г. Министерството на благоустройството отпуска още 400 000 лева. Строителството на сградата завършва през 1939 г. За жалост митрополит Иларион не успява да дочака окончателното завършване на сградата, тъй като умира на 13 март същата година. Освещаването на новата двуетажна митрополитска сграда е извършено на 16 юли 1939 г.¹⁷⁸ Сградата е проектирана от архитект Захарий Илиев. Мебелите са изготвени според скици, изработени от същия архитект със съдействието на бившия директор на Дърводелското училище в Сливен Петър Дамянов. Салонът на митрополията се намира на втория етаж. Там са поставени портретите на митрополитите Гервасий, Иларион, Евлогий и Никодим. Три от портретите, а именно – на Гервасий, Евлогий и Никодим, са дело на Стефан Егоров, известен сливенски художник-портретист.

В близост до митрополитската сграда се намира катедралният храм "Св. Димитър", който някога е разполагал с двор, където се намират гробовете на покойните епархийски архиереи и на заслужили духовници от епархията. По-късно оградата е премахната, така че днес катедралният храм и гробниците на покойните архиереи съставляват част от площада. Гробовете им се намират непосредствено до храма, зад външната стена на олтара.

Гробницата на митрополит Серафим е от бял мрамор и е построена от наследниците му. Върху горната плоча са изобразени жезъл, Евангелие, кръст и корона. Изписани са и годините на архиерейското му служение (1872-1896).

Гробницата на митрополит Гервасий е от бял врачански камък. Над гроба има бюст на архиерея, който в едната си ръка държи жезъл, а с другата благосла-

¹⁷⁷ Парпулов, Д. Едно архиерейско посещение преди 100 години в Сливен. – Църковен вестник, 1971, бр. 6, с. 4.

¹⁷⁸ Тамахярова, И. Строежът на новата митрополия. – Сливенско дело, 1992, бр. 96, с. 2.

вя. Върху камъка красиво са изписани годините на архиерейското му служение (1897-1919).

Гробниците на митрополитите Иларион и Евлогий са значително по-скромни в архитектурно отношение. Върху плочите има кръст от бял врачански камък, върху който за първия са гравирани буквата "И" и годините на архиерейското му служение (1922-1936), а за втория – буквата "Е" и годините 1939-1947¹⁷⁹.

На 25 май 1872 г. Екзархията назначава новите български митрополити. Между тях е и Сливенският митрополит Серафим. На 28 юни 1872 г. турското правителство издава бекати за новоназначените български митрополити¹⁸⁰. Поради някои трудности от църковно-административен характер първият титулярен Сливенски митрополит пристига в седалището на епархията си едва на 3 юни 1873 г. Сливенското гражданство му устройва радушно посрещане извън града. Приветствено слово към архиерея произнася д-р Начо Планински – председател на читалищното настоятелство¹⁸¹. Сред посрещачите е и Добри Чинтулов, който с прочувственото си слово разплаква владиката¹⁸². Във връзка с определянето на Сливен като епархийски център Добри Чинтулов пише специална ода в прослава на това събитие:

Виж колко радости,
милост и драгости
Бог нам е дал:
В турска монархия
мила екзархия,
в Сливен епархия
нам даровал¹⁸³!

Още на 1 септември 1872 г. на заседание на Сливенската църковна община е взето решение да се намери подходяща къща за сграда на Сливенската света митрополия и резиденция на митрополита¹⁸⁴, но на практика като самостоятелна църковно-административна единица митрополията функционира от 3 юни 1873 г. От тази дата Сливенска епархия започва своя организационен и духовен живот.

С настаняването си в Сливен митрополит Серафим издава две окръжни писма – едното от 6 юни, а другото от 12 юни. Писмата са свързани с избора

¹⁷⁹ Чолаков, Л. В Сливен и Сливенска епархия. – Църковен вестник, 1964, бр. 32, с. 6-7.

¹⁸⁰ Динков, К. Цит. съч., с. 94.

¹⁸¹ Табаков, С. Цит. съч., с. 466.

¹⁸² Динев, П. Църковно-певчески школи през възрожденската епоха. Сливенска школа. – Църковен вестник, 1960, бр. 4, с. 8-9.

¹⁸³ Табаков, С. Цит. съч., с. 465-466.

¹⁸⁴ Юбилейна книга ..., с. 109.

на епархийски съветници. На 2 юли 1873 г. митрополит Серафим провежда първото епархийско събрание, което за съжаление не протича гладко. След спор с митрополита по отношение на границите на епархията епархиите напускат събранието. На заседанието не присъстват представители на Ени-Зара (Нова Загора) и на шест балкански села от Котленско. По отношение на границите на епархията още през 1872 г. възниква спор. Такива спорове има между Сливенска епархия и съседните на нея епархии – Варненско-Преславска и Търновска¹⁸⁵.

Тогаваашната държавна власт в лицето на мюлесарифина Хайдар бей засвидетелства към митрополит Серафим своето уважение и между двамата се поддържа един нормален диалог. Първите документи, подписани от митрополит Серафим, засягат устройството на епархията. Първоначално има проблеми със събирането на владичината. От различни писма става ясно, че през 1873 г. владичината все още се събира нередовно, най-вече като доброволни пожертвувания и чрез полици. Дейността му като Сливенски митрополит е многостранна. За кратко време той успява да организира църковния живот в епархията и да изпъкне като истински духовен пастир. Митрополит Серафим има големи заслуги за уредбата на учебното и просветното дело в епархията си. За развитието на училищното и читалищното дело той не жали сили и средства. Има случаи, когато дарява църковни имоти за строеж на училища и предоставя за просвета значителни финансови средства. На 11 декември 1874 г. митрополит Серафим председателства Епархийския учителски събор в Сливен. Този събор поставя на здрави основи просветното дело в Сливен¹⁸⁶.

Постепенно в епархията започва строителство на храмове, църковни училища, създават се религиозно-просветни братства, развива се църковната благотворителност. Сливенската епархия подпомага активно училищното и читалищното дело, както и цялостната просветна дейност. Все пак главната цел на църковната власт в Сливен е да се грижи за религиозно-просветното издигане на населението. Постепенно епархийските храмове стават центрове за духовна просвета и култура. Разбира се, главната заслуга за духовния напредък на епархията принадлежат на епархийските архиереи. На първо място трябва да отбележим митрополит Серафим, който поставя основите на духовния живот в епархията¹⁸⁷.

Сливенският митрополит Серафим (мирското му име е Златан Груев) е роден на 14 октомври 1819 г. в град Пирдоп. Първоначалното си образование получава в родния си град, а духовното си – в град Свищов. След завършване-

¹⁸⁵ Юбилейна книга..., с. 47-48.

¹⁸⁶ Иванова, М. Сливенски митрополит Серафим (1889-1896). – Духовна култура, 1990, кн 4, с. 27-29.

¹⁸⁷ Янев, В. 120 години Сливенска епархия. "Не се гаси туй, що не гасне". – Сливенско дело, 1990, бр. 56, с. 2-3.

то на образованието си работи като учител в Пирдоп и Пловдив. Впоследствие е ръкоположен за енорийски свещеник в пловдивската махала "Киршиака". В Пловдив развива активна родолюбива и пастирска дейност. След като овдовява, през 1869 г. приема монашество и е въведен в архимандритско достойнство. В това си качество е назначен за председател на църковната община в град Татар-Пазарджик, където работи до 1872 година¹⁸⁸.

В анализите първият Сливенски митрополит е известен с голямата си пожертвувателност и родолюбие, особено по време на Априлското въстание. В Държавен архив – Сливен, се пазят интересни документи за дейността му от този период. По време на Априлското въстание дядо Серафим се проявява като истински пастир, който милее за стадото си. Той има голям принос за спасяването на град Сливен и близките села от войските на Шевкет паша¹⁸⁹.

Митрополит Серафим е създател на първото българско благотворително дружество в Сливен "Вяра, надежда и любов", което впоследствие прераства в Български червен кръст. Епархийският съвет в Сливен е създаден на 13 ноември 1880 година. Заслугите на митрополит Серафим към българския народ са оценени по достойнство и от цар Фердинанд. През 1888 г. дядо Серафим е награден с орден "Св. Александър" и с орден "Св. Александър" I-ва степен, с голяма лента. През последните години от живота си митрополит Серафим ослепява. Умира на 11 август 1896 г. в Сливен. Погребан е на 13 август 1896 г.¹⁹⁰ За неговата родолюбива дейност в качеството му на Сливенски митрополит има много ласкави отзиви от Любен Каравелов и Христо Ботев¹⁹¹.

Вторият титулярен сливенски архиерей е дядо Гервасий (1897-1919). Той е роден в Габрово през 1838 г. Светското му име е Генчо. През 1854 г. заминава за Атон, където през 1858 г. приема монашески сан. На следващата година е ръкоположен в йеродяконски чин и изпратен да учи в гръцко монашеско училище в Карей (Атон). През 1863 г. е въведен в йеромонашески сан¹⁹². През 1866 г. е изпратен като таксидиот в Хилендарския метох в Станимака (Асеновград). От 1867 до 1872 г. е игумен на Араповския манастир "Св. Неделя", Асеновградско. Там открива училище, което развива активна просветителска дейност. В манастира Гервасий дава убежище на Васил Левски и Георги Бенковски¹⁹³. През

¹⁸⁸ Цанков, С. Цит. съч., с. 54; Серафим, Сливенски (светско име Златан Груев Кинов). – В: Българската възрожденска интелигенция. Енциклопедия. С., 1988, с. 588.

¹⁸⁹ По този въпрос вж. по-подробно Кръстев, А. Сливенския митрополит Серафим и Априлското въстание. (По случай 120 г. от Априлското въстание и 100 г. от смъртта му). – Богословска мисъл, 1996, кн. 4, с. 47-50; Иванова, М. Цит. съч. с. 28-29.

¹⁹⁰ Иванова, М. Цит. съч., с. 31.

¹⁹¹ Пак там, с. 27-28.

¹⁹² Цанков, С. Цит. съч., с. 54.

¹⁹³ Гервасий, Левкийски, митрополит Сливенски (светско име Генчо). – В: Българска-

1873 г. по настояване на Пловдивския митрополит Панарет е въведен в епископски сан и назначен за негов викарен епископ. До 1893 г. епископ Гервасий заема различни църковно-административни длъжности. На 27 януари 1897 г. е избран за Сливенски митрополит. По време на управлението на митрополит Гервасий в епархията е предприето голямо храмостроителство. Предава Богу дух на 4 април 1919 г. Сред българската църковна общественост дядо Гервасий е известен като голям славянофил¹⁹⁴.

Иларион Арабаджиев е третият сливенски архиерей. Митрополит Иларион, чиято епархия е постоянно излагана на масирана инославна пропаганда, има голям принос за запазването на православия в своя диоцез.

Роден е в град Севлиево през 1870 г. Светското му име е Григор. След като завършва основното си образование в родното си място, постъпва в богословското училище във Велико Търново, наследник на Духовната семинария в Петропавловския манастир. След успешното му завършване през 1891 г. е поканен за учител в Севлиево. Там работи в продължение на три години. След това заминава за Русия, където през 1898 г. завършва Киевската духовна академия. След завръщането си в България работи в Казанлъшкото педагогическо училище. Като учител Григор Арабаджиев разгръща активна просветителска дейност. Под негова редакция започва да излиза духовно-литературното списание "Православен мисионер". Неговата многостранна църковнополезна дейност не остава незабелязана от висшия клир на Българската православна църква. Сливенският митрополит Гервасий го поканва за свой протосингел. На 14 септември 1904 г. Григор Арабаджиев е ръкоположен за йеродякон с монашеското име Иларион и назначен за протосингел на Сливенската митрополия. Няколко години учителства в Софийската духовна семинария, където приема йеромонашеско ръкоположение и по-късно е въведен в архимандритски чин. През 1908 г. е назначен за ректор на Цариградската духовна семинария. От 1910 до 1917 г. отново заема длъжността протосингел на Сливенската митрополия. Дейността му е оценена по достойнство от Св. Синод на БПЦ и на 25 октомври 1917 г. Иларион Абаджиев е въведен в епископски сан и назначен за викарен епископ в Сливен. След смъртта на дядо Гервасий, на 11 юни 1922 г. епископ Иларион е избран за Сливенски митрополит¹⁹⁵. На 22 юли 1922 г. изборът му е утвърден от Св. Синод, а на следващия ден в параклиса на Св. Синод е извършен каноничният избор за Сливенски митрополит на Великия епископ Иларион. На 27 ав-

та възрожденска интелигенция. Енциклопедия. С., 1988, с. 152.

¹⁹⁴ Цанков, С. Цит. съч., с. 54-55.

¹⁹⁵ Александров, Н. Петдесет години от смъртта на приснопамятния Сливенски митрополит Иларион (1939-1989). – Духовна култура, 1989, кн. 4, с. 14-18. Цанков, С. Цит. съч., с. 76-77.

густ същата година, след като получава съответния царски указ, митрополит Иларион заминава за епархията си¹⁹⁶.

Митрополит Иларион е отличен с различни награди като признание за голямата му църковна и обществена дейност. Награден е с малкия и големия кръст на дружество "Червен кръст", с "Орден за граждански заслуги" II степен, с военния орден "Св. Александър II степен, с Кръста на Руския Червен Кръст и с други отличия¹⁹⁷.

За архиерейското служение на дядо Иларион трябва да изтъкнем голямата му ревност по отношение на православието¹⁹⁸. Дейността на различните чужди пропаганди в епархията му е смушавала духа на този ревностен български митрополит, който, обзет от апостолска ревност, кръстосва епархията си надлъж и нашир, за да запази повереното му стадо¹⁹⁹. Иларион Сливенски умира на 13 март 1939 г. На този ден тъжно бият камбаните на градските църкви в Сливен, известявайки за нещастieto, което сполетява епархията. За погребението е създаден общоградски комитет, в който влизат Негово Преосвещенство Смоленският епископ Евлогий, кметът и околийският управител на града, представители на просветни и културни организации²⁰⁰. На погребението на дядо Иларион трогателна реч произнася Софийският митрополит Стефан²⁰¹.

От 1939 до 1947 г. епархията е управлявана от митрополит Евлогий. На 18 юни 1939 г. за приемник на дядо Иларион 35-те сливенски епархийски избиратели единодушно избират Негово Преосвещенство Смоленският епископ Евлогий, викарий на Сливенската митрополия. На 25 юни 1939 г. в параклиса на Св. Синод синодалните старци извършват каноничния избор на епископ Евлогий за Сливенски митрополит. Прави впечатление пълното единодушие при избора му както от епархийските избиратели, така и от Св. Синод на БПЦ²⁰². Светското име на новоизбрания Сливенски митрополит е Спиридон Попантонов. Роден е на 3 март 1890 г. в град Враца. През 1909 г. завършва Софийската духовна семинария, а през 1916 г. и Богословския факултет в Черновиц, Австрия. На 28 октомври 1916 г. е ръкоположен в йеродяконски чин, а на 9 август 1919 г.

¹⁹⁶ Новият Сливенски митрополит. – Църковен вестник, 1922, бр. 21, с. 1-2; Юбилейна книга..., с. 7-11.

¹⁹⁷ Юбилейна книга..., с. 10.

¹⁹⁸ Пак там, с. 19-20.

¹⁹⁹ Ибрахимов, Г. Църквата пак е в скръб. – Църковен вестник, 1939, бр. 12, с. 133-134; Цанков, С. Цит. съч. с. 76 – 77.

²⁰⁰ Ст., К. Рубрика "Писма и дописки. Из живота на епархиите". Погребението на митрополит Иларион. – Църковен вестник, 1939, бр. 14, с. 165-166.

²⁰¹ Стефан, Софийски митрополит. Реч при погребението на блажено починалия Сливенски митрополит. – Църковен вестник, 1939, бр. 13, с. 145-146.

²⁰² Ибрахимов, Г. Новият Сливенски митрополит Евлогий. – Църковен вестник, 1939, бр. 28, с. 1.

е въведен в йеромонашески сан. На 20 март 1921 г. е отличен с архимандритско достойнство. На 13 декември 1931 г. отец Евлогий е ръкоположен за епископ с титлата "Смоленски". От 1 октомври 1909 г. до 1 декември 1911 г. служи в канцеларията на Св. Синод. През учебната 1914-1915 г. е учител в свещеническото училище в Бачковския манастир, след което е учител-възпитател в Пловдивската духовна семинария. През 1917 г. епископ Евлогий е изпратен на работа във Врачанска епархия, където изпълнява различни длъжности: проповедник, секретар и протосингел на Врачанската митрополия (1919-1930). От 1930 до 1936 г. е ректор на Пловдивската духовна семинария. През 1936 г. е назначен за ректор на Софийската духовна семинария. През 1938 г. става секретар на Св. Синод. На 1 януари 1939 г. епископ Евлогий е назначен за викарий на Сливенската света митрополия²⁰³.

²⁰³ Цанков, С. Цит. съч., с. 88.

След смъртта на митрополит Евлогий през 1947 г. за Сливенски митрополит е избран Негово Преосвещенство Никодим. Той управлява епархията до 1980 г. Митрополит Никодим е роден на 18 януари 1895 г. в град Русе в благочестиво и родолюбиво православно семейство. След като завършва Софийската духовна семинария той е приет да следва в Оксфорд. Там завършва с отличен успех и получава степента бакалавър по богословие. Дипломата му е връчена лично от кралица Виктория. След завръщането си в България заема различни длъжности в църковното ведомство. Работи като протосингел в Пловдивската семинария, началник на културно-просветния отдел на Св. Синод, главен секретар на Св. Синод, ректор на Пловдивската семинария. През 1947 г. е избран за Сливенски митрополит. В качеството си на митрополит на Сливен дядо Никодим полага изключителни грижи за паството си. Умира на 23 януари 1980 г. Вж. Сливенските владыци. – В: Юбилейен лист 125 години Българска екзархия. Сливен, 1995, с. 4; Сливенски митрополит Никодим. – В: Сливенски владыци. Библиография. Сливен, 1994, с. 35.

Понастоящем Сливенска епархия е управлявана от Негово Високопреосвещенство митрополит Йоаникий. Той е роден на 2 март 1939 г. в село Пет могили, Сливенски окръг, в семейството на Георги Неделчев Кънев и Мария Миланова Иванова. Благочестивото семейство на Георги Кънев възпитава сина си в истините на християнската вяра и благочестие. След завършването на прогимназиалното си образование постъпва в Софийската духовна семинария на гара Черепиш, която завършва през 1958 г. На 1 април 1961 г. по време на следването си в Духовната академия "Св. Климент Охридски" в София Иван Георгиев Неделчев е постриган за монах в Мъгличкия манастир от Старозагорския митрополит Климент, като приема монашеското име Йоаникий. На 28 август 1961 г. той е въведен в йеродяконски чин от Великотърновския митрополит Стефан, а на 17 март 1963 г. е ръкоположен за йеромонах. Висшето си богословско образование завършва през 1964 г. Още същата година йеромонах Йоаникий е изпратен на специализация в Московската духовна академия в град Загорск. След като успешно завършва специализацията, той се завръща в родината си, където на 1 август 1966 г. е назначен за протосингел на Сливенската света митрополия. След двегодишно служение в епархията е назначен за протосингел на Старозагорска епархия. На 24 октомври 1968 г. йеромонах Йоаникий е въведен в архимандритско достойнство от Сливенския митрополит Никодим. През 1970 г. е изпратен на специализация в Старокатолическия богословски факултет на град Берн, Швейцария, където се запознава отблизо с икуменизма. След завръщането си в България в края на

2. Разрастване на униатската пропаганда в Сливенска епархия. Борба за чистотата на православие

Св. Синод следи с особен интерес развитието на католическата пропаганда в Сливенска епархия. За това свидетелства писмо на Св. Синод с вх. № 6703 от 1930 г. до Сливенската митрополия, в което се настоява за сведения относно католическите мисии в Малкотърновската, Елховската, Бургаската и Ямболската духовна околия. В отговор на това писмо Сливенската митрополия изготвя подробен доклад от 29 юни 1931 г. (вх. № 4565).

Според доклада в Малкотърновска духовна околия, освен католическите свещеници, живеещи постоянно в град Малко Търново, католическата пропаганда не разполага със свои агенти в околията. Постоянни нейни сътрудници са униатите Михаил Георгиев от Малко Търново, служител на осигурително дружество "Витоша", Петко Константинов, секретар-бирник в село Заберново, Г. Мешков, ветеринарен фелдшер в село Граматиково, и други.

В град Малко Търново, където живеят 70 униатски семейства, католическата мисия разполага с трима свещеници, от които – двама учители с висше образование, три монахини учителки, един храм и една смесена прогимназия със забавачница. В село Заберново има само едно католическо семейство.

В Елховска духовна околия има няколко селища, населени с униати. В град Кавакли (Тополовград) живеят 40 униатски семейства, обслужвани от трима свещеници. Те обаче не разполагат с храм. В село Соуджак (Студена) има 31 униатски семейства с храм и свещеник. В село Гаджилово (Гранитово) живеят само 4 униатски семейства. В споменатото село пропагандата успява да проникне в началото на XX век. През 1901 г. отец Тома Пшибилски построява в село Гаджилово къща, която по-късно превръща в молитвен дом. През 1918 г. този дом се срутва. Тогава католиците настояват да им се разреши да построят храм, въпреки че Тома Пшибилски дава пред общинското управление в селото честната си свещеническа дума, че няма да се отклони от даденото му от общината позволително за построяване на обикновено жилище. (Препис от това задължително е приложен към доклада за сведение.)

1971 г. архимандрит Йоаникий е назначен за протосингел на Сливенската света митрополия. На тази длъжност е до 1975 г. По настояване на митрополит Никодим на 20 април 1975 г. архимандрит Йоаникий е ръкоположен за епископ с титлата Велички и назначен за викарен епископ в Сливенската митрополия. Той заема тази длъжност в продължение на пет години. След смъртта на дядо Никодим (23 януари 1980 г.) Св. Синод назначава епископ Йоаникий за предстоятел на патриаршеската катедрала "Св. Александър Невски". На 13 април 1980 г. той е избран за Сливенски митрополит. Срв. Христов, Х. Новоизбраният Сливенски митрополит; Йоаникий. – Църковен вестник, 1980, бр. 18, с. 7-8; Сливенските владици. – В: Юбилеен лист "125 години Българска екзархия". Сливен, 1995, с. 4; Сливенски митрополит Йоаникий, Сливенски владици. Библиография. Сливен, 1994, с. 51.

В Ямболска духовна околия католическата пропаганда също развива активна дейност. В град Ямбол, където живеят няколко католически семейства от латински и източен обред, има един католически храм с две отделения – западно католическо и католическо от византийски обред. В града католиците поддържат училище и пансион с около 38 момчета и момичета от селата.

В село Доврукли (Правдино) униатските семейства са 32, с един свещеник и храм, а в село Топузларе живеят 3 униатски семейства с един свещеник и храм.

В Бургас има 40 католически семейства. Те разполагат с 2 храма, забавачница, основно училище, прогимназия с 11 учителки, от които 5 французки, 1 полякиня, 1 англичанка, 1 арменка и 3 българки. В прогимназията учат 77 българи, 36 гърци, 10 арменци, 5 евреи, 2 турци и 2 от други народности. Всичко 132 деца. Католиците са обслужвани от двама свещеници.

Сливенската света митрополия следи зорко движението и проявите на католическите мисии в епархията, като взема своевременно нужните мерки срещу тях. Често прибегва и до съдействието на административните власти. В това отношение ценна подкрепа на епархийската духовна власт оказва бившият бургаски окръжен управител Симеон Дончев. Той дава решителен отпор и срещу проникването на Петдесятната църква в Бургас.

В енориите си католическите свещеници извършват трепите безплатно, нечават при забранени от Православната църква родства и през непозволено от нея време. По този начин успяват да съблазнят много православни християни в селища, където живеят православни и униати, предимно от по-бедните слоеве на населението. На деца на православни християни католическите мисионери обещават безплатно образование в католическите училища.

Разбира се, има случаи, когато държавата не само че не подкрепя Православната църква в България, а напротив, насърчава чуждите пропаганди в страната. Така западните религиозни мисии у нас имат възможност да засилят дейността си, стават по-дръзки и успяват да разбиват националното единство на българите във време, когато такова единство наистина е съществувало и на което единство се е държало особено много.

За жалост българските правителства рядко се вслушват в постоянните сигнали за неправомерна дейност на западните религиозни мисии. Като че ли нашите управници са склонни да се вслушват повече в гласовете, които ходатайстват в полза на чуждите религиозни пропаганди, отколкото на защитниците на православие.

Така например православният свещеник в село Гаджилово, Елховско, с рапорт № 18 от 8 март 1931 г. прави подробно изложение за посещението на представителя на Дирекцията на изповеданията инспектор Ряпов, изпратен в село Гаджилово във връзка с църковния спор. Вместо да защити законните права на БПЦ, той взема страната на католиците, заявявайки на православния

свещението на верни, че "качествеността на нашата църква (има се предвид Българската православна църква) не се състои в нейната численост и че вчера християните може да са били православни, а днес могат да бъдат католици".

С действията си този висш държавен чиновник насърчава пряко католическата мисия в селото и обръщането на православните в католичество, поставяйки се по този начин в услуга на католическата пропаганда.

За осуетяване домогванията на инославните мисии в Сливенска епархия православното духовенство прави нужното според възможностите си и според средствата, с които разполага. Голяма е борбата в град Малко Търново, където католическите мисионери проявяват голяма активност, а местните православни свещеници работят всеотдайно в желанието си да запазят паството си. За тази цел православните пастори изнасят сказки и беседи, а в града работи и проповедник.

Свещениците, ангажирани пряко в борбата срещу католическите мисии в Сливенска епархия, са подпомагани материално от епархията. Така например през 1930 г. на двамата православни свещеници от Малко Търново митрополита в Сливен отпуска финансови средства в размер на 300 лева месечно, а на свещениците от селата Гаджилово, Соуджак и Довруклий – по 100 лева. От 1 април 1931 г. месечната им помощ е увеличена на 500 лева. От 1927 до 1930 г. за ученическите трапезарии в Малко Търново са отпуснати 9000 лева. Разходите, необходими за да се противодейства на построяването на католически храм в Малко Търново, възлизат на 4000 лева.

Помощта за споменатите свещеници обаче се оказва недостатъчна. В същото време зачестяват случаите, когато православни християни прибегват до услугите на униатски свещеници. За да задържат енорияшите си, православните духовници извършват тревите безплатно – обстоятелство, което неминуемо затруднява свещениците материално.

За да бъде по-ефикасна дейността на православните клирици в районите със смесено население, необходимо условие е те да бъдат осигурени материално. Постигането на това е възможно само със субсидия от Св. Синод или от държавата, тъй като бюджетът на епархийския съвет в Сливен невинаги има възможност да осигури нужните средства.

Съвсем основателно се налага мнението, че на свещеници, чиито енории са застрашени от чужди религиозни пропаганди, трябва да се настоява за отпускането на извънредно възнаграждение от държавата, както това е правено за погранични учители и чиновници, таксите за основните треве да се събират във вид на задължителен държавен данък, а свещениците да служат безплатно, като издръжката им се поеме от държавата.

Все пак най-сигурната мярка за ограничаването на католическата пропаганда в България е създаването на закон за вероизповеданията, който обаче не

е приеман, тъй като съществуващото положение е било удобно за българските правителства²⁰⁴.

Предвид сведенията, които митрополит Иларион дава през 1927 г. пред Св. Синод за засилващата се католическа пропаганда в Сливенска епархия, синодалните архиереи му препоръчват да потърси добре подготвено лице, което да назначи за епархийски проповедник, като му възложи мисия против чуждите пропаганди. В случай че Сливенският митрополит не разполага с подходящи лица, Св. Синод изразява готовност да препоръча такива²⁰⁵.

От своя страна Сливенска епархия уверява Св. Синод, че разполага с добре подготвени кадри и е в състояние да противодейства на католическата пропаганда. Митрополит Иларион признава обаче, че за воденето на по-успешна борба срещу домогванията на униатите в епархията липсват финансови средства²⁰⁶.

Пред Българската православна църква винаги е стоял един голям проблем – заемането на вакантните енории, които през 1933 г. са над 200. В Св. Синод се налага становището, че за да се предпазят православните християни от пакостните инославни влияния е нужно енориите да бъдат заети колкото се може по-скоро²⁰⁷.

Вероятно Сливенска епархия е имала кадрови проблеми в някои селища, в които активно работи католическа пропаганда. Известен е случаят, когато Св. Синод дава съгласието си дякон Атанас Янев от село Срем, Елховско, който не е навършил нужната възраст, да бъде ръкоположен за свещеник и назначен в същото село, тъй като там действа католическа пропаганда. За съжаление по това време Сливенска епархия не разполага с друг кандидат за вакантната енория²⁰⁸.

Заради засилената католическа пропаганда в Сливенска епархия на заседание на архиерейското събрание, проведено на 30 ноември 1933 г., протокол № 12, постъпва предложение за откриване на нова епархия – Бургаско-Дебелтска. На заседанието вземат участие следните епархийски архиереи: Видински Неофит, Пловдивски Максим, Неврокопски Макарий, Търновски Филип, Софий-

²⁰⁴ Докладът е подписан от протосингела на Сливенската митрополия архимандрит Атанасий.

ЦДА, Ф. 791 к, оп. 1, а. е. 100, л. 54-56.

²⁰⁵ Заседанието на Св. Синод е от 7 юли 1927 г., протокол № 48.

ЦДА, Ф. 791 к, оп. 1, а. е. 43.

²⁰⁶ Заседанието на Св. Синод е от 24 ноември 1927 г., протокол № 74.

ЦДА, Ф. 791 к, оп. 1, а. е. 43.

²⁰⁷ Тази констатация е направена на заседанието на Св. Синод от 30 ноември 1933 г., протокол № 72.

ЦДА, Ф. 791 к, оп. 1, а. е. 50.

²⁰⁸ Въпросът е разрешен по ходатайството на Сливенския митрополит Иларион. ЦДА, Ф. 791 к, оп. 1, а. е. 50.

ски Стефан, Сливенски Иларион, Доростолски и Червенски Михаил и Врачански Паисий. Поради заболяване от заседанието отсъства само Старозагорският митрополит Павел.

Председателят на събранието Неофит²⁰⁹ информира присъстващите архиереи, че е посетен от делегация, съставена от видни представители на Бургаски окръг. Членовете на делегацията изразяват пред дядо Неофит настойчивото желание на населението от този край за откриване на Бургаско-Дебелтска епархия. Като причина за това се изтъква, че споменатите области са обект на домогвания на чужди национални и религиозни пропаганди.

Относно развитието на този въпрос от значение е заседанието на Св. Синод, проведено на 12 декември 1939 г. (протокол № 21), на което е взето решение да се открие нова епархия – Бургаска, със седалище в Бургас и архиерейско наместване в град Малко Търново. Като най-сериозен мотив за това решение се изтъква обстоятелството, че в приморските и граничните области съществуват чуждите религиозни мисии. Поради това се търсят по-ефикасни начини за противодействието им. Въпреки взетото решение епархията не е създадена²¹⁰.

На 31 юли 1939 г. Сливенската света митрополия издава специално окръжно № 5825 до благоговейните свещеници в епархията, в което приканва подведомствените си клирици да съберат и да изпратят в митрополията до края на месец август 1939 г. точни и проверени сведения относно чуждите религиозни пропаганди в енориите им: с колко привърженици и последователи разполагат и какви учреждения имат (църкви, молитвени домове, училища, пансиони, болници, сиропиталища, салони и пр.), колко и от какво вероизповедание са лицата, които посещават учрежденията им, особено децата, които учат в техните училища и пансиони, с какви средства разполагат, източници на финансиране, каква дейност развиват и какви кадри имат, печатни органи, книжнина и други.

С издаването на споменатото окръжно Сливенската света митрополия цели да събере пълна информация за инославните изповедания в епархията с оглед за по-ефикасното им противодействие в бъдеще.

²⁰⁹ Митрополит Неофит (Никола Митев Димитров) е роден през 1868 г. в село Гълъбово, Старозагорско. Първоначално е енорийски свещеник, но след овдовяването му постъпва в духовна семинария. По-късно заминава да учи в Русия, където през 1896 г. успешно завършва Санктпетербургската духовна семинария. През 1900 г. завършва и висшето си богословско образование, след което се завръща в родината си. В 1904 г. е удостоен с архимандритско достойнство, а на 21 юни 1909 г. получава епископска хиротония. През 1914 г. е избран за Видински митрополит. Той е дългогодишен член на Св. Синод и негов наместник-председател. Митрополит Неофит е радетел на умерени преобразувания в Църквата. Вж. Цанков, С. Цит. съч., с. 71-73.

²¹⁰ ЦДА, Ф. 791 к, оп. 1, а. е. 51.

Явно събраните сведения не са задоволителни, тъй като на 10 ноември 1939 г. Сливенската света митрополия издава ново окръжно, в което припомня на благоговейните свещеници за исканите от тях проверени сведения за дейността на инославната и сектантската пропаганда на територията на епархията. От митрополията приканват повторно клириците да направят старателни проверки в енориите си. В новото окръжно се напомня изрично, че докладите трябва да бъдат изпратени в митрополията най-късно до 30 ноември 1939 г. Това се налага, тъй като някои от свещениците дават исканите сведения с голямо закъснение, а други изпращат непълни и непроверени списъци²¹¹.

В отговор на окръжното предписание подробен рапорт прави и отец Константин Овчаров, енорийски свещеник в град Бургас. Според него католиците от западен обред в града наброяват 40 души, а свещеникът им принадлежи към Ордена на капуцините. Католиците разполагат с два храма, пансион с основно училище на улица "Цар Симеон" № 8 със 130 ученици и гимназия на булевард "Княз Александър" № 8 с 60 ученици. По-голямата част от учениците са източноправославни²¹².

Вследствие на двете окръжни и на постъпилите сведения в Сливенската света митрополия в края на 1939 г. е обнародван подробен доклад за инославната и сектантската пропаганда в епархията. Към 31 декември 1939 г. числеността на католиците в духовните околии на Сливенска епархия е следната:

Сливенска духовна околия

Сливен	– 67
Атолово	– 21
Кермен	– 3

Бургаска духовна околия

Бургас	– 9
Созопол	– 2
Лозово	– 10

Ямболска духовна околия

Ямбол	– 79
Правдино	– 172
Зорница	– 10

Тополовградска духовна околия

Тополовград	– 82
Студена	– 170
Гранитово	– 91
Светлина	– 90

²¹¹ ДА – Сливен, Ф. 44 к, оп. 3, а. е. 67, л. 1-2.

²¹² Писмото е от 25 август 1939 г. Адресирано е до Сливенската митрополия.

ДА – Сливен, Ф. 44 к, оп. 3, а. е. 73, л. 10-11.

Доброселец	- 60
Лесово	- 5
Елхово	- 3
Константиново	- 5
Малкотърновска духовна околия	
Малко Търново	- 354
Заберново	- 8
Граматиново	- 17 ²¹³

3. Дейността на униатите в град Сливен. Построяване на униатски храмове в Гаджилово (Гранитово), Атолово и Каваклии (Тополовград)

Униатските идеи в Сливен вероятно намират привърженици преди провъзгласяването на акта на българската уния от 18 декември 1860 г. Самото униатско движение сред българите в Цариград в някаква степен също намира отзвук в Сливен. То е следствие на цялостното национално и духовно пробуждане на българите. Още повече че сливналии участват и в самото провъзгласяване на унията в Цариград. Много дейно участие в униатското движение вземат двама сливналии – д-р Миркович и Х. Мина Пашов. Те участват в българската делегация начело с Драган Цанков, която посещава католическия архиепископ Павел Брунони в Цариград. Д-р Миркович и Драган Цанков поднасят на монсеньор Брунони написаното на френски език заявление за приемане на унията. Един от дейните привърженици на унията е и сливналият поп Станчо, чиято дъщеря е омъжена за Драган Цанков.

Унията с Римокатолическата църква намира привърженици и в град Сливен. По-видни представители на униатското движение в Сливен са Анастас Х. Добрев, Христо Самсаров, П. Генов и др. Разбира се, увлечението им е по-скоро политическо, отколкото чисто религиозно²¹⁴.

Католическата енория в Сливен води началото си от 1904 г., когато отците успенци закупуват една къща в града. Впоследствие къщата е приспособена за храм, посветен на св. апостол Петър. През същата година за католически енорийски свещеник в град Сливен е назначен отец Герман Рейдон, успенец, и отец Иван Тодоров.

Може да се каже, че като цяло унията в град Сливен не е имала успехи въпреки големите надежди, които католическата пропаганда възлага на нея. Твърде показателно в това отношение е, че отците успенци превръщат града в

средище на католическия "Добър печат". В град Сливен излиза първото католическо списание в България "Поклонник". Най-деен в издателската дейност е отец Герман Рейдон. От Сливен води началото си и месечното католическо списание "Вяра и наука"²¹⁵.

Благовестители на унията в Гаджилово са отец Пантелеймон и Драган Цанков, които посещават селото през 1863 г. Двамата първоначално успяват да привлекат към унията почти цялото население. Впоследствие обаче остават само тридесет униатски семейства. В началото на XX век униатските семейства са дванадесет. Местните униати са обслужвани от отец Тома Пшибилски, поляк по народност. Той пристига в село Гаджилово през 1901 г. При построяването на униатския храм полският свещеник си служи с хитрост, подобно на отец Никола Димитров от Соуджак. Отец Тома иска позволение да строи къща, но впоследствие се оказва, че новата постройка е църква. Кметството протестира своевременно пред Министерството на външните работи и изповеданията. Вследствие на това със заповед № 2103 от 6 ноември 1902 г. министерството нарежда униатската църква в селото да бъде затворена. Но по настояване на окръжния управител в Бургас униатският храм е отворен отново през същата година, макар разрешението да е временно²¹⁶.

Настъплението на католическата пропаганда в Сливенска епархия е следено с голямо безпокойство от епархийското православно духовенство. Доказателство за това е, че след посещенията на униатския епископ Кирил Куртев в село Гаджилово (Гранитово) и в град Каваклии (Тополовград) през 1928 г. гаджиловският енорийски свещеник и каваклийският архиерейски наместник изготвят подробни рапорти за обиколката му в този край. От тях става ясно, че епископ Куртев има намерение да закупи места за строеж на католически храмове и училища²¹⁷.

Това се потвърждава и в писмо на епископ Кирил Куртев от 21 януари 1930 г. до министъра на външните работи и на изповеданията. Узнава се също, че със заявление от 24 август 1929 г. епископ Куртев настоява пред Външно министерство да разреши възстановяването на срутения католически параклис в село Гаджилово, Елховска околия. Поради противодействието на Православната църква молбата на епископ Куртев е забавена.

²¹⁵ Елдъров, С. Католиците..., с. 168.

²¹⁶ Христов, К. История на униатството в Сливенската епархия. Сливен, 1906, с. 10-13.

²¹⁷ Два рапорта са изпратени до Сливенската митрополия, която от своя страна с писмо (вх. № 9519) изпраща преписи от рапортите до Св. Синод. Заседанието на Св. Синод от 17 ноември 1928 г., протокол № 79. По време на това заседание синодалните старци се запознават подробно с двата рапорта.

ЦДА-Ф. 791 к, оп. 1, а. е. 44.

²¹³ ДА – Сливен, Ф. 44 к, оп. 3, а. е. 66, л. 2-6.

²¹⁴ Табаков, С. Цит. съч., с. 447-448.

Повод да се оспори правото на католиците да възстановят срутения параклис е, че те са само четири семейства. Според епископ Куртев обаче заявлението е подписано от 10 глави на семейства²¹⁸.

Православните жители на село Гаджилово, които тогава наброяват 1700 души, реагират веднага, като чрез църковното настоятелство при храма "Св. Архангел Михаил" изпращат писмо до Министерството на външните работи и на изповеданията с молба да не се разрешава на католиците да строят храм.

Без да има нужното разрешение и утвърден план, все пак епископ Куртев получава строителна линия и настоява пред общинския кмет да му бъде позволено строителство на храм с дължина 16,5 м, ширина 8 м и височина 4,5 метра²¹⁹.

С писмо от 17 декември 1930 г. Министерството на външните работи и на изповеданията уведомява епископ Куртев, че молбата му не може да бъде удовлетворена, тъй като според закона министерството допуска създаване на религиозни общини, когато на постоянно местожителство живеят най-малко 30 семейства²²⁰.

В село Гаджилово, Елховско, никога не е имало католически храм. За нуждите на местните униати съществува молитвен дом, който се помещава в къща, построена от отец Пшебилски. По-късно същият свещеник я превръща в параклис без нужното разрешение. Параклисът се срутва през 1919 г.

След Балканската война в Гаджилово живеят 15-20 католически семейства, бежанци от Одринско, които се преселват в Свиленградско. По-късно в село Гаджилово се настаняват четири униатски семейства, а именно: на Желязко Янев, Атанас Г. Раданов, Янко Ангелов и Илия Г. Раданов. Постепенно униатите успяват да привлекат и православни, които заедно с униатите подписват заявление за строителство на католически храм и дори се представят като семейства, приели униатството. По-късно някои от тях оттеглят подписите си. Дори членове от семейства на подписалите заявления продължават да се черкуват в православния храм и след подписването на заявленията от главите на тези семейства.

По случая в селото анкета прави инспектор Ряпов от Министерството на външните работи и на изповеданията. Явно министерството е подлагано на силен натиск от среди, близки до Католическата църква, тъй като по време на посещението си в Гаджилово споменатият инспектор се стреми да узакони строителството на католическия храм. Поради това православните селяни настояват за пълна и безпристрастна анкета, която обаче не е направена²²¹.

²¹⁸ ЦДА, Ф. 166 к, оп. 1, а. е. 915, л. 86.

²¹⁹ Писмото е от 8 декември 1930 г.

ЦДА, Ф. 791 к, оп. 1, а. е. 86, л. 23-24.

²²⁰ ЦДА, Ф. 166 к, оп. 1, а. е. 915, л. 106.

²²¹ Заявлението е от 8 март 1931 г. Подписано е от членовете на църковното

В крайна сметка гаджиловските униати се сдобиват с нов храм. На 4 октомври 1931 г. храмът е тържествено осветен от епископ Кирил Куртев²²².

След като католическата пропаганда в село Гаджилово чрез примамливи обещания изтръгва подписи от наивни православни християни и подпомогната от органите на властта успява да построи великолепен храм, постепенно започва да привлича членове от православното паство, преди всичко младежи. Тревожни сигнали за подобни действия постъпват в Сливенската света митрополия от жители на селото. След проверка от страна на митрополията се оказва, че католическият свещеник, под предлог че ще занимава учениците с френски език, им преподава католически катехизис. Поради това Сливенската митрополия настоява за намесата на Министерството на външните работи²²³.

Според протокол № 12 от 9 май 1932 г. на Учителския съвет при първоначалното училище в село Гаджилово, Елховско, католическата пропаганда успява да развие активна дейност в селото, което тогава наброява 1700 души.

Явно учителската колегия си дава сметка за значението на Църквата като възпитателен фактор. Самите учители няколко пъти в годината водят питомците си на богослужение, съзнавайки, че по този начин действат косвено за запазването на православната вяра сред жителите на селото. Според документа в празнични и неделни дни православният храм е препълнен с хора, но поради лошия въздух в храма някои ученици получават припадъци.

Под диригентството на учителя Иван Атанасов в селото е създаден църковен хор с участието на всички учители и няколко любители, които в празнични и в неделни дни изпълняват мелодични църковни песнопения. За съжаление след спречкване между енорийския свещеник Христо М. Бозов и учителя Иван Атанасов църковният хор е разпуснат.

В документа се признава, че католическият свещеник в село Гаджилово отец Ножков прави опит да въздейства върху шестима ученици от четвърто отделение, произхождащи от православни семейства, чрез даване на уроци по френски език. Учителската колегия взема нужните мерки, като води разговори с родителите на децата. Към датата на написването на писмото (9 май 1932 г.)

настоятелство при храма "Св. Архангел Михаил" в село Гаджилово и от православни християни. Адресирано е до министър-председателя, до министъра на външните работи и на изповеданията, до Св. Синод и до Сливенския митрополит Иларион.

ЦДА, Ф. 166 к, оп. 1, а. е. 915, л. 97-98.

²²² Ш. С. Нов католически храм от славянски обред в с. Гаджилово, Елховско. – Поклонник, 1931, бр. 165, с. 110-111.

²²³ Писмо на Сливенския митрополит Иларион от 20 април 1932 г., адресирано до министъра на външните работи и на изповеданията.

ЦДА, Ф. 166 к, оп. 1, а. е. 915, л. 156.

Заседанието на Св. Синод е проведено на 13 юни 1932 г., протокол № 32.

ЦДА, Ф. 791 к, оп. 1, а. е. 48.

от учениците, посещаващи уроците на католическия свещеник, остава само един ученик, чиито родители настояват детето им да получи подготовка по френски език при въпросния свещеник, тъй като на следващата година те възнамеряват да изпратят детето си да учи в пансион²²⁴.

След Първата световна война около 50-60 бежанци от Македония и Одринско са настанени в малки къщички край град Ямбол.

През 1925 г. българското правителство се заема да пресуши огромното Страджанско блато, отстоящо на 3 км от село Страджа, Ямболско, в близост до железопътната линия за Бургас. На това място държавата създава модерно за времето си селище за настаняване на бежанците.

По същото време в България пристига граф Атол, английски благородник, който отпуска необходимите средства за построяването на къщите. В знак на признателност селището е наречено на неговото име – Атолово. Сред заселилите се бежанци има около 30 униатски семейства.

Селото е открито на 21 ноември 1926 г. в присъствието на цар Борис III. През 1934-1935 г. в Атолово е построена униатска църква, която е тържествено осветена на 26 май 1935 г. За небесен покровител на храма е избран св. Иван Рилски Чудотворец²²⁵.

За освещаването на новосъздаденото село Сливенският митрополит Иларион информира съевременно Св. Синод (писмо с. вх. № 12110). В отговор на заседанието си на 29 ноември 1926 г. (протокол № 94) синодалните старци пожелават да узнаят в какво състояние е духовният живот на заселниците, имат ли храм, свещеник и какви мерки се предприемат срещу чуждите пропаганди, за които Св. Синод разполага с информация, че работят в Атолово²²⁶.

Според доклад на Каваклийския архиерейски наместник протоерей Иван Попов от 19 септември 1930 г. до Сливенския митрополит Иларион се узнава, че в пределите на Каваклийската духовна околия католическата пропаганда не разполага със свои агенти.

В същото време униатски свещеници има в град Каваклий (Тополовград), в село Соуджак (Студена), в село Гаджилово (Гранитово) и в село Урумбеглий (Лесово). Родом от село Срем са двама братя католически свещеници – единият от тях свещенодейства в град Пловдив, а другият следва във висше духовно учебно заведение в Рим.

Униатска църква има в село Соуджак. Такава съществува и в село Гаджилово. От доклада става ясно, че един от видните униати в град Каваклий – Петър Н. Факиров, успява да закупи дворно място в града с лице към главната улица. Сделката веднага събужда подозрения в архиерейския наместник в град Кава-

клий, т. е. че Петър Факиров може да преотстъпи парцела си за построяване на униатска църква, макар че според неговите думи купува парцела за дворно място на един от синовете си. Каваклийският архиерейски наместник изказва мнение, че ако наистина е закупено за униатски храм, това би било голям успех за католическата мисия в града. В околията католическата пропаганда не разполага със свои училища.

В град Каваклий католиците наброяват 40 семейства със 182 души, в село Соуджак – 31 семейства със 172 души, а в село Гаджилово католиците са 20 души. В енориите с действаща католическа пропаганда има по един православен свещеник с изключение на град Каваклий, където православните свещеници са трима.

Средствата, с които си служи католическата пропаганда са следните: извършва безплатно требите, венчава при забранени от Православната църква родства и през забранено време, приема православни деца да учат в католически училища безплатно, дава подкупи, прави подаръци, обещава строеж на униатски църкви безплатно и други²²⁷.

Униатите в град Каваклий са бежанци от Малгарско и Одринско. До 29 април 1926 г. нямат постоянен енорийски свещеник. Обслужвани са от свещеници на близки униатски енории, а богослужението се извършва в стая от жилището на свещеника²²⁸.

В писмо с вх. № 3097 от 1932 г. на Сливенската света митрополия до Св. Синод се узнава, че католиците успяват по незаконен начин да построят храм и в град Малко Търново. Явно окуражени от този успех, католиците възнамеряват да построят храм и в град Каваклий (Тополовград), без да има регистрирани католици в общината. В горесцитираното писмо на Сливенската света митрополия се изказват опасения, че Каваклийският край е застрашен от католицизма, и се настоява за енергичната намеса на Св. Синод²²⁹.

Подозренията на православните се оправдават, тъй като през 1933 г. католиците получават разрешение за строеж на храм и в град Каваклий. Това се узнава от телеграфическо оплакване до Св. Синод от страна на Временния граждански акционен комитет за борба против католическата пропаганда в град Каваклий.

Според регулационния план определеното място първоначално е предназначено за дворища, а в града не е регистрирана униатска община. Оформя се становище, че целите на пропагандата имат прозелитична насоченост²³⁰.

²²⁴ ДА – Сливен, Ф. 44 к, оп. 3, а. е. 39, л. 1.

²²⁵ Каваклий. – В: Календар "Св. св. Кирил и Методий. С., 1929, с. 174.

²²⁶ Писмото е разгледано на заседанието на Св. Синод, проведено на 12 април 1932 г., протокол № 16.

ЦДА, Ф. 791 к, оп. 1, а. е. 48.

²²⁷ Заседанието на Св. Синод е от 26 юни 1933 г., протокол № 47.

ЦДА, Ф. 791 к, оп. 1, а. е. 50.

²²⁴ ДА – Сливен, Ф. 44 к, оп. 3, а. е. 40, л. 94-95.

²²⁵ Шевилов, И. С. Скромно тържество в село Атолово, Ямболско. – Поклонник, 1936, бр. 216, с. 148-150.

²²⁶ ЦДА, Ф. 791 к, оп. 1, а. е. 42.

Поради отказа на общинския кмет да издаде строителна линия за строеж на католически храм в град Каваклий епископ Кирил Куртев прави оплакване в Министерството на благоустройството. Оказва се, че на практика католиците владеят 900 кв. м дворно място, въпреки че според нотариалния акт дворното място е 155 кв. метра²³¹.

След смяната на градския кмет Нико Попниколов, който е един от най-ревностните противници на католическата пропаганда в град Каваклий, католиците започват да работят много активно.

От рапорт № 1313 от 18 август 1934 г. на архиерейския наместник в Каваклий протоиерей Иван Попов, предназначен за Иларион Сливенски, относно присвоеното от католиците държавно място е видно, че след изселването на гърците от града през 1924-1925 г. всички техни имоти стават държавни. Впоследствие държавата ги раздава на бежанците. Някои от гърците обаче успяват сами да продадат имотите си. Така например един от местните жители на града закупува място от 155 кв. м, което впоследствие продава на католиците. При прехвърлянето му католиците успяват да включат и един държавен парцел. Този факт архиерейският наместник узнава още през 1933 г., когато униатите правят постъпки за строеж на църква²³².

Въпреки големите усилия на католическата пропаганда през 1935 г. униатите не успяват да построят храм в град Каваклий. Общината отказва да издаде линия за строеж, защото от справката, която чиновникът по държавните имоти в град Елхово прави в архива на Гръцко-българската комисия, се установява, че и останалото дворно място на католиците е държавно. Поради това след изпълненията на формалностите по Закона за благоустройството на 24 септември 1935 г. местната община срутва подлежащата на събаряне държавна къща, в която по това време живее католическият свещеник и където се черкуват местните католици. След намесата на епископ Кирил Куртев, който прави постъпки пред Министерството на външните работи и на изповеданията, се получава телеграма в общината къщата да не се срутва. Телеграфическата заповед не е могла да предотврати срутването, тъй като при получаването на телеграмата къщата е вече срутена. Заповедта за разрушаването ѝ издава помощник-кметът на града Иван Попянчев²³³.

²³¹ Писмото с № 1023 носи дата 21 юни 1933 година. Подписано е от протоиерей Ив. Попов и е адресирано до Сливенския митрополит Иларион.

ДА – Сливен, Ф. 44 к, оп. 3, а. е. 39, л. 18.

²³² ДА – Сливен, Ф. 44 к, оп. 3, а. е. 39, л. 33-34.

²³³ Поверително писмо № 1440 от 25 септември 1935 г., подписано от протоиерей Ив. Попов, Каваклийски архиерейски наместник, адресирано до Негово Високопреосвещенство Сливенския митрополит Иларион.

ДА – Сливен, Ф. 44 к, оп. 3, а. е. 39, л. 65.

Явно недоволни от това негово решение, католиците в Тополовград правят постъпки за уволнението му. Това узнаваме от рапорт на архиерейския наместник от 1935 г. до Сливенската света митрополия, който е обсъден на заседание на Св. Синод. Признава се, че г-н Попянчев е много полезен в борбата срещу католическата пропаганда в града, поради което се изказва становище, че в никакъв случай не трябва да се допусне уволнението му²³⁴.

По отношение на истинските намерения на униатите в Тополовград архиерейският наместник проявява голяма бдителност, като своевременно уведомява Сливенската света митрополия, на която е пряко подчинен. Така например през 1935 г. по негов доклад в Св. Синод постъпва информация, че католическият свещеник в Тополовград е представил в общината план за постройка на къща, в която се предвижда един обширен салон. Архиерейският наместник изказва мнение, че католическият свещеник възнамерява да строи храм²³⁵.

По това време в Тополовград живеят 31 униатски семейства със 133 членове. Всичките са униати по рождение и се заселват в града през 1925 г. Между тях няма униати, които под влияние на католическата пропаганда да се обявяват за такива²³⁶. В същото време градът е един от важните центрове на католическата пропаганда в България. Прозелитичните намерения на католиците обаче са схванати навреме от местното православно население.

Министерството на външните работи и на изповеданията с писмо вх. № 3711 от 5 февруари 1936 г. уведомява Св. Синод, че епископ Кирил Куртев моли за разрешение на временно молитвено помещение, като впоследствие бъде построен и храм. За тази цел той възнамерява да закупи дворно място в Тополовград²³⁷.

Като реакция срещу намеренията на униатите да построят католически храм в града на 17 юни 1933 г. в Тополовград се провежда гражданско събрание, на което е създаден Акционен комитет под председателството на протоиерей Иван Попов. До тази дата комитетът не развива никаква дейност²³⁸.

²³⁴ Според протокол № 78 от заседанието на Св. Синод, проведено на 28 октомври 1935 г.

ЦДА-Ф., 166 к, оп. 1, а. е. 1175.

²³⁵ Въпросът е разгледан на заседание на Св. Синод, проведено на 9 април 1935 г., протокол № 23.

ЦДА-Ф., 166 к, оп. 1, а. е. 1175.

²³⁶ Писмо на Сливенската света митрополия (вх. № 3626), адресирано до Св. Синод.

²³⁷ Според писмо на Св. Синод (вх. № 1242) от 25 февруари 1936 г., адресирано до Министерството на външните работи и на изповеданията.

Заседанието на Св. Синод е от 28 май 1936 г., протокол № 36.

ЦДА-Ф. 791к, оп. 1, а. е. 55.

²³⁸ Писмо на протоиерей Ив. Попов от 21 юни 1933 г., адресирано до дядо Иларион Сливенски.

ДА – Сливен Ф. 44 к, оп. 3, а. е. 39, л. 18.

На 9 април 1935 г. на базата на горецитирания Акционен комитет в Топузлар е създаден Комитет за борба с чуждите верски пропаганди и секти. Целта му е да се противопостави по законен начин на домогванията на чуждите верски пропаганди и секти да вербуват членове между православните християни²³⁹. За председател е избран Александър Карадимов – капитан от запаса, а за подпредседател Васил Будаков – общински кмет²⁴⁰.

Първоначално униатите в града се черкуват в дома на свещеника, но след промени в регулационния план пожелават да построят храм, салон и жилище за свещеника. Сливенската света митрополия и Св. Синод на БПЦ, които от самото начало подозират униатите в прозелитизъм, реагират своевременно. За да отстранят от себе си всякакви подозрения, униатите първоначално искат разрешение за строеж на жилище за свещеника с параклис. От представените от тях планове в общината се оказва, че те възнамеряват да строят молитвен дом, а не жилище за свещеника. Това дава повод на Министерството на външните работи с писмо № 15632-40-V от 1 юли 1937 г. да съобщи на околийския управител в Елхово, че не може да даде разрешение за построяване на молитвен дом, докато не влезе в сила Законът за верите. Препис от това писмо е изпратен и до Католическата източна митрополия. Въпреки че с писмо № 322 от 13 юли 1937 г. Източната католическа митрополия подновява искането си, със заповед на министър-председателя и министър на външните работи и на изповеданията (писмо № 20608-49-V от 26 август 1937 г.) строителство на молитвен дом отново не е позволено²⁴¹.

4. Борбите между униати и православни в селата Топузларе (Зорница) и Довруклий (Правдино)

Има интересни документи за борбите, които са водени между униати и православни в селата Топузларе (Зорница) и Довруклий (Правдино), както и за средствата, с които си служели.

Първият, който разпространява униатските идеи в село Топузларе, е отец Пантелеймон. Той посещава селото през 1863 г. и успява да привлече последователи за унията с обещанието, че селяните ще бъдат покровителствани от Франция. По-късно почти всички се връщат в православието. Униат остава само Димитър Мирев, чийто син Михаил завършва Българското католическо училище в Одрин и през 1883 г. е ръкоположен за свещеник. През

същата година отец Михаил се установява в родното си село, като построява униатски храм и основава униатска община, в която влизат преди всичко неговите роднини.

По време на османското владичество село Довруклий е черкезко. Черкезите напускат Довруклий по време на Руско-турската война. Така землището на селото става държавна собственост. След войната в Довруклий се заселват бежанци от селата Каяджик и Голям Дервент, Димотишко, Турция.

Още през 1862 г. много семейства от село Каяджик приемат унията. По-късно двадесет и седем униатски семейства от Каяджик се заселват в село Довруклий и се връщат в православието. За да ги спечели повторно за унията, през 1883 г. в селото е изпратен отец Михаил Мирев. Неговата мисия успява за кратко време. Благодарение на всеотдайната пастирска дейност на православния енорийски свещеник в селото Атанас Бъчваров четиринадесет униатски семейства се завръщат окончателно в праотеческата си вяра. Така в селото остават тринадесет униатски семейства²⁴².

Интерес представлява историята на униатското проникване в село Топузларе (Зорница), Ямболско. Според някои извори част от жителите на селото са потомци на български павликяни, дошли от Пловдивско след Кримската война. По-голямата част от тях приемат православието, така че в края на XIX век в селото остават само пет католически семейства²⁴³.

Около 1863-1864 г. двадесет семейства от селото приемат унията. Религиозните им нужди се задоволяват от свещеници от град Одрин, предимно възкресенци. Първоначално хората се черкуват в частна къща. През 1866 г. дядо Йодор Петров подарява на униатската църква малко дворно място, където е построен скромен параклис от кирпич. Там през 1868 г. служи и униатският владика. Параклисът е използван до 1891 г.

През 1868 г. от Одрин в село Топузларе е изпратен един младеж на име Георги, за да учи децата на четмо и писмо, а в празничните дни да събира възрастните на молитва. Така се поставят основите на първото българско училище в селото, което поради липса на средства съществува само една година.

През 1883 г. за енорийски свещеник в Топузларе е назначен отец Михаил Мирев²⁴⁴. Същата година неговият брат Петко Димитров завещава

²³⁹ Христов, К. Цит. съч., с. 13-16.

²⁴⁰ Шопов, А. България в църковно отношение. Пловдив, 1889, с. 36.

²⁴¹ Михаил Д. Мирев е роден в село Топузларе (Зорница), Ямболско, през 1859 г. Духовното си образование получава в семинарията на отците възкресенци в Одрин. Ръкоположен е за свещеник в Цариград на 6 януари 1883 година. Дълги години обслужва и католиците в село Довруклий. През 1907 г. папа Пий X го назначава за архиепископ на българските католици от източен обред в Цариград с титлата Теодосиополски. Вж. Поклонник, Н. Преосвященство Михаил Д. Мирев (1859-1923). – Поклонник, 1923, бр. 88, с. 90-92. За живота и дейността на Михаил Мирев вж. по-подробно: Ангелов, Д. Архиепископ Михаил Д. Мирев. – В: Календар "Св. св. Кирил и Методий". С., 1943, с.

²³⁹ ДА – Сливен Ф. 44 к, оп. 3, а. е. 54, л. 6.

²⁴⁰ Според писмо от 10 април 1935 г. на протоиерей Иван Попов до митрополит Иларион.

ДА – Сливен, Ф. 44 к, оп. 3, а. е. 54, л. 4.

²⁴¹ ЦДА, Ф. 166 к, оп. 5, а. е. 24, л. 31-35.

своята част от двора и бащината си къща на католическата общност в селото. От кметството му дават друго място, където през 1883 г. си построява къща. На 23 октомври 1884 г. униатската църковна община закупува от другия брат на отец Михаил – Демир Димитров – полагащата му се част от имота. Частта от бащиното си наследство отец Михаил дарява на двамата си братя.

В родното си село отец Мирос развива активна дейност. През 1883 г. той отваря частно българско католическо училище, което после е признато от Дирекцията на народната просвета на Източна Румелия и от Министерството на народната просвета (МНП) с писмо № 3878 от 18 юли 1887 г., и до заминаването си за Цариград през 1907 г. учителства в него. Училището разполага с пансион за униатски деца от село Довруклий (Правдино). През 1897 г. за помощник-учител в селото е назначен Петко Димитров, а през 1898 г. – отец Йосафат Козаров²⁴⁵, който година по-късно отстъпва мястото си на Георги Русев. През 1907 г. отец Козаров поема ръководството на новооткритото довруклийско училище. На неговото място в Топузларе е назначен Петко Демиров, който през 1910 г. е наследен от отец Н. Баждаров. От 1912 до 1916 г. главен учител в селото е отец Борис Митков, когото през 1919 г. наследява отец Андрей Славов. Последният ръководи училището до 1924 г., когато дейността на училището е преустановена. Само година по-рано, на 3 юни 1923 г., в село Топузларе е чествана четиридесетгодишнината на първото българско католическо училище в селото²⁴⁶.

На 31 май 1886 г. е поставен основният камък на новата църква в Топузларе. Поради това, че католиците са малко на брой, правителствено разпореждане спира строежа. Благодарение на застъпничеството на архиепископ Менини униатите успяват да завършат сградата през 1888 г., която е 18 м дълга и 7 м широка. През 1891 г. църквата е осветена тържествено от епископ Михаил Петков и е посветена на Рождество Богородично. Насърчен от тези успехи, отец Михаил решава да построи ново училище. Първоначална помощ получава от пловдивските католически села и от униатите в Топузларе и Довруклий. На

32-38; Ангелов, Д. Н. В. Преосвещенство Михаил Д. Мирос. – В: Календар "Св. св. Кирил и Методий". С., 1924, с. 48-54 и Елдъров, С. Униатството..., с. 29-36.

²⁴⁵ Йосафат Козарев е роден в град Пловдив. Първоначално учи в Пловдивската католическа семинария, а по-късно в Семинарията на отците успенци в Одрин. След завършването си е ръкоположен за мирски свещеник от славянски обред. Известно време е енорийски свещеник и учител в село Довруклий. През 1924 г. е назначен за енорийски свещеник в град София и проадминистратор на католиците униати в столицата. Умира на 3 ноември 1925 г. в Пловдив, където е и погребан. Вж. Гиев, Г. Кратки биографии на свещениците българи, родени в Пловдивската епархия от покръстването на павликяните до днес. – В: Календар "Св. св. Кирил и Методий". С., 1937, с. 109.

²⁴⁶ Един училищен празник, Рубрика "Учението и животът на Католическата църква" – Поклонник, 1923, бр. 67, с. 67.

мястото на бащината си къща, която дотогава служи за училище, през 1893 г. отец Михаил построява нова сграда на два етажа.

Майстор Петко Ив. Рашков от село Черновръх, Дряновско, издига камбанария от дялани камъни с височина 24 метра. По същото време той построява и довруклийската църква. Тъй като според тогавашния закон колективното притежаване на собственост не се признава, а епархийското седалище се намира в Одрин, през 1922 г. архиепископ Михаил Мирос с редовно завещание ги декларира като владение на Католическата църква в България²⁴⁷. Архиепископ Мирос умира на 17 август 1923 г. в Цариград²⁴⁸.

Във връзка с енорийската дейност на отец Михаил Мирос в селата Топузларе и Довруклий интерес представляват някои факти, свързани с първите години на пастирската му дейност.

С писмо № 846 от 22 февруари 1899 г. Министерството на вътрешните работи изпраща до сливения окръжен управител препис на заявление от 9 февруари 1899 г., изпратено в Рим на "Височайше име" от Михаил Д. Мирос, енорийски свещеник на българокатолиците в село Топузларе и в село Довруклий, Ямболска околия, с оплакване срещу местните общински и полицейски власти за религиозно гонение и преследване. Във връзка с тези сигнали министърът на вътрешните работи разпорежда да бъде извършена проверка на случая. В писмото се узнава за публикувана статия във френски вестник, отнасяща се до положението на католиците в някои села в България²⁴⁹.

Според писмо с входящ № 1423 от 20 март 1899 г. на Министерството на вътрешните работи до сливения окръжен управител става ясно, че при направената проверка не са установени причините за оплакването на свещеник Мирос. В писмото се дават напътствия да бъде проверено внимателно съобщеното и да се дадат нужните сведения и разяснения, за да се види доколко е основателно оплакването и изнесеното във френския вестник и за какво вярност става въпрос²⁵⁰. Към случая проявява интерес и Министерството на външните работи (писмо № 7268 от юни 1899 г. до сливения окръжен управител). От него става ясно за оплакването на католическия свещеник в село Топузларе, Ямболско, Михаил Д. Мирос, че православните в село Довруклий ограничават религиозните свободи на българите католици от същото село. През април 1898 г. споменатият свещеник изпраща телеграма до "Негово Царско Височество" във Виена, в която се оплаква, че кметът на село Довруклий нанесъл побой на католиците, а последните са преследвани заради католическото си вероизповедание. При направените разследвания на място от страна

²⁴⁷ Славов, А. Село Топузларе (Ямболско). – В: Календар "Св. св. Кирил и Методий". С., 1929, с. 175-181.

²⁴⁸ Н. Преосвещенство Михаил Д. Мирос. – Поклонник, 1923, бр. 67, с. 67.

²⁴⁹ ДА – Сливен, Ф. 295 к, оп. 1, а. с. 167, л. 19-20.

²⁵⁰ Пак там, л. 24.

на ямболския околийски началник се установява обаче, че през споменатия месец никой от българските католици в село Довруклий не е бит и следователно оплакванията на свещеника са свършено неоснователни. Поради това министерството моли сливенския окръжен управител да направи забележка на свещеник Михаил Д. Мирев за постъпката му и да го предупреди, че ако продължава да има такова осъдително поведение, Министерството на изповеданията ще предприеме нужните мерки срещу него²⁵¹.

Подобни сигнали достигат до правителството и през 1928 г. В писмо на архиепископ Ронкали от 23 март 1928 г. до министър Бурев се узнава, че в село Топузларе католиците са подложени на гонение от страна на православните религиозни власти. Католическият свещеник е заплашван, а прозорците на църквата са счупени. В писмото си монсеньор Ронкали твърди, че църквата и къщата са църковни имоти, построени преди повече от 40 години със средства, дадени от Св. Престол, и настоява религиозните свободи на католиците да бъдат гарантирани. Споменава се още, че на 25 март 1928 г. в селото е насрочен плебисцит²⁵². Като последица от писмото на архиепископ Ронкали на 23 март 1928 г. министър Бурев изпраща телеграма до околийския началник в Ямбол, в която му нарежда референдумът в село Топузларе да бъде отменен²⁵³.

От писмо на епископ Куртев от 12 януари 1928 г. се узнава също, че на 24 декември 1927 г. в село Довруклий (Правдино), Ямболско, е убит младеж католик и е ранен втори като резултат на изкуствено създадена омраза. За това епископ Куртев обвинява топузларския свещеник Стоян Янев, Сливенския митрополит Иларион и агронома по оземляването на малоимотните г-н Стоянов.

Според изложението на епископ Куртев в миналото жителите от село Довруклий живеели заедно. Положението се променя след подстрекателствата на агронома Стоянов и речта на Иларион Сливенски, който в деня на освещаването на паметника на архиепископ Мирев в село Довруклий отправя нападки срещу католиците²⁵⁴. Според версията на епископ Куртев първоначално пра-

²⁵¹ ДА – Сливен, Ф. 295 к, оп. 1, а. е. 167, л. 28-29.

²⁵² ЦДА, Ф. 166 к, оп. 1, а. е. 915, л. 7.

²⁵³ Пак там, л. 8.

²⁵⁴ Две години след смъртта на архиепископ Мирев негови почитатели от София поемат инициатива да увековечат името му чрез издигане на паметник. За тази цел на 4 септември 1925 г. е образуван петчленен комитет под патронажа на монсеньор Ронкали. Поръчката за направата на паметника е възложена на скулптора Ст. Стоянов от София. Паметникът е завършен на 5 август 1927 г. и поставен в двора на католическата църква в село Довруклий върху обща квадратура с пиедестала 3,70 кв. м. Височината му достига 3,50 м. Основите са бетонни, а самият паметник е от дялан камък, украсен с 4 колони с бази и капители, 4 полировани странични плочи от черен витошки гранит с надписи, един барелеф, моделиран от портрет, отлят от бронз. Над паметника има владишка корона от канарски мрамор с позлатено кръстче. Върху полираните гранитни плочи са издълбани златирани 510 букви. На 11 септември 1927 г. паметникът е тържествено осветен от епископ Кирил Куртев.

всичките се опитват да пъдят католиците от хорото, след което зачестяват запяните и опитите за побоища над католици. По-късно става инцидентът, при който е убит Христо Михалев, а другарят му Тодор Керанчев е ранен. Епископ Куртев отрича за съществуването на прозелитизъм в царството и настоява да бъдат взети нужните мерки, в противен случай възнамерява да търси закрила от Обществото на народите²⁵⁵.

От документа е видно, че в селото съществува антагонизъм между униатите и православни, а православните свещеници в Довруклий, които са пряко ангажирани в борбата срещу католическата пропаганда, получават допълнителна финансова подкрепа от страна на Св. Синод. Това се потвърждава и от други документи.

На заседание на Св. Синод от 20 октомври 1921 г., протокол № 86, е разгледано и писмото на Сливенската митрополия (вх. № 10942/1921 г.), с което митрополията моли да се отпусне отново парично възнаграждение на довруклийския енорийски свещеник Атанас Д. Бъчваров, който се противопоставя решително на католическите домогвания в селото. Така например, за да задържи енорията си в лоното на Православната църква, отец Атанас Бъчваров извършва религиозните треби безплатно, подобно на униатските свещеници. Негова е и заслугата за направата на новия храм в селото²⁵⁶.

Със заповед № 41 министър Бурев командирова инспектора при вероуправления отдел Марин Гайдов в градовете Сливен и Ямбол и селата Топузларе и Довруклий, за да направи анкета по оплакването на епископ Кирил Куртев²⁵⁷.

След като Марин Гайдов прави анкета, на 10 април 1928 г. съставя подробен доклад, от който е видно, че още на 23 март 1928 г. той заминава за споменатите селища.

Според неговия доклад през 1883 г. в село Топузларе има само един униат на име Димитър Докменов Мирев. Синът му Михаил завършва Одринското католическо училище и получава свещеническо ръкоположение. След като се завръща в родното си село, върху основите на бащината си къща отец Михаил построява училище и църква²⁵⁸.

В деня на освещаването митрополит Иларион Сливенски се намира в село Довруклий с 15 свещеници. Вероятно това е един вид контрадемонстрация от страна на БПЦ. Дадено е нареждане да не се допускат православни на католическото тържество. Вж. Ангелов, А. Село Довруклий, Ямболско. В чест на покойния архиепископ Михаил Д. Мирев. – В: Календар "св. Кирил и Методий". С., 1929, с. 163-173; От Комитета. Позив. – Поклонник, 1925, бр. 93, с. 92-93.

²⁵⁵ ЦДА, Ф. 166 к, оп. 1, а. е. 915, л. 1-2.

²⁵⁶ ЦДА, Ф. 791 к, оп. 1, а. е. 33.

²⁵⁷ Командировъчното носи дата 23 март 1928 г.

ЦДА, Ф. 166 к, оп. 1, а. е. 915, л. 9.

²⁵⁸ ЦДА, Ф. 166 к, оп. 1, а. е. 915, л. 12.

Въз основа на многобройни свидетелски показания е установено, че къщата не е църковна, а имотът на епископ Михаил Мирев е записан на негово име в земляния регистър, партида № 226. Не са намерени доказателства, че къщата и църквата са строени със средства на Св. Престол, нито че са завещани от Михаил Мирев на някое униатско религиозно общество.

След смъртта на архиепископ Мирев неговите наследници правят постъпки да встъпят в правата си на собственици на къщата училище. Желанието им е да предоставят къщата под наем на местното училищно настоятелство, където да се помещава част от прогимназията, или самата къща да бъде продадена на същото настоятелство.

В това време Общинският съвет и училищното настоятелство търсят усилено сграда за прогимназия. Те се спират на въпросната къща, която желаят да наемат или откупят от наследниците. Поради това настояват въпросът да бъде разрешен чрез референдум.

В онази епоха в селото има две католически къщи – на Георги Д. Ялдров и Злати Стайков, както някой от жителите шеговито се изразил “къща и половина”, тъй като бащата на Ялдров и синовете му са православни.

Анкетираният не установява да съществува омраза между православни и католици, нито пък гонение от страна на православните религиозни власти срещу униатите.

Твърдението, че стъкло от прозорец на първия етаж от къщата на свещеника е счупено през нощта от неизвестно лице, се оказва вярно. Подобни оплаквания има и от страна на православни жители. Според версията на униатския свещеник Андрей Славов неизвестни лица стреляли в един от прозорците на горния етаж на къщата.

Във връзка с оплакването на свещеника още на сутринта кметът нарежда анкета и старшият полицейски стражар при Ямболското околийско управление Г. П. Узунов, който по това време се намира в селото по служба, заедно с двама служещи в кметството правят обиск в няколко къщи, включително и в къщата на отец Славов, където намират пушка система “Мартинка”, с която наскоро е стреляно.

От показанията на мнозина свидетели се установява, че в двора на униатския свещеник често пъти се чуват изстрели от пушка²⁵⁹. Дори има мнения, че произвеждането на изстрели е дело на самия свещеник. Поради това пушката на отец Славов е иззета и дадена срещу разписка на кмета за съхранение, а на свещеника е съставен акт. Според анкетирания за притесняване на униатите от страна на православните не може да се говори.

Поради оплакването на родителите на учениците, че не искат децата им да бъдат обучавани от католичка, училищният инспектор уволнява учителка-

та Рада Ялдрова²⁶⁰, дъщеря на католика Георги Р. Ялдров. Установява се, че за уволнението на учителката не са виновни общинските, нито духовните власти в селото.

По време на дружбашкия режим натрапеният на селото кмет Стойко Матев заедно с отец Андрей Славов и Георги Р. Ялдров “тероризират” православно население, а православният свещеник Стоян Янев търпи гонение. Правени са опити да бъде убит Васил Коев, дългогодишен учител и ревностен защитник на православието. Вместо него раняват слугата му²⁶¹.

От същия доклад се узнава, че по време на османското владичество Довруклий е черкезко село. След Руско-турската война черкезите го напускат. На едно място идват бежанци от село Каяджик, които закупуват от държавата землището и се заселват там. През 1883 г. отец Мирев става техен енорийски свещеник.

За убийството на младежа католик Христо Михалев в доклада е отбелязано, че няма религиозни подбуди и не е в резултат на омраза и враждебни настроения, създадени от топузларския свещеник Стоян Янев²⁶², Сливенския митрополит Иларион и агронома Стоянов, а младежки спречквания за мома, по-точно за заговор от страна на младежите католици Тодор Георгиев Керанчев и Христо Михалев против младежа Стою Николов, православен, да го заставят на всяка цена да се откаже от любовницата си и по този начин да даде възможност на Т. Керанчев да завърже любовна връзка с нея. Като доказателство за това към дознанието е приложен обвинителният акт на прокурора при ямболския околийски началник²⁶³.

Вероятно през същата 1928 г. православният свещеник Стоян Янев е освободен от Топузларската енория и е назначен в някоя градска енория или като проповедник в епархията. Св. Синод дава такова разрешение. Вероятно това повишение е награда за твърде плодотворната му пастирска дейност. Според митрополит Иларион Сливенски протойерей Стоян Янев²⁶⁴ успява да привлече

²⁶⁰ Решението за уволнението на учителката Рада Ялдрова идва от Топузларското училищно настоятелство. Тя е обвинена, че върши униатска пропаганда и всява съблазън сред православно население.

Това се узнава от писмо на Сливенската света митрополия (вх. № 11684/1925 г.), с което митрополията препраща протокол № 11 на Топузларското училищно настоятелство, което моли да се направят постъпки пред Министерството на народното просвещение за уволняване на учителката Рада Ялдрова.

Заседанието на Синода е от 20 ноември 1925 г., протокол № 89.

ЦДА, Ф. 791 к, оп. 1, а. е. 41.

²⁶¹ ЦДА, Ф. 166 к, оп. 1, а. е. 915, л. 14.

²⁶² Пак там, л. 15.

²⁶³ ЦДА, Ф. 166 к, оп. 1, а. е. 915, л. 16, 18.

²⁶⁴ Той е роден в село Копадина, Средецко. В пастирското си служение проявява голямо усърдие и любов. Като енорийски свещеник в село Топузларе, Ямболско, и в

²⁵⁹ ЦДА, Ф. 166 к, оп. 1, а. е. 915, л. 13.

в лоното на Православната църква почти всички последователи на католицизма в село Топузларе²⁶⁵.

Относно освещаването на 11 септември 1927 г. на построения в църковния двор на униатската църква в село Довруклий паметник на архиепископ Михаил Д. Мирон в доклада е отбелязано, че в същия ден по покана на православно население на селото Сливенският митрополит Иларион отслужва архиерейска служба в православната църква и освещава паметника на падналите по време на последните войни герои. След освещаването на паметника владиката произнася назидателно слово, като приканва верните да почитат и пазят Църквата и вярата си и да не отстъпват от тях. Празникът протича без инциденти.

Чрез своето мероприятие вероятно католиците се надяват да направят пропаганда, но тържеството им не е посетено от православни.

В миналото между католици и православни е имало спречквания и хората наистина са разделяни. Не след дълго тази практика е изоставена, а инспектиращият установява, че католици и православни вече играят на общо хоро и живеят в мир и съгласие. В общинския съвет католиците имат двама общински съветници, а писарят на общината също е католик²⁶⁶.

В доклада се споменава още, че католическият свещеник Стефан Гочев си позволява да чете молитви над православни и да венчава католици за православни и обратно в частни къщи, без да се плащат църковни такси²⁶⁷.

Къщата на архиепископ Мирон не е принадлежала на никое църковно общество, а единствено на наследниците на покойния духовник. След смъртта на последния съгласно член 2, 181, 182, 183 и 184 от Закона за наследството, племенниците му стават нейни собственици и владетели. Къщата е правена не със средства на Св. Престол, както пише в писмото си монсеньор Ронкали, а с помощи, дадени от местното население. В Земляческия регистър къщата е записана под № 226 на името на покойния Михаил Д. Мирон. Поради това общинското управление и училищното настоятелство възнамеряват да откупят или наемат къщата за помещение на местната прогимназия от наследниците на архиепископ Мирон чрез референдум при спазване на законите в страна-

храмовете "Св. Георги" и "Св. Никола" в град Ямбол отец Стоян Янев служи с голяма ревност. Няколко години изпълнява и длъжността архиерейски наместник в град Ямбол. Сред верните се ползва с голямо уважение и авторитет. Протоиерей Стоян Янев умира на 20 ноември 1958 г. в Ямбол. Вж. Църковен вестник, 1958, бр. 46, с. 12.

²⁶⁵ Това се узнава от писмо (вх. № 7567) на Иларион Сливенски, в което представя молба от отец Янев да бъде освободен от Топузларската енория.

Заседанието на Св. Синод е от 5 ноември 1928 г., протокол № 66.

ЦДА, Ф. 791 к, оп. 1, а. е. 44.

²⁶⁶ ЦДА, Ф. 166 к, оп. 1, а. е. 915, л. 16.

²⁶⁷ Пак там, л. 17.

та. С телеграма от 23 март 1928 г. № 676-V на Министерството на външните работи и на изповеданията този проект е спрял и впоследствие е изоставен. Установено е, че униатите в тези две села се радват на спокоен живот и че религиозните им свободи са напълно гарантирани.

Според анкетиращия донесенията на архиепископ Ронкали и епископ Куртев са неоснователни. В доклада си до министъра Марин Гайдов обръща внимание на дръзкия език на епископ Куртев в писмото му до министерството²⁶⁸.

В заключението си Марин Гайдов пише, "че благодарение на будното национално и религиозно съзнание на населението, плод на неуморния труд на местните учители и православно духовенство, католицизмът в този изоставен в стопанско отношение край е на изчезване и почвата за пропаганда е загубена".

5. Униатските мисии в Малко Търново и Ямбол

Католическата мисия в Малко Търново води началото си от края на 1861 г. или от началото на 1862 г. Първите католически мисионери в града пристигат от Одрин. Активна униатска дейност развиват свещениците Иван Ваклидов от Казанлък и Койчо (Кирил) от Малко Търново. В дейността си са подпомагани от учителите Костадин Ваклидов (Даскала) и Христо Брудката. В къщата на Стойчо Гюруфалов е открит униатски параклис, в който богослужението се извършва на български. В града е открито и българско училище, където се преподава на български език. Поради това унията се радва на подкрепата на българското население в Малкотърновско.

През 1862 г. в Малко Търново е изпратен епископ Антим Преславски (впоследствие екзарх български) и Пахомий Рилски със задача да противодействат на униатската пропаганда в града и в близките села²⁶⁹. По подобие на католическите свещеници те също започват да служат на български. В борбата срещу унията много активно се включва и руската дипломация.

По време на Руско-турската война от 1877-1878 г. католическото училище в Малко Търново все още не функционира. След войната то е възстановено от отците възкресенци, които обслужват униатите в града. Към края на Балканската война възкресенците са принудени да закрийт мисията си в Одрин. Тогава те се настаняват в Малко Търново, което практически става главното

²⁶⁸ Дознанието обхваща 73 страници с приложение към него.

ЦДА, Ф. 166 к, оп. 1, а. е. 915, л. 19.

²⁶⁹ Райчевски, С. Нови документи за дейността на българските католици в Малкотърновско през периода 1862-1946 г. – Архивен преглед, 1991, кн. 2, с. 31; М. Търново (български окръг). – В: Календар "Св. св. Кирил и Методий. С., 1929, с. 174.

им седалище на територията на България. Оттук отците възкресенци правят планове да разширят дейността си и във вътрешността на страната²⁷⁰.

Една от причините за бързото проникване на униатските идеи в Малко Търново е близостта му до Цариград. Тежкото социално и политическо положение също благоприятства разпространението на католицизма²⁷¹.

Католическата мисия в града развива активна религиозно-просветна и благотворителна дейност, която има и прозелитична насоченост. През 1890 г. е създадено католическото благотворително дружество "Св. Кирил и Методий", а през 1898 г. е основано и религиозно-просветното дружество "Св. Атанас".

Българското католическо училище "Св. Атанас" в Малко Търново е дело на отците възкресенци. През учебната 1933-1934 г. в него се учат над 250 деца, а обучението им и учебните помагала са безплатни. Униатите разполагат с един параклис, посветен на св. Петка, който се намира в близост до градското гробище, и един храм, посветен на св. апостоли Петър и Павел. През 1936 г. е построена нова енорийска църква "Св. Троица".

През 1922 г. в Малко Търново е основана католическата потребителна кооперация "Звезда", която разполага с два магазина. Из средите на католическата община възникват различни общественополезни инициативи, които без съмнение са носители на прогрес за времето си²⁷².

На 6 април 1947 г. кооперацията отпразнува 25-годишен юбилей. Тя е единствената католическа кооперация в града. Най-голяма заслуга за основането ѝ има тогавашният енорийски свещеник Иван Гаруфалов²⁷³.

В доклад на отец Иван Гаруфалов от 1929 г. за състоянието на мисията на възкресенците в град Малко Търново се отбелязва, че най-важната дейност на мисията е свързана с дейността на храма и училището. Отците възкресенци се стараят да съхранят и развият тези свои учреждения. На практика училището е главният разсадник и крепител на католическия дух в града и околията.

Естествено, Православната църква си дава сметка за значението на католическото училище в града и поради това се стреми всячески да ограничи дейността му.

Католическите мисионери имат намерение да спечелят за унията и жители на село Стоилово, Малкотърновско, които сами изявяват желание да приемат католичество поради това, че не са доволни от назначаването в тяхната енория на енорийски свещеник по народност руснак. С тази цел двама униатски свещеници посещават въпросното село. След като този факт става публично достояние, архиерейският наместник в града и православната църковна

власт успяват да убедят подалите декларации да приемат католичество да ги оттеглят²⁷⁴.

Правителството на Александър Стамболийски е благосклонно към инованните изповедания като цяло. Със Закона за народното просвещение от 1920 г. неговото правителство изравнява правата на различните религиозни общности с тези на народните ни училища. Това позволява на чуждите религиозни пропаганди да получават финансова помощ директно от общините. През 1923 г. униатите в Малко Търново разполагат със свой общински съветник. През същата година пожар изпепелява униатското училище и свещеническият дом.

След Деветоюнския преврат от 1923 г. по отношение на католическите мисии в България сред политическите настъпва отрезвяване. През 1924 г. професор Георги Данаилов, секретар на Демократическия съговор, в реч в парламента напомня за опасността от католическата пропаганда в страната.

Такова едно развитие е нормално, след като се знае, че по време на управлението на БЗНС католиците в България са покровителствани от земеделското правителство. Естествено е политиката спрямо католиците да се променя, когато техните политически опоненти вземат властта²⁷⁵.

Малкотърновският архиерейски наместник проявява завидна активност срещу домогванията на униатите в града. През 1926 г. той уведомява Сливенската митрополия, че в град Малко Търново се отчуждават дворни места за нуждите на униатите, които възнамеряват да построят училище, жилища и църква²⁷⁶. Сливенската света митрополия от своя страна постоянно следи развитието на този проблем и своевременно информира Св. Синод.

Това е видно от оживената кореспонденция между Сливенска епархия и Св. Синод. С писмо (вх. № 10208) Сливенската митрополия настоява пред Св. Синод да направи постъпки пред Министерството на благоустройството, за да бъде утвърден регулационният план на град Малко Търново, както е представен от местната благоустройствена комисия, тъй като при евентуалното му променяне на католиците се дава възможност на мястото на отчуждени православни къщи да бъдат построени католическо училище и църква, с което възниква опасност да бъде намален авторитетът на българската прогимназия в града.

²⁷⁰ Райчевски, С. Цит. съч., с. 32.

²⁷¹ Кирил, Патриарх Български. Католическата ... с. 241

²⁷² Райчевски, С. Цит. съч., с. 33-34.

²⁷³ Пеев, Р. Двадесет и пет годишен юбилей на кооперация "Звезда" в Малко Търново – Истина, 1947, бр. 1114, с. 3.

²⁷⁴ Докладът е от 1929 г. и е подписан от отец Ив. Гаруфалов. По това време той е настоятел на отците възкресенци в Малко Търново и директор на католическото училище "Св. Атанас" в града. Райчевски, С. Цит. съч., с. 38-41.

²⁷⁵ Елдъров, С. Униатството..., с. 39-40.

²⁷⁶ Заседанието на Св. Синод е проведено на 1 юли 1926 г., протокол № 48. ЦДА, Ф. 791 к, оп. 1, а. е. 42.

Въпреки направените постъпки от страна на Св. Синод пред споменатото министерство²⁷⁷ през 1930 г. униатите в Малко Търново вече строят нов храм. Това е видно от писмото на Сливенския митрополит Иларион до министъра на обществените сгради и благоустройството. В документа се потвърждава наличието на засилена прозелитична дейност на униатите в града. Дядо Иларион настоява да не се позволява на католическата пропаганда да строи нов храм в Малко Търново при наличността на такъв, при това "...само за 60-70 семейства, и то не родени католици, а ренегати, отстъпили от народната праточеска вяра българи, заблудени и примамени чрез материални и парични средства"²⁷⁸.

Във връзка със събитията в Малко Търново на 23 юли 1930 г. Св. Синод взема решение да командирова професор Димитър Дюлгеров в Малкотърновско, за да се запознае на място с методите и средствата на римокатолическата пропаганда в България. В писмото си до митрополит Иларион Св. Синод го приканва да окаже на професор Дюлгеров нужното съдействие при изпълнението на неговата задача. Няма съмнение, че Св. Синод има пълно доверие в професор Дюлгеров и неслучайно му възлага тази важна мисия²⁷⁹.

Според един поверителен рапорт на архиерейския наместник на Малко Търново, който Св. Синод разглежда на заседанието си от 27 декември 1932 г., околийският началник в града прикрито подкрепя целите на католическата пропаганда в град Малко Търново.

При създаването се положение православните архиереи решават да направят съответните постъпки пред Министерството на външните работи и на изповеданията, за да се вземат мерки по отношение на околийския началник.

До Св. Синод достига също поверителна информация, че католическият свещеник в село Кладаре венчал православния младеж Димитър Маджаров. Освен това 20 семейства от същото село подават декларации да преминат в католичество. Подобни опити католическата пропаганда прави в село Граматиково и в някои други селища²⁸⁰.

В доклад на Сливенския митрополит Иларион (вх. № 9444) се узнава, че през 1933 г. католическата мисия в Малко Търново се активизира още пове-

че. Униатите получават съдействие от местните училищни власти, които улесняват събирането на училищни такси на учениците от частното католическо училище. Такива улеснения не са правени на учениците от държавните училища. Поради това някои православни родители започват да изпращат децата си в католическото училище. Униатите намират подкрепа и в Министерството на народното просвещение, което признава частното католическо училище в Малко Търново за държавно. Сливенският митрополит Иларион изказва опасение, че това решение дава на католическата пропаганда повече възможности за прозелитична дейност и неминуемо ще доведе до религиозни смущения сред православните. Във връзка с това Св. Синод протестира пред Министерството на народното просвещение, като изказва мнение, че училищните власти не бива да поощряват под каквато и да е форма една чужда религиозна пропаганда²⁸¹. Явно този протест намира отзвук в министерството, тъй като на следващата година митрополит Иларион (писмо с вх. № 10312) уведомява Св. Синод, че благодарение на нареждането да се вземат училищни такси от учениците в частните училища числото на учениците в частното католическо начално училище в Малко Търново намалява със 150 деца²⁸².

Все в тази връзка през 1935 г. Св. Синод взема решение да замоли Министерството на народното просвещение да открие в град Малко Търново реално училище, тъй като униатите в града възнамеряват да открият частно реално училище²⁸³.

Правото на католическите монаси и монахини наред с духовните си задължения да могат да преподават в народните училища е многократно оспорвано не само от БПЦ, но и от представители на различни културни институции. Така например в Св. Синод постъпва оплакване (писмо с вх. № 1043) от кмета и председателя на училищното настоятелство в град Малко Търново срещу учители, принадлежащи към различни конгрегации и работещи в католически училища, които са признати за народни. Самите католически учители изразяват желание да бъдат признати за редовни учители съгласно практиката и системата на образованието.

Във връзка с това Св. Синод прави запитване в Министерството на народното просвещение защо се допускат като учители в едно народно училище католически монаси и монахини, които не са редовни учители, и защо не се назначават редовни учители²⁸⁴?

²⁷⁷ Заседанието на Синода е от 9 ноември 1926 г., протокол № 76.

ЦДА, Ф. 791 к, оп. 1, а. е. 42.

²⁷⁸ Писмото носи дата 13 май 1930 година.

ЦДА, Ф. 791 к, оп. 1, а. е. 86, л. 38-39.

²⁷⁹ Писмото е от 23 юли 1931 г. и е подписано от Видински Неофит, наместник-председател на Св. Синод.

ЦДА, Ф. 791 к, оп. 1, а. е. 86, л. 36.

²⁸⁰ Писмото, с което Сливенската света митрополия прави съответните донесения до Св. Синод, има вх. № 10845.

ЦДА, Ф. 791 к, оп. 1, а. е. 48.

²⁸¹ Заседание на Св. Синод от 7 декември 1933 г., протокол № 75.

ЦДА, Ф. 791 к, оп. 1, а. е. 50.

²⁸² Заседанието на Св. Синод е от 29 ноември 1934 г., протокол № 97.

ЦДА, Ф. 791 к, оп. 1, а. е. 53.

²⁸³ Заседанието е проведено на 14 ноември 1935 г., протокол № 89.

ЦДА, Ф., 166 к, оп. 1, а. е. 1175.

²⁸⁴ Заседанието на Св. Синод е от 1 март 1934 г., протокол № 3.

ЦДА, Ф. 791 к, оп. 1, а. е. 53.

Министерството на народното просвещение (писмо с вх. № 2977) уведомява Св. Синод, че е изискало нужните документи за образование и правоспособност на учителите от бившето католическо училище в Малко Търново. Министерството уверява синодалните архиереи, че ония учители, които нямат нужната правоспособност, ще бъдат уволнени в началото на следващата учебна година.

Въпреки уверенията, Св. Синод не намира за достатъчни мерките на министерството, като настоява и православното духовенство да има същите права, както католическото, т. е. при положение, че имат нужното образование и правоспособност, да могат да преподават в народните училища²⁸⁵.

Поради опасността от католическата пропаганда в Малко Търново е създаден изпълнителен комитет за борба с католическата пропаганда (писмо с вх. № 10569 на Сливенската митрополия до Св. Синод). От Сливенската света митрополия представят писмо № 953 от 24 ноември 1932 г. на архиерейския наместник в Малко Търново с ходатайство да отпусне на горещитания комитет необходимата сума за изплащане на разноски по съдебните дела с католиците за осуетяване строителството на пансиона им. Според представения списък разходите за делото възлизат на 15 456 лева. Св. Синод решава посочената от архиерейския наместник в Малко Търново сума да се авансира от синодалната каса и в новия бюджет по фонда "Общоцърковни нужди" да се предвиди като помощ и оформи с редовна квитанция²⁸⁶.

За да се противодейства на католическия пансион в града е взето решение да бъде построен православен пансион (писмо с вх. № 7720 на Сливенската епархия, адресирано до Св. Синод). С това писмо се изпраща и препис от доклада на малкотърновския архиерейски наместник до Сливенска света митрополия. За откриването на пансиона са необходими 30 000 лева. Във връзка с това Св. Синод настоява пред Сливенската света митрополия за подробни сведения относно състоянието на пансиона и нуждите му²⁸⁷.

Православните свещеници, които са пряко ангажирани в борбата срещу католическата пропаганда в град Малко Търново са подпомагани финансово от Св. Синод. Това е видно от писмо (вх. № 5316) на митрополит Иларион, в което моли Св. Синод да бъде отпусната месечна или еднократна помощ извън държавното възнаграждение на свещениците от Малко Търново като насърчение в борбата им срещу католическата мисия в града. Синодалните архиереи

²⁸⁵ Заседанието на Св. Синод е проведено на 29 март 1934 г., протокол № 25.

ЦДА, Ф. 791 к, оп. 1, а. е. 53.

²⁸⁶ Заседанието е от 23 декември 1932 г., протокол № 90.

ЦДА, Ф. 791 к, оп. 1, а. е. 48.

²⁸⁷ Заседанието на Св. Синод в пълен състав е от 28 декември 1937 г., протокол № 39.

ЦДА, Ф. 791 к, оп. 1, а. е. 59

наказват обаче мнение, че това трябва да бъде направено от самата Сливенска света митрополия²⁸⁸.

През 1935 г. униатската пропаганда засилва дейността си и в село Писменово, Малкотърновско. Поради това местното църковно настоятелство настоява пред Св. Синод за свещеници, които да са в състояние да противодействат по-ефективно на католическата пропаганда в селото. Оказва се, че Св. Синод не е могъл да удовлетвори молбата им, понеже бюджетът е приет по-рано и няма възможност за ново преразпределение на бюджета по енории²⁸⁹.

Относно ситуацията в село Стоилово, Малкотърновско, временният православен енорийски свещеник Евтим Янчев редовно изпраща рапорти до архиерейския наместник в град Малко Търново. Малкотърновският архиерейски наместник от своя страна пише подробни доклади до Сливенския митрополит Иларион. В един такъв доклад от 9 декември 1929 г. (№ 937) архиерейският наместник споменава, че вследствие на католическата пропаганда, която извършва безплатно тревите в околията, тежкото материално положение на православния клир се влошава още повече. За да запазят паството си, православните пастири са принудени да извършват тревите безплатно. Поради това отецът наместник настоява пред митрополит Иларион да бъде отпусната известна сума на повереното му архиерейско наместничество за посрещане на подобни разходи, а именно: снабдяване с вули и други документи, изплащане възнагражденията на енорийските свещеници, като се дадат указания за начина за изразходване и оправдаване на отпуснатата сума. Според архиерейския наместник на православните християни се правят всевъзможни отстъпки, за да не прибегват до услугите на католическите свещеници. За съжаление обаче това често не помага. Единствената възможност, която остава, е да се работи по начина, по който работи и католическата пропаганда "всичко без пари".

За да не бъде отговорен пред съвестта си, отец наместникът моли за благословията на владиката, ако в бъдеще се появят християни, които искат да бъдат венчани от православни свещеници без вула и свещенически такси, така както практикуват католическите свещеници, то да им се отказва, но ако настояват да бъдат венчани – да отидат при католиците.

Според устния доклад на архиерейския наместник от 12 ноември 1929 г., за да противодейства на католическата пропаганда в село Стоилово, където се записват 80 души, отец Сава Шаренков на 10 ноември 1929 г. извършва безплатно три венчавки. По същия начин е принуден да практикува и стоилов-

²⁸⁸ Заседанието на Св. Синод е от 10 юли 1928 г., протокол № 54.

ЦДА, Ф. 791 к, оп. 1, а. е. 44.

²⁸⁹ Заседанието на Св. Синод е проведено на 18 април 1935 г. (протокол № 31).

ЦДА, Ф. 166 к, оп. 1, а. е. 1175.

ският енорийски свещеник Евтим Янчев, който извършва безплатно пет венчавки²⁹⁰.

Според личното разследване на малкотърновския околийски началник, което се отнася до село Стоилово, Малкотърновско, католическият свещеник Йосиф Германов и учителят Георги Михов на два пъти посещават селото по покана на Янаки Коюмжооглу (Коюмджиев) от същото село, за да уредят въпроса с венчавката на сина му, както и някои други венчавки, между които и венчавката с дъщерята на отстранения временно свещеник в село Стоилово Евтим Янчев. Това Янаки Коюмджиев прави в знак на протест срещу отстраняването на свещеника им, с когото са близки приятели.

След като е уведомен за посещението на католическия свещеник в Стоилово, околийският началник изпраща конния старши стражар В. Джелебов да убеди хората да не се поддават на обещанията на католическите духовници и да не подават декларации за приемане в лоното на Католическата църква. На следващия ден – неделя, 10 ноември 1929 г., когато са определени три венчавки, католическият свещеник посещава селото и увещава младоженците да ги венчае безплатно, ако подадат декларации, че приемат католичеството. В същото време околийският управител изпраща полицейския пристав при управлението Загорчев и архиерейския наместник с уверение, че и православните свещеници имат готовност да венчаят младоженците безплатно, както и на практика става. С това въпросът е приключен и опитът на католическата пропаганда да се установи в село Стоилово е осуетен. Временно изпълняващият длъжността енорийски свещеник на селото Тодор Ключански се отказва от полагащите му се венчални такси, възлизащи на 750 лева. Констатира се, че опасността от трайно настаняване на католическата пропаганда в селото все още не е отминала, тъй като енорийският свещеник е пияница и в пияно състояние върши неморални действия, които уронват сана му и настройват вярващите срещу Православната църква.

В заключението е отбелязано, че за да се противодейства на католическата пропаганда в града и околията, са необходими материални средства за подпомагане на учащата се младеж, както и финансово обезпечаване на енорийските свещеници в околията. Препоръчва се на Сливенската света митрополия да осигури материално свещениците, като по този начин се парира дейността на католиците в града и не им се даде възможност да пуснат корени в селата на околията²⁹¹.

²⁹⁰ ДА – Сливен, Ф. 44 к, оп. 3, а. е. 55, л. 12.

²⁹¹ Писмо № 3344 от 3 април 1930 г. на окръжния управител в Бургас е адресирано до Сливенския митрополит Иларион.

ДА – Сливен, Ф. 44 к, оп. 3, а. е. 55, л. 25.

В град Ямбол голяма активност проявяват отците успенци. Мисията им води началото си от 1889 г. Първоначално отците успенци обслужват работниците чужденци, които участват в строежа на железницата Ямбол – Бургас. Постепенно създават и училище.

Мисията на монахините облатки от “Успение Богородично” в същия град води началото си от 1888 г. Дълги години сестрите обслужват училище и пансион, занимават се и с благотворителност²⁹².

Първият главен настоятел на мисията на отците успенци в Ямбол е Жюл Бутри, който през 1890 г. купува една къща, която впоследствие става главно седалище на мисията в града. С цел да се улесни мисионерската дейност сред верните отците успенци извършват богослужението според двата обряда. В Ямбол се основават две енории – едната за католиците от западен обред, чийто храм е именуван “Пресвето Сърце Иисусово”, а другият е в памет на св. св. Кирил и Методий и е предназначен за католиците от източен обред. Двата храма се намират в една обща сграда и първоначално са обслужвани от отец Иван Пистич (Пищиски), българин, роден в село Калачлий, Пловдивско, служещ според западния обред, и отец Жером Фрасие за източния обред²⁹³. През 1927 г. в Ямбол живеят 110 католици от латински обред. Църквата е обслужвана от Августин Шишков, асунционист²⁹⁴.

През 1928 г. в град Ямбол отците успенци основават семинария с прогимназиално обучение. Задачата ѝ е да подготвя бъдещи свещеници, които да постъпват в обществото на успенците. Достъп до заведението имат деца на католици и от двата обряда. Обучението се води на български и френски. Преподават се различни дисциплини съобразно българската образователна програма. Първият директор на Ямболската семинария е отец Вартоломей Шишков²⁹⁵.

За важността на ямболската католическа мисия говори фактът, че през месец май 1929 г. в града е проведена конференция на представители от като-

²⁹² “Поклонник”, 50-та годишнина на католическата мисия в Ямбол. – Поклонник, 1939, бр. 255, с. 6-8.

²⁹³ Елдъров, С. Католиците ..., с. 141-142.

²⁹⁴ Ямбол. Рубрика “Нашите енории”. – В: Календар “Св. св. Кирил и Методий”. С., 1939, с. 122.

²⁹⁵ Шевичков, С. Първоначална духовна католическа семинария “Св. св. Кирил и Методий” – Ямбол. – Поклонник, 1931, бр. 155, с. 136.

Вартоломей Шишков е роден в град Пловдив. Възпитаник е на отците успенци. Свещеническо ръкоположение получава във Франция на 22 септември 1894 г. През 1897 г. работи в Одринската мисия на отците успенци. От 1898 до 1929 г. е настоятел в град Ямбол. Умира на 7 април 1931 г. във Варна. Вж. Гиев, Г. Кратки биографии на свещениците българи, родени в Пловдивската епархия от покръстването на павликяните до днес. – В: Календар “Св. св. Кирил и Методий”. С., 1937, с. 110.

лическите енории от източен обред в България, в която участва и архиепископ Ронкали, придружен от своя секретар отец Методий Устичков²⁹⁶.

Конференцията е проведена по идея на дружество "Св. св. Кирил и Методий"²⁹⁷ и на практика е първата конференция на католическите енории от източен обред в България. На конференцията присъстват делегати от 14 енории, както и епископ Кирил Куртев. Според думите на монсеньор Ронкали целта на конференцията е да се поставят основите на сътрудничество между миряните и духовенството, като по този начин се заздравя католическата дейност в страната. Приета е единодушно резолюция за организационното обединение на униатските енории около дружество "Св. св. Кирил и Методий" в София²⁹⁸. Същото дружество оказва на практика пълна подкрепа на католическата църква в България.

Във връзка с прозелитичната дейност на униатите в Ямболско през 1935 г. ямболският околийски управител констатира, че православните плащат 357 лв. такса при венчание, а инославните – 70 лв., обстоятелство, което позволява лесно печелене на прозелити. На свое заседание Св. Синод установява, че наредбите на чл. 39, ал. 1 от Закона за бюджета за 1933-1934 финансова година не се прилагат от инославното и инородното духовенство, което не събира установените такси за държавното съкровище. Констатира се, че поради това католическите свещеници си позволяват да извършват много от църковните обреди срещу значително по-малки възнаграждения. С това дават възможност да се правят несправедливи сравнения и да се дава повод за обвинения и косвено подпомагане на прозелитизма²⁹⁹.

²⁹⁶ Той е роден на 15 юни 1867 г. в Щип, Македония. Още като дете постъпва в обществото на отците успенци. В свещенически сан е посветен от епископ Михаил Петков. Заема различни църковно-административни длъжности в Цариград, Сливен, Ямбол и Пловдив, след което е назначен за секретар на архиепископ Ронкали. Тази длъжност изпълнява цели 5 години. На него се дължи първият пълен превод на книгата "Подражанието на Христа" на български език. Вж. Отец Методий Устичков. – В: Календар "Св. св. Кирил и Методий". С., 1934, с. 126-128.

Отец Методий Устичков умира на 25 август 1932 г. в град Лион, Франция. Вж. Календар "Св. св. Кирил и Методий". С., 1933, с. 73.

²⁹⁷ Целта на дружеството е да издигне религиозно-нравственото ниво и съвършенстване на членовете си, както и тяхното материално подпомагане. В дейността си дружеството се ръководи от свой устав, който е утвърден от Министерството на вътрешните работи. Вж. Католическо дружество "Св. св. Кирил и Методий" в София. – В: Календар "Св. св. Кирил и Методий". С., 1929, с. 151-152; Ангелов, Д. Католическо дружество от източнославянски обред "Св. св. Кирил и Методий" – София. – В: Календар "Св. св. Кирил и Методий". С., 1934, с. 143-144.

²⁹⁸ Делегат. Първата конференция на католическите енории от източен обред в България. – В: Календар "Св. св. Кирил и Методий". С., 1930, с. 35-40; Вичев, И. Конференцията в Ямбол. – Поклонник, 1929, бр. 137, с. 40-42.

²⁹⁹ Заседанието на Св. Синод е от 2 април 1935 г., протокол № 18.

ЦДА, Ф. 166 к, оп. 1, а. е. 1175.

Отправлям моя архипастирски апел-молба към всички старозагорци да следват здравето православно учение, което са възприели от своите деди, бащи и майки, да не се поддават на изкушенията, които се допускат от Бог чрез хора, които се пишат, че са християни, а са вълци грабителни и пръскат Христовото българско стадо под маската на благочестие и икономическа помощ³⁰⁰.

Старозагорски митрополит Галактион

³⁰⁰ Старозагорски новини, бр. 134, 2000, с. 3.